

1991.g.

JŪLIJS — AUGUSTS

AVOTS

ISSN 0235-1420

AVOTS

Latvijas Rakstnieku savienības literāri
māksliniecisks un publicistisks
žurnāls jaunatnei.
Iznāk kopš 1987.g. reizi mēnesī.

REDAKCIJA:

AIVARS KĻAVIS,
VILNIS BĪRIŅŠ,
ANDRIS NĀTRIŅŠ,
GUNTARS GODIŅŠ,
LAIMA ŽIHARE,
NORMUNDS NAUMANIS,
EVA RUBENE.

KOREKTORE
DINA KANDROVIČA.

MĀKSLINIECISKĀ REDAKTORE
SARMĪTE MĀLIŅA.

TEHNISKĀ REDAKTORE
INĀRA JURJĀNE.

SATURS

Manuels Dž. Smits. "Saku "nē", vainīgs juzdamies" (1.lpp.)
Armēņu dzeja (8.lpp.)
Ambrozs Bīrss. "Nolādētā Radība" (14.lpp.)
Mārtiņš Grants. Dzeja (18.lpp.)
Rejs Bredberijs. "Miglas svilpe" (20.lpp.)
Inta Čaklā. "Minūtes, gadi
un citi Ulda Bērziņa dzejas laiki" (24.lpp.)
Baušķenieki. Dziesmu teksti (28.lpp.)
Ojārs Spārītis. "Saruna ar sevi un velns viņu zina,
par ko" (33.lpp.)
Anna Annus-Hāgena. "Katrs mākslas darbs ir
viens vienīgs..." (36.lpp.)
Rutku Tēvs. "Šis un tas par cenzūru
un preses brīvību" (39.lpp.)
Alberts Putāns. "Mans manifests" (41.lpp.)
Igoris Šuvajevs. "Etīdes par garu un varu" (42.lpp.)
Manuels Dž. Smits. "Saku "nē",
vainīgs juzdamies" (57.lpp.)

SARMĪTES MĀLIŅAS VĀKU NOFORMĒJUMS

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā,
nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Redakcijas adrese: 226050 Rīgā, Palasta ielā 8.
Vēstulēm 226081, Elizabetes ielā 81/83, a.k.31.
Telefoni: Galv.red. 224166, atbildīgais sekretārs 225654.
Iespēsts tipogrāfijā "ROTA". Tirāža 23 000 eks. Formāts 60x84/8. Ofseta tehnika.

Manuels Dž.Smits

SAKU «NĒ», VAINĪGS JUZDAMIES

No angļu valodas tulkojusi NORA KINNA

VAI JŪS BIEŽI ĻAUJAT CILVĒKIEM KĀPT SEV UZ GALVAS?

VAI JŪS VIEGLI IEVILINĀT GULTĀ?

VAI JUMS BIEŽI ATSAKA ALGAS PIELIKUMU?

PRIEKŠVārds

Sistemātiskas Apliecināšanās¹ terapijas teorija un vārdiskās iemaņas radās, strādājot ar pilnīgi normālām cilvēciskām būtnēm, kurām es centos iemācīt kaut cik efektīvi risināt sadzīvīskos konfliktus, kas neizbēgami rodas, dzīvojot sabiedrībā. Doma izstrādāt sistemātisku pieeju apmācībai, kā jebkurā situācijā izturēties apliecināši, pirmo reizi ienāca man prātā 1969.gada vasarā un rudenī, kad strādāju par Vecāko Atestācijas Virsnieku Miera Korpusa² Apmācību un Attīstības Centrā, Eskondido kalnu apkaimē, Kalifornijā. Toreiz ar izmisumu sirdī atskārtu, ka klīniskā psihologa bruņojuma in-

ventārs, kā to tēlaini dēvēja, šādiem praktiskiem apmācības apstākļiem ir gauži nožēlojams.

Ne tā sauktā Krīzes starpniecības metode, ne individuālā psihoterapija, ne grupveida apmācību metodes, kā Jūtīguma attīstīšanas vai Pieaugošo Nejaušību grupas metode³, maz noderēja, lai apmācītu Miera Korpusa praktikantus sekmīgi risināt tās ikdienas cilvēciskās saskarsmes problēmas, ar kurām vairums brīvprātīgo veterānu bija saskārušies savās mītnes zemēs. Pēc divpadsmit intensīvu apmācību nedēļām un neskaitāmiem padomiem mūsu ierobežotās spējas palīdzēt šiem jaunajiem, enerģiskajiem vīriešiem un sievietēm neglābjami nāca gaismā jau pirmajā praktiskajā "piešaudē", piemēram, kad praktikantiem vajadzēja brīvā dabā demonstrēt pārnēsājamā insekticīdu smidzinātāja iespējas. Tēlodams

¹ Jeb pašapliecināšanās, apgalvojuma. No angļu vārda *assertive*:

1) noteikts, pārliecināts; 2) pašpārliecināts; 3) neatlaidīgs, uzstājīgs.

² Savienoto Valstu Valsts Departamenta aģentūra, kas apvieno brīvprātīgos speciālistus darbam Jaunattīstības valstīs vai citos atpalikušos rajonos.

³ *Growth Encounter group method* — šajā gadījumā domāts paveids biheiviorismā visai izplatītajai Mēģinājumu un kļūdu metodei.

Dienvidamerikas fermerus, puteklainajā laukmalā bija satupis raibu raibais bars, kas sastāvēja no salmu cepurēs, īsajās biksēs, sandalēs, tenisčībās, kā arī "kroņa" zābakos tērptiem psihologiem, psihiatriem, vairākiem filozofijas zinātņu doktoriem, valodu speciālistiem un Korpusa veterāniem. Šās brīvdabas prakses laikā viltus fermeri izrādīja gaužām vāju interesi par smidzinātāju, toties milzīgu ziņkāri par pašu svešinieku, kas ieradies viņu ciemā. Pilnībā spēdami dot kompetentas atbildes uz jautājumiem par agronomiju un kaitēkļu apkarošanu, neviens no praktikiem nespēja kaut cik ticami atbildēt uz tādiem jautājumiem, kādus visdrīzāk varēja sagaidīt no īstajiem fermeriem, piemēram: "Kas jūs šeit atsūtīja pārdot šito daiktu?" vai "Kāpēc mums tas būtu jālieto?", vai "Kālab jūs šī daikta dēļ braucāt šurp no pašas Amerikas? Kāds jums no tā labums?" Un tā bez gala. Kamēr praktikanti līdz galīgam pacietības izsīkumam centās runāt par smidzinātāja labajām īpašībām, viltusfermeri neatlaidīgi turpināja taujāt, kāpēc šie ļautiņi pie viņiem atbraukuši. Neviens no praktikiem toreiz nespēja dot kaut cik apliecinošu atbildi, piemēram: "Kas zina... Kas var atbildēt uz visiem jūsu jautājumiem? Es nevaru. Varu tikai pateikt, ka es ļoti gribēju atbraukt uz jūsu ciemu un parādīt, kā ar šī daikta palīdzību var izaudzēt vairāk maizes. Ja jūs paši arī vēlaties izaudzēt vairāk maizes, varbūt es varu jums palīdzēt." Bez šādas *apliecinošas vārdiskas reakcijas*, izvairoties ieņemt *aizstāvēšanās pozīciju* šīs aizdomu pilnās iztaujāšanas laikā, kurā patiesi nebija iespējams sevi aizstāvēt, praktikanti piedzīvoja neaizmirstamus samulsuma un nedrošības brīžus.

Iemācījuši viņiem attiecīgo svešvalodu, kā arī kulturālās un tehniskās iemaņas, mēs it nemaz nebijām sagatavojuši savus audzēkņus apliecinoši un pašpaļāvīgi izturēties, sastopoties ar aizdomām, kritiku, savu vājo un stipro pušu analīzi — vārdu sakot, saskaroties ar sevis kā personības pārbaudi. Nebijām viņus apmācījuši pareizi orientēties situācijā, kad praktikants grib runāt par agronomiju, bet fermeris — par pašu praktikantu, gluži kā iedzimtie laucinieki to mēdz. Nebijām iemācījuši viņiem pareizi reaģēt, jo paši nezinājām, ko īsti mācīt. Tā arī mēs neieaudzinājām praktikiem apliecinošu izturēšanos, kas neprasītu nemitīgi izskaidrot un attaisnot, kāpēc viņi dara tieši to un nevis ko citu.

Pāris nedēļu, pirms praktikanti nodeva savus zvērestus un izklīda, es izmēģināju visdažādākās terapeitiskās metodes un to improvizācijas ar visiem, kas vien bija ar mieru ņemt tās pretim. Apmācību kursam ejot uz beigām, arvien pieauga to praktikantu skaits, kas centās no manis izvairīties. Neviena no manām pēkšņajām idejām tolaik nedeķa pat vārgu cerību, kur nu vēl rezultātus, tomēr es novēroju ko svarīgu — tie praktikanti, kas vissliktāk panesa sev adresētu personiskas dabas kritiku, arī attiecībā ar citiem cilvēkiem izturējās tā, it kā nespētu pārdzīvot ne vismazāko neveiksmi — viņiem vienkārši vajadzēja būt nevainojamiem.

Līdzīgus novērojumus veicu arī vēlāk, 1969. un 1970. gadā, kad strādāju Beverlīhilā Kalifornijas Biheiviorālās Terapijas Centrā, kā arī Sepulvedas Veterānu Pārvaldes slimnīcā. Ārstējot un novērojot pacientus, kuru diagnozes svārstījās no normālām un vieglām fobijām līdz pat nopietniem neirotiskiem traucējumiem un šizofrēnijai, es atklāju, ka vairums no viņiem sastopas ar tādām pašām grūtībām atrisināt situācijas kā Miera Korpusa praktikanti, tikai vēl daudz augstākā pakāpē.

Daudzi no šiem pacientiem, likās, absolūti nespēj paciest nekādu kritiku, kā arī personiskas dabas jautājumus no citu cilvēku puses. Viens no viņiem pat izrādīja tik asu pretestību jebkurai sarunu tēmai, kas skāra personiski viņu, ka tradicionālā četru mēnešu psihoterapeitiskā kursa laikā man izdevās izspiest no viņa tikai pāris duču teikumu. Pateicoties savai tendencei mēmi izvairīties no citiem cilvēkiem un acīm redzamajai nervozitātei sabiedrībā, viņam diagnosticēja bailu neirozi smagā formā. Nojauzdams, ka šis pacients ir tikai Miera Korpusa praktikantu sindroma izpausme vissmagākajā formā, es pārlēdzos no runām par viņu pašu uz sarunām par tiem cilvēkiem pacienta dzīvē, kas sagādāja viņam vislielākās rūpes. Vairāku nedēļu laikā es uzzināju, ka pacients reizē ienīda un baidījās no sava patēva, cilvēka, kas izturējās pret viņu divējādi — vai nu kritizēja, vai komandēja. Tādējādi šī — gandrīz piespiedu klusēšana, kuru radīja bailes no kritikas, un pārliecība, ka viņš nespēj sevi aizstāvēt, kļuva vispārēja un izplatījās visās pacienta dzīves sfērās, saskarsmē ar jebkuru individu, kuram bija kaut mazliet pašpaļāvības. Kad es pajautāju šim bailpilnajam jauneklim, vai viņš gribētu iemācīties tikt galā ar sava patēva kritiku, viņš beidzot sāka runāt ar mani kā cilvēks ar cilvēku. Mēs uzsākām eksperimentālu darbu ar nolūku *padarīt manu pacientu nejutīgu pret patēva* un citu cilvēku *kritiku vispār*. Divu mēnešu laikā šis klusējošais "neirotiķis" izmainījās līdz nepazīšanai un tika izrakstīts no slimnīcas pēc tam, kad reiz bija aizvedis grupu jaunu pacientu uz krogu un atgriezdamiem sacēlis nodaļā jautru, labdabīgu traci. Pēc pēdējām ziņām, viņš ir ticis uzņemts koledžā, ģērbjas pilnīgi pēc savas gaumes un par spīti patēva pretestībai lielā mērā dara to, ko pats grib.

Pēc šī sekmīgā jauna veida ārstēšanas kursa Sepulvedas VPS galvenais psihologs Dr. Mots Butiglijeri pamudināja mani izmēģināt šo pašu metodi vēl ar citiem līdzīgiem slimniekiem, kā arī izstrādāt sistemātisku ārstēšanas programmu speciāli tādiem cilvēkiem, kas nav spējīgi apliecinoši izturēties. Tādējādi Aplinecinošās terapijas metode, kas aprakstīta šajā grāmatā, tika klīniski izstrādāta Sepulvedas VPS, kā arī Biheiviorālās Terapijas Centrā, prasmīgā klīnikā un mana kolēģa dr. Zeva Vanderera vadībā 1970. gada pavasarī un vasarā. Kopš tā laika šīs metodes izkoptās un sistematizētās iemaņas lietoju gan es, gan mani kolēģi un studenti, lai iemācītu tiem cilvēkiem, kas nav spējīgi apliecinoši izturēties, sekmīgi kontaktēties ar citiem cilvēkiem visdažādākajās situācijās. Aplinecinošās iemaņas tiek mācītas gan universitātēs, gan municipālās un privātās poliklīnikās, universitāšu sagatavošanas kursu programmas ietvaros, aspirantūru psiholoģiskajās programmās, dažādos brīvdienų kursos, darbavietās, kā arī nosacīti atbrīvotajiem noziedzniekiem, sabiedriskās palīdzības iestādēs, cietumos, rehabilitācijas iestādēs un skolās. Par rezultātiem mūs regulāri informē mediku profesionālajās sanāksmēs.

Man nūdien nav svarīgi, vai cilvēkus, kuriem šāda apmācība nāk par labu, sauc gluži vienkārši par ikdienišķiem cilvēkiem ar zināmām vārdiskās saprašanās grūtībām, kā Miera Korpusa praktikus, vai par neirotiķiem — kā manu jauno "mēmo" pacientu. Galvenais un vissvarīgākais ir iemācīties tikt galā ar dzīves problēmām, konfliktiem un cilvēkiem, kas mums to visu sagādā.

Tāda īsumā ir Aplinecinošās terapijas jēga, un tieši tādēļ tika uzrakstīta šī grāmata. Aprakstītās aplinecinošās iemaņas ir

mana un manu kolēģu piecu gadu darba pieredzes rezultāts. Izklāstīdams sistemātiskās Apliedzināšanas terapijas teoriju un praksi, es vēlējos pēc iespējas lielākam cilvēku skaitam noskaidrot, kas tad īsti notiek, ja mēs attiecībā ar kādu citu cilvēku pēkšņi jūtamies nonākuši strupceļā... un kā šādu stāvokli novērst.

M.DŽ.S.
Vestvudvilidža
Losandželosa

MŪSU PRIMĀRĀS CILVĒCISKĀS TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT, UN KĀ CITI ĻAUDIS TĀS PĀRKĀPJ

Ikviena no mums šad un tad iekļūst mulsinošās situācijās. Nu, piemēram, kāds draugs jums palīdz aizbraukt uz lidostu sagaidīt viņa krustmāti, kas ierodas ar lidmašīnu no Paskagulas 18.00. Kulties cauri sastrēgumstundas korķim uz lidostu, lai pēc tam risinātu stostīgu sarunu ar pilnīgi svešu sievieti, neizrādot, ka, pēc jūsu domām, viņa būtu vislabāk darījusi, palikdama Misisipi štatā, nūdien ir beidzamā lieta pasaulē, pēc kā jūs ilgojaties. "Bet draugs paliek draugs. Tādu pašu pakalpojumu viņš varētu kādreiz izdarīt arī man," jūs cenšaties sev saprātīgi iestāstīt. Tomēr, no otras puses, uzmācas citas urdīgas domas: "Es gan nekad neesmu viņam kaut ko tādu lūdzis. Vienmēr esmu pats ticis galā. Harijs pat nepaskaidroja, kāpēc viņš nevar doties uz lidostu. Un kādēļ gan viņa sieva nevarētu to nokārtot?"

Šādās situācijās mēs visi esam spiesti atzīt: "Ja teikšu "nē", tad jūtīšos vainīgs, bet, ja piekritīšu, tad nicināšu pats sevi par to." Te nu jūsu patiesās vēlēšanās ir nonākušas konfliktā ar bērībā saņemto audzināšanu, un trūkst padoma, kā atrisināt radušos problēmu. Kas tagad būtu jāsaka? Ja teikšu "nē", vai draugs apvainosies par noraidījumu? Vai viņš tikai nesāks just nepatiku pret mani? Varbūt viņš nodomās, ka esmu egoistisks tips vai vismaz ne pārāk labs cilvēks? Un vai es neesmu nevērīgs maitasgabals, atsacīdams draugam? Nu, pieņemsim, ka teikšu "jā". Bet kā tas iznāk, ka es mūždien daru kaut ko tamlīdzīgu? Varbūt esmu galīgs vientiesis? Vai tā ir parastā cena, kas jāmaksā, dzīvojot sabiedrībā?"

Šos iekšējas dabas jautājumus par situācijas atrisināšanu izraisa ārējas dabas konflikts starp mums un kādu citu cilvēku. Mēs vēlamies darīt kaut ko vienu, kamēr mūsu draugs, kaimiņš vai radnieks cēr, sagaida, vēlas vai pieņem kā pašu par sevi saprotamu, bet dažreiz pat veikli apvārdos mūs darīt pavisam ko citu. Iestājas iekšējā krīze, jo jūs gribat darīt to, ko jūs gribat, bet baidāties, ka draugam tas liksies nepareizi. Jūs jau varat arī kļūdīties. Varat aizskart savu draugu, ievainot viņa jūtas, kā rezultātā viņš jūs atstums, jo darījāt to, ko pats gribējāt, nevis to, ko vēlējās viņš. Iespējams, jūs baidāties, ka atteikšanās iemesli nav pietiekami "saprātīgi" (piemēram, neesat ne lauzis kāju, nedz arī jūs meklē policija, tad kāpēc nevarat doties uz lidostu?). No tā izriet, ka, paliekot pie sava, jūs vienlaicīgi ļaujat citiem cilvēkiem likt jums justies dumjam, raizpilnam un vainīgam. Tie ir trīs baismīgi emocionālie stāvokļi, kuriem jūs apmācīja jau bērībā, tiklīdz nedarījāt to, ko gribēja kāds cits. Šā konflikta atrisināšanu apgrūtina fakts, ka daļa mūsos pašos, kas pieradināta pie svešām manipulācijām, bez ierunām atzīst citu cilvēku tiesības ar šādām metodēm mūs psiholoģiski

kontrolēt. Uz manipulāciju izraisīto frustrāciju mēs, savukārt, reaģējam ar pretmanipulēšanu, jo dabisko tieksmi izturēties apliecinoši ir apspiedusi audzināšana. Tomēr manipulatīvā pieeja ir mazražīga riņķošana pa apli. Manipulēt ar otru pieaugušu cilvēku nav gluži tāpat, kā manipulēt ar bērnu. Manipulējot ar pieaugušo, izmantojot viņa emocijas un uzskatus, jums jāreķinās, ka viņš atbildēs ar to pašu. Manipulācija pret manipulāciju. Piemēram, cenšoties izvairīties no brauciena uz lidostu, jūs varbūt lielosiet daudz izsmalcinātākas frāzes, tomēr beigu beigās viss reducēsies uz apmēram šādu dialogu.

Jūs: Žēlīgā Debess, Harij! Ap to laiku es parasti esmu šausmīgi noguris. (Mājiens, ka Harijam būtu jājūtas vainīgam, jo kā gan var prasīt, lai darbā noguris draugs šajā diennaktī laikā laužas cauri automašīnu straumē uz lidostu. Pats Harijs tostarp sev saka: "Vēl parāvis, es katru dienu tai laikā atrodos tajā pašā mašīnu straumē.")

Harijs: Zini, tāda veca, trausla dāma nūdien var nobīties, ja pilnīgi svešā vietā viņu neviens nesagaida. (Mēģinājums iepotēt vainas apziņu jums, jo kas jūs esat par cilvēku, ja liekat vecai dāmai piedzīvot tik šausmīgus mirklus tikai tāpēc, ka jūtaties nedaudz noguris? Tikmēr pats domājat: "Interesanti, no kurienes tad šī pēkšņi tik trausla? Pēc piecdesmit gadu ilgas dzīves kopā ar Paskagulas moskītiem šai vajadzētu būt izturīgai kā zirgam.")

Jūs: Nu, tad man patiešām jāatliek visas savas darīšanas... (Mēģinājums izprovocēt vainas apziņu, dodot mājienu, ka šis brauciens tiešām sagādās jums pamatīgas neērtības, kamēr Harijs pie sevis nodomā: "Ir jau, ir lāča pakalpojums, tomēr tu to esi darījis arī agrāk, gan jau nenomirsi.")

Harijs: Pats braukdams viņai pakal, es nenokļūšu lidostā ātrāk par pusastorņiem. (Mājiens, ka jūs nekā nesaprotat, jo viņa brauciens uz lidostu taču būs daudz garāks un grūtāks nekā jūsuējais. Tostarp jūs domājat: "Dīvaini gan, no kurienes tad Harijs brauc? Viņš taču atrodas daudz tuvāk lidostai nekā es.")

Vissmielīgākais šajā savstarpējo manipulāciju ķēdē ir tas, ka pilnīgi neatkarīgi no jūsu gribas uz lidostu brauc tas, kuram otrs ir pamanījies iedvest stiprāku vainas apziņu. Šādu savstarpējo manipulatīvu izdarību rezultātā jūs visdrīzāk jūsit nospīests, nokaitināts un norūpējies, par spīti visām pūlēm izvairīties no šīm sajūtām. Nerazdams adekvātu, pieauguša cilvēka cienīgu apliecinošas dabas izpaušmi, šīs jūtas agri vai vēlu izlauzīsies uz āru vai nu pamatīgā vārdu kaujā, vai bēgšanā no attiecīgā cilvēka. Beigu beigās šāds neatrisināts konflikts starp mūsu dabiskajām vēlmēm no vienas puses un bērībā iepotētajiem uzskatiem un paradumu izkopšanas metodēm no otras puses noved pie dažām, nūdien, drūmām alternatīvām: 1) ar nospīstību sirdī, depresijas vajātiem darīt to, ko citi grib, strauji zaudējot cieņu savās acīs; 2) nikni realizēt savu gribu, atbaidot no sevis līdzcīvēkus, un tāpat zaudēt cieņu savās acīs; 3) bēgot atkāpties no tiem cilvēkiem, kas izraisa šādus konfliktus, un, protams, neiztrūkstoši zaudēt cieņu savās acīs.

Pirmais solis ceļā uz apliecinošo pieeju ir *apzināties, ka neviens nav spējīgs manipulēt ar jūsu emocijām un uzvedību, ja jūs pats to viņam neļaujat*. Tādēļ, lai pārtrauktu šādas manipulācijas, jums jāizprot, kādā veidā tas tiek darīts. Ko saka, dara un kam tic citi cilvēki, lai tik veiksmīgi varētu pakļaut sev jūsu emocijas un uzvedību? Mums rūpīgi jāiedziļinās arī

tajās bērniskīgajās attieksmēs un idejās, kuru garā daudzi no mums ir uzaudzināti, lai padarītu mūs jūtīgus pret citu cilvēku manipulācijām. Par spīti manipulatīvo vārdu un paņēmienu daudzveidībai, es savā klīniskajā praksē, ārstējot pacientus, kas nav spējīgi uz apliecinošu pieeju dzīvei, esmu novērojis, ka daudziem cilvēkiem eksistē visai nosacīta manipulatīvo paņēmienu shēma par sevi un apkārtējiem. Manipulatīvo izturēšanos, ko izraisa šie pieņēmumi, var novērot arī pārējo ļaužu vidū ārpus klīniskās prakses. Šie bērniskīgie pieņēmumi un no tiem izrietošā izturēšanās atņem mums krietnu daļu cilvēciskās cieņas un pašcieņas. Un, ja mums par sevi eksistē tie paši pieņēmumi, kas mūsu manipulētājiem, tad mēs neizbēgami zaudējam savu cieņu un pašcieņu viņiem par labu, uzveļam tiem atbildību par mūsu eksistenci un ļaujam kontrolēt savu uzvedību. Šajā un nākamajās nodaļās jūs atradīsiet visu to bērniskīgo pieņēmumu sistēmas izklāstu, kas nosaka, kā mums "vajadzētu" uzvesties, lai izvairītos no primitīvajiem situācijas regulēšanas paņēmieniem, tādiem kā agresīvs uzbrukums vai atkāpšanās bēgot. Šie pieņēmumi tad arī atrodas pamatā vairumam manipulatīvo modeļu, pēc kuriem citi cilvēki piespiež mūs darīt to, ko viņi grib. Viņi atklāti pārkāpj mūsu — veselīgu, emocionāli līdzsvarotu individu — tiesības izturēties apliecinoši. Šajā un nākamajās nodaļās es aprakstīšu šos pieņēmumus ciešā saistībā ar mūsu tiesībām izturēties apliecinoši — tiesībām, ko gan mēs, gan citi nemitīgi pārkāpj veltīgās pūlēs izvairīties no agresīvātes un bēgšanas savstarpējās attiecībās.

Mūsu tiesības uz apliecinošu izturēšanos ir galvenais pamatnosacījums katra indivīda veselīgajām attiecībām ar citiem indivīdiem. Šis individuālās tiesības ir galvenā bāze, uz kuras balstās visas labdabīgās saites starp cilvēkiem, tādas kā uzticēšanās, līdzjūtība, sirds siltums, tuvības sajūta un mīlestība. Bez šīs pamatbāzes, kas dod iespēju savstarpēji izpausties mūsu individualitātēm, uzticēšanos nomaina aizdomas, līdzjūtība pārtop cinismā, sirds siltums un tuvība pazūd, bet tas, ko mēs dēvējam par mīlestību, iegūst klaji žultainu pieskaņu. Daudzi cilvēki baidās izrādīt savas patiesās mīlestības jūtas un sirds siltumu aiz bailēm, ka tad viņiem dancos pa galvu vai arī viņi nespēs pārdzīvot atteikumu. Būtu viņi pārliecināti, ka, par spīti grūtībām vai pat atteikumam, veiksmīgi prafis tikt ar visu galā ar apliecinošās metodes palīdzību, tad nebaidītos brīvi izpaust savu maigumu, tuvības sajūtu vai mīlestību. Man patīk apzināties, ka māka izturēties apliecinoši iedveš pašāvēību sev un savām spējām! "Lai kas arī notiktu, es prafīšu tikt ar visu galā!"

Apliecinošo Tiesību Kodekss, kas aprakstīts šajā grāmatā, sastāv no dažādiem secinājumiem par mums kā par cilvēkiem — secinājumiem par mūsu vispārcilvēciskumu, no kā izriet noteiktas robežas tam, ko līdzcīlvēki var no mums prasīt. Vispirms aplūkosim savas primārās tiesības, no kurām ir atvasinātas visas pārējās — mūsu tiesības pašiem būt sevis un jebkuras savas rīcības galējiem vērtētājiem. Pēc tam izpētīsim, kā citi cilvēki manipulatīvā ceļā pārkāpj šīs tiesības.

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

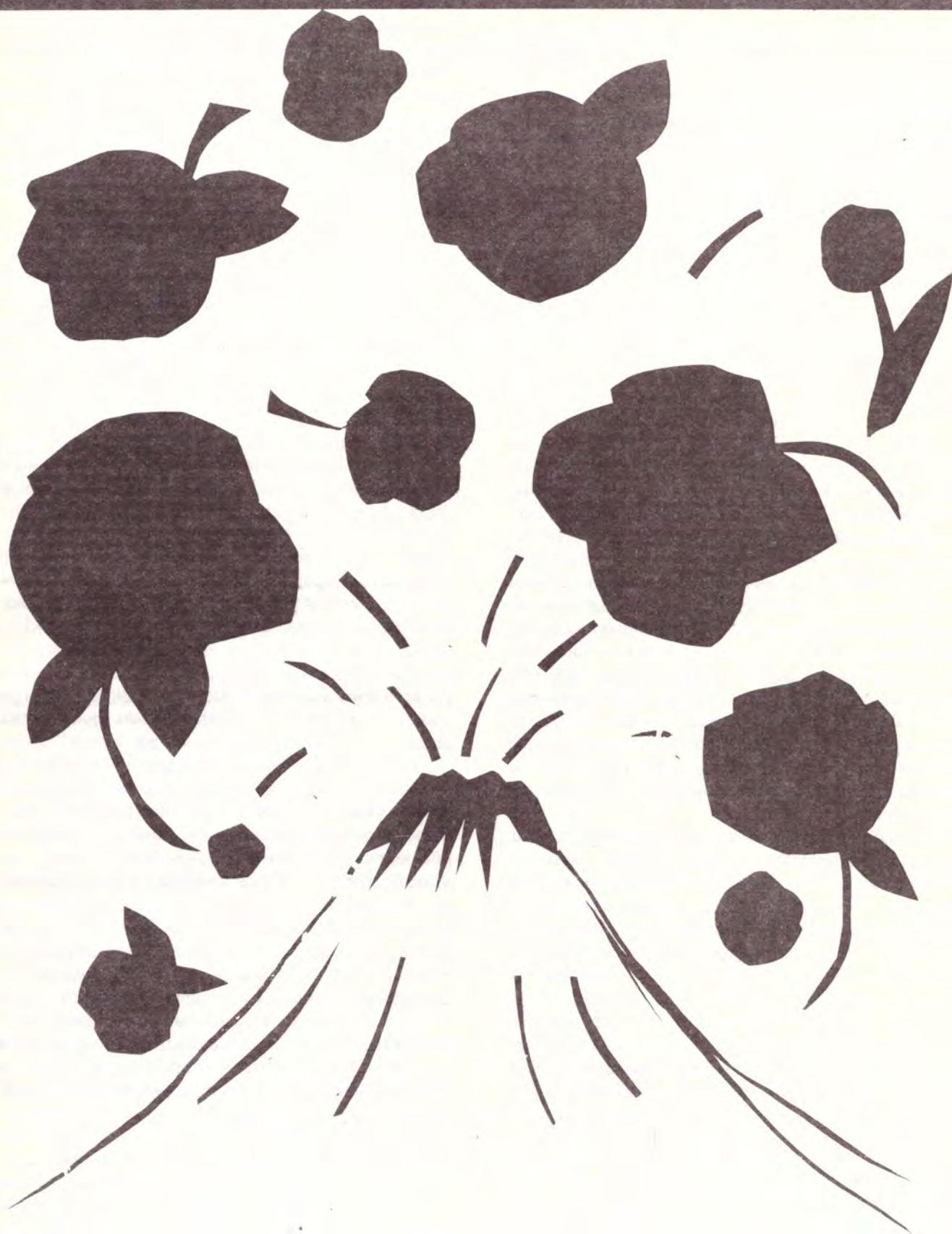
Jums ir tiesības pašam būt savas rīcības, savu domu un jūtu galējam vērtētājam, kā arī uzņemt atbildību par to darbību un sekām.

Jums pašam ir tiesības būt savas rīcības galējam tiesne-

sim — ļoti vienkāršs apgalvojums, kas, šķiet, nav ne vismazākajā pretrunā ar veselo saprātu. Tomēr tas piešķir mums tik lielu varu pašiem pār savu domāšanu, jūtām un uzvedību, ka mēs tiecamies noliegt šīs tiesības — gan attiecībā uz citiem, gan attiecībā uz sevi, un, jo manipulatīvāk audzināti, jo mazāk apguvuši prasmi apliecinoši izturēties, jo stiprāk šīs noliegums izpaužas.

Kādēļ tā vajadzētu notikt? Kāpēc tik pašsaprotamam faktam vispār jāizraisa kādas pretrunas? Realizējot šīs tiesības, jūs pats uzņemat pilnu atbildību par savu eksistenci, nevis uzgrūžat to citiem cilvēkiem. Tomēr ļaudīm, kas raizējas par to, ko citi varētu sadarīt, un tādēļ uzskata, ka cilvēki būtu jākontrolē kādam no augšas, šī jūsu neatkarība liekas, maigi izsakoties, visai uztraucoša. Paši būdami bezspēcīgi, viņi uzskata, ka līdzsvarotus cilvēkus vajadzētu ierobežot un kontrolēt. Šī bezspēcības apziņa rodas, cēnšoties sadzīvot ar citiem cilvēkiem pretēji apliecinošajai pieejai. Ja viņu attiecību subjekts nepakļaujas kādam ārējas dabas uzvedības kodeksam, šie ļaudis jūt, ka viņu pašu mērķi, laime un labklājība pēkšņi kļuvusi atkarīga no nekontrolējamu personu žēlastības. Nopietni apšaubot, ka paši esam sev visaugstākā instance un savas rīcības galējie vērtētāji, mēs vairs nespējam vadīt savu dzīvi bez visdažādākajiem noteikumiem, kas paredz, kā mums katru mirkli "vajadzētu" uzvesties. Jo nedrošāki jūtamies, jo vairāk mūs pārņem bailes, kad pēkšņi nav pa rokai vesela kaudze ierobežojumu un noteikumu. Ja vadlīnijas trūkums kādā dzīves nozarē mūs īpaši satrauc, mēs nekavējoties izdomājam pietiekamu daudzumu arbitrāru noteikumu, līdz drošības un komforta sajūta atjaunojas. Piemēram, vairumā štatu nav īpašu municipālo likumu par to, kādā kārtībā jānotiek katra pilsoņa ķermeņa izkārnījumu izvadīšanai, kas kopumā, bez šaubām, jūkami skar visas tautas veselību un intereses. Iedomājies atvieglot zarnas kaut kur Vestvudas bulvāros pašā dienas vidū, jūs, iespējams, tiksiat arestēts par vides piesārņošanu, bet ne par pašu zarnu atvieglošanas faktu. Nav arī speciālu noteikumu, kādā veidā "būtu jānotiek" šim procesam. Tomēr mūsu uzvedība šajā ziņā ir visai vienkārīga, kaut gan būtu iespējamas neskaitāmas variācijas. Vai ir piedienīgi publiskajā tualetē pēkšņi uzrunāt personu, kas atrodas blakus kabīnē? Ko šis cilvēks par mums nodomās? Nudien, nezinu, bet šķiet, ka viņš uzskatītu mani par jukušu. Vismaz mani pašu neviens nekad nav mēģinājis uzrunāt šādos apstākļos. Vai, atrodoties pie pisuāriem, ir pieļaujams izrādīt interesi par to, ko dara jūsu kaimiņš? Ko viņš domātu, redzēdams mani glūnam? Vai ir pieļaujams atstāt savus iniciāļus uz poda? Un vai pastāv kāds oficiāli pieņemts veids, kā tikt valā no pēdējās urīna lāsītes? Nervozs rāviens? Bezkaunīgs knipis? Varbūt cieņas pilna nokrauššana? Ja noteikti likumi nepastāv — un es nekad neesmu par tādiem dzirdējis —, kā var iznākt, ka mēs visi rīkojamies gandrīz identiski un neviens nenododas īpašām mākslinieciskām niansēm? Ja visi citi cilvēki līdzinās man, tad arī viņi ir ieviesuši sev noteikumus, kas "būtu jādara" un ko "nedrīkst darīt" attiecībā uz šo procesu. Šis piemērs gan raksturo visai nenozīmīgu uzvedības standartu, bet tieši šeit izturēšanās visumā ir ārkārtīgi nosacīta.

Personiskās nedrošības koncepcija, kas mudina mūs izstrādāt dažādus noteikumus, attiecas arī uz svarīgākām lietām. Kāds ir "pareizais" mīlēšanās veids? Tradicionālā baznīcas akceptētā poza? Ko tādā gadījumā lai saka par

Kama Sutrā aprakstītājam? Ja arī tās der, tad kāpēc daudzās valstīs Kama Sutra tika izdota tikai pirms pāris gadiem? Runājot par citām dzīves nozarēm: kā pareizi jāaizrāda savai mātei, lai beidz knābāt jūsu sievu? Kādi likumi regulē vīramāšu un vedeklu savstarpējās attiecības? Un kādēļ jūsu sieva pati nerūpējas par šīm problēmām? Vai dēli ir tie, kam jātiek galā ar savām mātēm? No kurienes rodas visi šie apšaubāmie noteikumi, kā "pareizi" rīkoties? Atbilde ir ļoti vienkārša. Balstoties uz bērniecības iepatētajiem uzskatiem, mēs katrs pats savas dzīves laikā izdomājam visādus noteikumus. Tālāk mēs tos manipulatīvi uztiepijam citiem cilvēkiem, pārkāpdami viņu tiesības izturēties apliecinoši, lai koriģētu viņu uzvedību. Tā mēs atvieglojam personisko nedrošības sajūtu par to, ka nezinām, kā rīkoties vienā vai otrā situācijā. Toties, atzīstot, ka paši esam savas rīcības galējie vērtētāji, mēs kāda cita apšaubāmos noteikumus izpildām tikai tad, kad esam tos atzinuši par pareiziem. Tā mēs nopietni apdraudam arbitrāro kārtību, ko ieviesuši neapliecinotā izturēšanās tipa indivīdi, lai varētu turēt mūs grožos. Jāsecina, ka neapliecinotā izturēšanās tipa indivīds neparko negribēs atzīt citu cilvēku tiesības izturēties apliecinoši. Pašaizsardzības nolūkos viņš ar jums psiholoģiski manipulēs, apelēdams pie dažādiem noteikumiem, pareizā un nepareizā jēdzieniem, taisnīguma, veselā saprāta un loģikas — darīs visu, lai koriģētu jūsu uzvedību, kas taču var nonākt pretrunā ar viņa personiskajām vēlmēm, iegribām, simpātijām un antipātijām. Lai ietekmētu jūsu izturēšanos, šāds indivīds ievieš kādu ārējas dabas struktūru vai pat izdomās, ka tāda struktūra objektīvi eksistē. Traģēdija slēpjas tai apstākļi, ka manipulators neapzinās gaužām vienkāršu patiesību: vienīgais attaisnojums, kas nepieciešams, lai panāktu pārmaiņas jebkurās attiecībās, ir fakts, ka viņš pats šīs pārmaiņas vēlas. Lai attaisnotu savas vēlēšanās, nekāds apšaubāmos noteikumos tērpts manipulatīvs dublis nav vajadzīgs. Vajag tikai reizi par visām reizēm apzināties, ka viņa vēlēšanās vai nevēlēšanās ir pietiekams iemesls, lai uzsāktu pārrunas par jebkurām pārmaiņām.

Vai tas apstāklis, ka manipulators izmanto noteiktu struktūru, attiecīgu veidu, kā iestāstīt jums, kas ir "pareizi, nepareizi, taisnīgi vai loģiski", nozīmē, ka jebkura struktūra ir manipulatīva pati par sevi? Vai, balstīdamies uz attiecīgu struktūru vai noteikumiem vienkārši tāpēc, lai padarītu attiecības mazliet vienkāršākas, jūs līdz ar to pakļaujat sevi manipulācijai? Uz šiem jautājumiem ir grūti dot viennozīmīgas atbildes. Uz jautājumu, vai vispār var pielietot struktūru, visrealistiskākā atbilde būs — "laikam jā", atkarībā no tā, kādā veidā šī struktūra attiecību laikā tika izstrādāta un kādās attiecībās vispār atrodas savstarpēji konfliktējošās personas. Kādā veidā viena vai otra struktūra noteiktās attiecībās var darboties jūsu labā vai pret jums? Vai pastāv kādi kritēriji, kas palīdzētu atšķirt, kura struktūra ir manipulatīva savā būtībā, bet kura — vienkārši pieņemams kompromiss, kas varētu atvieglot un stabilizēt attiecības, padarīt tās mazāk haotiskas? Pirmkārt, visas struktūras un noteikumi, kas darbojas divu cilvēku savstarpējā saskarsmē, ir arbitrāri. Ja attiecībām var uzskicēt kaut kādu vienu, noteiktu shēmu, tad, bez šaubām, pastāv vismaz pusducis citu shēmu, kas radītu vairāk vai mazāk līdzīgus rezultātus. Piemēram, ja jūs ar savu kompanjonu iedibināt shēmu, kurā jūs darbowaties birojā, kamēr kompanjons strādā ar firmas klientiem, tad tā nebūt nav vienīgā iespējamā darba

organizācijas kārtība. Jūs būtu varējuši sadalīt grāmatvedības darbus uz pusēm vai noligt grāmatvedi uz stundām, vai pasākt jebko citu, kas novestu pie līdzīga rezultāta, tas ir, kādu izdevīgāku variantu, saskaņā ar kuru jūs varētu vairāk nodarboties ar to, kas jums patīk. Ja jūs audzināt bērnus, kamēr jūsu vīrs pelna iztiku, tad arī tā ir tikai arbitrāra shēma. Jūs varētu nodarboties ar bērniem pēc kārtas, noligt auklīti, izmantot bērnu darza pakalpojumus vai atstāt bērnus pie vecmāmiņas — tie visi ir arbitrāras kārtības varianti, no kuriem neviens nav noteikts ar pavēli no debesīm.

Otrkārt, lai vieglāk atšķirtu, kura struktūra atvieglo savstarpējās attiecības, bet kura tiek lietota, lai apietu jūsu tiesības būs savas rīcības vērtētājam, ērtības labad iedalīsim visas cilvēciskās attiecības trijās lielās grupās: 1) darījumu un formālās attiecības; 2) autoritārās attiecības; 3) attiecības uz vienlīdzības pamatiem. Tas, kādā kategorijā jūs iekļaujat attiecības starp sevi un kādu citu, ir lielā mērā atkarīgs no zināmiem izejošajiem noteikumiem, vēl pirms jūs abi esat stājušies saskarsmē viens ar otru. Piemēram, jūs varat domāt, ko gribat, bet biznesa attiecībām ir raksturīga visstingrākā izejošā struktūra vēl pirms to uzsākšanas. Šo struktūru var pat regulēt noteikts līgums vai likumu kodekss. Piemēram, pārdodot un pērkot preces, abas puses jau iepriekš zina visas savas darbības un soļus. Parasti viena puse izvēlas precī un samaksā par to, kamēr otra saņem naudu, nogādā pirkumu adresātam un rūpējas par savas preces reklāmu. Tirdzniecisku darījumu attiecībās problēmas parasti parādās tad, kad viena puse (tradicionāli tas ir pārdevējs) papildus iesaista kādu ārēju manipulatīvu struktūru, par kuru abas puses iepriekš nav vienojušās. Tā tad arī neļauj pircējam pašam būt noteicējam pār savu rīcību. Piemēram: "Mums nav nekādas daļas gar jūsu mašīnas radiatoru. Par to pastāv papildu līgums ar radiatoru darbnīcu. Jums vajadzēs griezties pie viņiem." (Zemteksts: "Ēzeli, tāds! Vai tu nesajēdz, kā mēs te kārtojam darījumus?")

Otrajā kategorijā, kur attiecības tiek kārtotas starp zināmā mērā lielākas un mazākas autoritātes personām, tikai daļēji darbojas izejošās struktūras. Attiecību partneri pilnībā nerīkojas pēc iepriekš iedibinātiem noteikumiem. Pretēji darījumu attiecību modelim, ne visa uzvedība ir iepriekš noteikta, kaut gan redzams, ka abi partneri uzreiz uzņem zināmas lomas un seko zināmai attiecību kārtībai. Par šādas saskarsmes piemēru noderēs attiecības starp priekšnieku un padoto. Manās ikdienas attiecībās ar priekšnieku ne viss noris pēc iepriekš saskaņotās struktūras. Es, protams, zinu, kā ar viņu jāapietas darbā, bet ko iesākt, ja mēs satiekamies brīvā laikā? Kurš izmaksā kokteiļus? Kurš izvēlas bāru? Kā izturēties vistīrākajās darba attiecībās, ja pēkšņi no viņa puses uzpeld kāds provokatorisks priekšlikums? Piemēram, uzņemties papildu pienākumu, nostrādāt kādu maiņu ārpus kārtas vai virsstundas — bez īpašas kompensācijas? Problēmas šajā attiecību kategorijā parādās, kad viena puse sāk arbitrāri uzspiest otrai pusei manipulatīvu struktūru tajās attiecību sfērās, kur nepastāv iepriekš saskaņoti noteikumi, un šī struktūra neļauj jums būt pašam savas rīcības noteicējam. Piemēram, jūsu priekšnieks darbā tomēr nav jūsu priekšnieks tenisa laukumā (paldies Dievam!), — kā tad iznāk, ka tieši jūs vienmēr darāt visus priekšdarbus? Kā tas tā iegājijs? Jūsu priekšnieks pārstāj būt jūsu priekšnieks pēc 17.00 pēcpusdienā, tad kāpēc jūs vēl pēc darba dažkārt vedat viņa uzvalku uz ķīmisko tīrītavu? Jau

tenisa laukuma situācija ir pietiekami kaitinoša, vēl vairāk jums riebjas būt par šefa izsūtāmo, tomēr jūs viņam neko neatsakāt! Ja jūsu attiecībās ar citiem cilvēkiem arbitrāra struktūra parādās tādās sfērās, kur nepastāv vajadzība pēc iepriekš savstarpēji saskaņotas kārtības, tad kaut kas tamlīdzīgs notiek vienmēr. Uzspiežot kādu struktūru vienpusīgi, nolūks ir manipulēšana ar jūsu uzvedību, liedzot jums pašam tiesības izspriest, ko darīsiet un ko ne.

Vēl viens spilgts autoritārā tipa attiecību modelis pastāv starp maziem bērniem un viņu vecākiem. Var novērot, kā vecāki iejūtas mātes, tēva, palīga, skolotāja, aukles, aizstāvja, apgādnieka, parauga, uzrauga un tiesnešu lomās. Savukārt bērni sāk savu dzīvi ar pakļautā, skolēna, pacienta, lūdzēja utt., utt. lomām. Gadiem ejot, bērni pieaug un pakāpeniski uzņemas arvien lielāku un lielāku atbildību par personisko labklājību, bet līdz ar to arī sākotnējais, dzīves diktētais vecāku — bērna attiecību modelis ir jāpārstrādā. Ja vien mēs gribam, lai bērns pats būtu spējīgs veidot savu dzīvi, viņam jāatvēr arvien vairāk un vairāk brīvas izvēles iespēju, tātad gatavo struktūru un noteikumu skaitam neizbēgami jāsarūk. No savas pieredzes jūs atcerēsieties, ka, vecāku un bērnu lomām kļūstot vienlīdzīgākām, jūs daudz brīvāk varējāt dalīties ar viņiem savās domās, savstarpēji pastāstīt par saviem nodomiem un izklāstīt savas problēmas. Parasti tomēr šīs attiecības nesasniedz to tuvības līmeni, kas iespējams starp diviem vienlīdzīgiem cilvēkiem. Pateicoties nezināšanai un nedrošības diktētai tieksmei turēties pie vecajām, drošajām, bet galīgi savu laiku nodzīvojušām struktūrām, vecāki bieži vien atvēl saviem pieaugušajiem bērniem rīcības brīvību, bet neatkāpjas no savām viszināgo mammu un papu lomām, tādējādi pārkāpjot savu bērnu tiesības izturēties apliecinoši, pašiem esot savas rīcības galējiem vērtētājiem. Šī pretošanās neizbēgamām pārmaiņām noved pie nevajadzīgas plaisas vecāku un bērnu attiecībās.

Šis nelaimīgais apstāklis spilgti izpaudās kādas mātes un viņas četrdesmitgadīgās meitas attiecībās īsi pirms tam, kad meita uzsāka ārstēties pie mums. Pretojoties nemitīgajai frustrācijai, šī neapliecinotā izturēšanās tipa sieviete meklēja un atrada kaut nelielu mierinājumu nemitīgā ēšanā! Tā rezultātā viņa bieži bija spiesta ievērot stingras diētas. Reiz kāda diētas perioda laikā viņa kopā ar māti devās iepirkties. Beigušas iepirkšanos, abas iegriezās kafējnicā mazliet atpūsties. Pamatojoties uz savu "mamma-visu-zina-labāk" pozīciju, māte nekavējoties sāka pierunāt meitu kopā ar tasi kafijas pasūtīt vēl kaut ko. Kaut gan meita uzstāja, ka pati labāk zina, kas viņai jādara, tomēr beigu beigās piekāpās un ēda, kaut arī pati nemaz negribēja. Pēcāk, līdz pašām apliecinošās terapijas kursa beigām, šī paciente neuzdrošinājās un nevēlējās iepirkties kopā ar māti. Šī māmiņa manipulēja ar savu pieaugušo meitu (kas zina, kādēļ, un mūs tas arī neinteresē) ar novecojušas (bērnišas) struktūras palīdzību, kurai starp sešdesmitgadīgu pieaugušo sievieti un četrdesmitgadīgu pieaugušo sievieti nebija ne mazākā reālā pamata. Tai pašā laikā māte saskārās ar nopietnām problēmām ģimenes dzīvē. Viņas vīrs bija invalīds, un, nemitīgi uzņemdamās tādus darbus, no kuriem pati nekā nesaprata, viņa iekūlās no vienām finansiālām grūtībām otrās. Meita vēlējās palīdzēt, tomēr vairījās iejaukties, saprazdama, ka māte viņas spriedumiem un padomiem droši vien neuzticēsies. Bez tam viņai bija līdz kaklam

mātes manipulatīvie triki un galīgi nevilināja arī viņas sabiedrība. *Šādi vecāki nav pratuši kopā ar saviem dēliem un meitām iestudēt jaunas — kā pieaudzis cilvēks ar pieaugušo cilvēku — lomas, kas būtu daudz piemērotākas šīm unikālajām un tādēļ vēl jo skaistākajām attiecībām, kādas iespējamās tikai starp vecākiem un bērniem.*

Asā kontrastā ar šo gadījumu, kur bērns arī četrdesmit gadu vecumā turpina būt saviem sešdesmitgadīgajiem vecākiem tikai bērns, ir kādas man labi pazīstamas mātes attiecības ar savu meitu. Arī šo sievieti savstarpējā saskarsmē ir bijusi nopietna krīze, bet tā atrisinājusies daudz agrāk. Laikā, kad meitenei iestājās pubertātes periods, viņa zaudēja tēvu. Pārspīti visām problēmām, ar kurām ģimene šajā gadījumā bija spiesta saskarties, par spīti kļūdām un pārbaudījumiem, māte un meita galu galā attīstīja savstarpējas cieņas pilnu attieksmi, respektēja viena otras izvēli un spriedumus. Pašreiz mātei ir piecdesmit seši gadi, un viņa dzīvo viena, bet meita ir trīsdesmit divus gadus veca, precējusies, divu bērnu māte. Abas sievietes atbalsta, iepriecina un dod padomus viena otrai. Nesen māte izklāstīja meitai savas problēmas sakarā ar dzīvi vienatnē un piebilda: "Nudien, jauki aprunāties ar tevi par savām likstām. Tu necenties kritizēt manus draugus. Tu nemēdz viņus katru atsevišķi pa gabaliņam vien izanalizēt un tad paziņot, kas man jādara. Tu gluži vienkārši iejūtīgi klausies un ļauj man atvieglot sirdi. Es to ļoti augstu vērtēju." Pie tam māte ne tikai prot pieņemt savas meitas palīdzību un padomu, bet arī ievēro robežas, kādas meitai būtu pa prātam, savās attiecībās ar znotu un mazbērniem.

Trešajā attiecību kategorijā — attiecībās starp savstarpēji vienlīdzīgiem individiem — nekāda izejošā struktūra, kas jau iepriekš diktētu vienai no abām pusēm noteiktu uzvedības modeli, vispār nepastāv. Saskarsmei attīstoties, visas struktūras tiek izstrādātas ar savstarpēji pieņemamu kompromisu palīdzību. Šie savstarpēji saskaņotie kompromisi (struktūras) ir praktiskas dabas — atļauj attiecībām iet savu gaitu, katru dienu no jauna nevienojoties, kas ko darīs un kādā veidā. Pacienti, kuriem es mācu apliecinošo pieeju, bieži vien naivi uzstāj, ka šādiem kompromisiem jābūt taisnīgiem. Mana atbilde viņus parasti nedaudz šokē: "Kompromisiem nav obligāti jābūt taisnīgiem, lai tie reāli darbotos! Viņiem vienkārši jābūt pieņemamiem! Kur jūs esat lasījuši, ka pasaulē valda taisnība? Kas par traku iedomu! Ja pasaulē valdītu taisnība, tad mēs pēc kārtas vizinātos kopā ar Rokfelleriem pa Klusā okeāna dienvidu piekrasti un brauktu uz Franču Rivjēru! Bet tā vietā mēs spiežamies šajā smacīgajā auditorijā, lai mācītos apliecinošo pieeju!"

Vienlīdzīgās attiecībās atrodas, piemēram, draugi, kaimiņi, istabas biedri, darba kolēģi, mīlas pāri, pieaugušie ģimenes locekļi, brālēni un māsīcas, sievas un vīra vecāki un radi, brāļi un māsas; šeit ir visplašākās iespējas izvērsties, kā arī piedzīvot aizvainojumu. Visraksturīgākais piemērs šādām situācijām ir attiecības laulāto starpā. Varēdami nosaukt kādas veiksmīgas un patiesi vienlīdzīgas laulības piemēru, jūs uzreiz pamanīsiet, kā abi partneri kopīgi izstrādā un pārstrādā attiecīgās kompromisu struktūras, kas nepieciešamas abu kopējā saskarsmē. Šīs struktūras ietver visu, ko katrs no viņiem vēlas un ir spējīgs otram dot.

(Turpinājums 57.lpp.)

ARMĒNU DZEJA

ՀԱՅ ԴՈՆԶԻԿ

Armēņu pirmsākumi meklējami
Armēnijas kalnienē Mazāzijas
austrumdaļā.

Vecākās ziņas par protoarmēņu ciltīm — asīriešu — babiloniešu, hettu uzrakstos, attiecināmas uz II g.t. p.m.ē.

Etnonīmu "armēņi" ar midiešu starpniecību pārņēma grieķi, no viņiem citas tautas. Armēņi paši sevi sauc par "hajk", savu zemi — "Hajastan".

Armēņu val. veido indoeiropiešu val. saimes atsevišķu zaru. Izdalāmi trīs attīstības posmi: senarmēņu val. — *gr-bar* ("gir" — raksts, "bar" — vārds, t.i., rakstītais vārds), vidusarmēņu val. (11.—17.gs.), jaunarmēņu val. — *aš-harabārs* ("ašhar" — pasaule, "bar" — vārds; no 17.gs.) ar diviem literārajiem variantiem — *A*—armēņu literāro valodu (pamatā Ararata dialekts) un *R*—armēņu lit.val. (pamatā Konstantīnopolis dialekts). Armēņi ir kristieši, kopš m.ē. 301.g. kristietība kļuva par valsts reliģiju.

401.g. M.Maštocis izveido armēņu alfabētu, radot drošu fundamentu nacionālās identitātes saglabāšanai. Tūlīt sākas Bībeles tulkošana, arī tako senarmēņu lit. "zelta laikmets" (V—VII gs.). Darbojas tulkotāji un vēstures rakstnieki.

Priekšstatu par Armēnijas pirmskristiānisma laika dzeju sniedz Mozus no Horenas slavenajā "Armēnijas vēsturē" (V gs.), tajā kā izskaužams piemērs iekļauti pagānisko dziesmu fragmenti, t.s. Gohtanas dziesmas — mītiskā "Vahagana dzimšana", Artašesa un Satenikans cikls.

Dzejas attīstības sākumu armēņu rakstītajā lit. iezīmē garīgā dziesma. Paralēli odu tulkojumiem no grieķu vai. tiek sacerēti *šarakāni* (baznīcas himnas). Šī žanra spilgtākie paraugi ir katoliskā Komitasa liriskais "Dievam uzticīgie" un Nersesa Šnorali "Gaismas rīts". "Šarakāns" — krājums, kurā apkopotas 18 autoru reliģiska saturs dz-s, kas radušās astoņu gadsimtu laikā.

10.gs. — armēņu renesanses sākums. Tās centrālā figūra — Grigorjs no Narekas (951.—1003.) — armēņu un pasaules lit. iegājis ar savu "Žēlabu grāmatu" (1002.g.). Tāir kristīgā misticisma caurstrāvota poēma, rakstīta ritmizētā prozā. Attājis lielu iespaidu uz turpmākajām dzejnieku paaudzēm,

līdz pat mūsdienām (P.Durjans, M.Mecareues, Siamanto).

13.—16.gs. ir armēņu viduslaiku lirikas ziedu laiki. Hovanness Jerzinkaci (1250.—1326.) un Friks (13.gs.) atbrīvojas no bībeliskajiem tēliem, asi iekšenas soc. tematika. Viņš — Konstantīns Jerzinkaci (13.gs.b. — 14.gs. vidus) — atteicās no klasiskā *grabara* un pirmais sāka rakstīt dzīvajā tautas valodā, t.i., vidusarmēņu vai. Viņš pievērsās milas lirikai, kas vēlākajos gs. izvērtās par vienu no vadošajiem armēņu lirikas žanriem.

Atleikšanās no viduslaiku askētiskā ideāla, ikdienas tematika īpaši uzskatāmi iezīmējas *hairenos* — mīļtāju un trimdinieku dziesmās, kas veido armēņu dzejas labāko daļu. Kā *hairenu* autors visbiežāk tiek minēts 16.gs. dziesminieks Nahapetis Kučaks. Rokrakstos *haireni* lielākoties saglabājušies kā nezināmu autoru dziesmas.

17.gs. līdztekus rakst. dzejai uzplaukst tautas dziesminieku gusanu un ašugu daiļrade. 18.gs. Sajats Nova (1722.—1795.) ašugu dzejā turpina armēņu viduslaiku lirikas trad., vienlaikus tuvinoties tautas dzejai. Armēniski viņš rakstījis Tifliss dialektā.

18.gs. Venēcijā rodas labvēlīga augsne armēņu klasicisma attīstībai. Tur sāk darboties katolīcīgo armēņu – mhitariešu kongregācija (nosaukta tās dibinātāja Mhitara Sebastaci vārdā), kuras biedri līdztekus zinātniskai darbībai nodevās arī literārai jaunradei. Viņi rakstīja reliģiozi filozof. saturs dzeju (odas, eļģijas), drāmas klasiskajā garā, mēģinot tam piešķirt jaunu elpu. Apjomīgākais armēņu klasicisma darbs ir Arsena Bagratuni varonpoēma "Spēkavīrs Haiks" (vairāk nekā 22 000 rindu; 1858.g.).

1873.gadā G.Srvandztjans pirmo reizi pieraksta 7.—10.gs.radušos tautas eposu "Sasunas Dāvids".

19.gs. beigās un 20.gs. sākumā vēsturisko apstākļu ietekmē (sadalīta starp lānu un Turciju) sāk veidoties armēņu lit. A un R atzari. A–armēņu dzejas kopējie apveidi iezīmējas pēc A–armēnijas pievienošanas Krievijai. Tās ievērojamākie pārstāvi 19.gs. otrajā pusē ir H.Abovjans (1805.—1848).,

R. Patkanjans (1830.—1892.), S. Šahazins (1841.—1907.) — nac. pašapziņas modinātāji, cīnītāji par *ašharabara* tiesībām. Sajā laikā raksta arī klasiķi H. Tumanjans (1869.—1923.), A. Isahakjans (1875.—1957.). Abu daiļradē jūta saistība ar folk. — tendency, raksturīga visai šī posma A—armēņu dzejai.

Jaunu lappusi A-armēņu dzejā paver V.Terjans (1885.—1920.) ar savu 1908.g. izdoto krājumu "Mijkrešļa sapņi". Apvienojis simbolisma un romantisma tradīcijas.

R-armēņu dzejas pamatlicējs ir romantiķis G.Ališans (1820.—1901.), kurš 1847.g. Venēcijā publicējis "Nahapeta dziesmas" ašharabarā, pievērsies Armēnijas vēsturei. Nac. pašapziņas veidošanā G.Ališanam līdzīgi nopelni kā A-armēņu literatūrā N.Abovjanam ar romānu "Armēnijas brūces".

Turpmākajās desmitgadēs R-armēņu dzeja attīstās Osmāņu Turcijā. 60.gados Konstantīnopolē dzīvo un strādā M.Pešiktašjans (1828.—1868.), P.Durjans (1851.—1932.). Plašu popularitāti tautā izpelnījusies M.Pešiktašjana patr. dzeja. P.Durjana daiļrades virsotne ir dzejolis "Kurnēšana", kas turpina Narecieša (10.gs.) un Frika (13.gs.) aizsāktu "spēkošanos ar Dievu". 20.gs. sākumā R-armēnijā ievērojamu guva dzejnieki M.Mecarencs (1886.—1908.), Siamanto (1878.—1915.), R.Sevaks (1885.—1915.), D.Varužans (1884.—1915.) un V.Tekejans (1878.—1945.), kuru daiļradē jūtama franču simbolistu ietekme.

Sākot ar 20.gs. 20.gadiem diasporā dzeja atīstās abās lit. valodās. Tur darbojas atšķirīga talanta dzejnieki (Libānā G.Adarjans, Irānā — Devs, Turcijā Zahrats u.c.).

Padomju laika spīgtākie armēņu dzejas pārstāvi ir J.Čarencs (1897.–1937.) — 30.gadu poēmas "Vēstures krustceļš" un "Nāves parādīšanās", P.Sevaks (1924.—1971.) — asoc. dzejas aizsācējs, 60.gadu "modernisti" H.Grigorjans (1945.), D.Hovhanness (1945.), A.Martirosjans (1943.).

SIAMANTO

SVĒTAIS LŪDZ

Dāvā gaismu, neapšaubāmais Dievs,
Neatdarināmais Visuma namdari,
Likteņa kārtas un saprāta radītāj,
Gara negaiss, visuvirzošā māka —
Tava svētā mielasta zvanītājs Mesrops
Savam milzu mulsajam sapnim
Lūdz Tavu roku skaidruma...

Uzlūko mani, diždevi Prāts:
Es, Tavas lielās svētrunas bezspieķis gans,
Es, derdzīgais mērglis, skopsirdis gnīda,
Savas tautas neviža sargs,
Nejēga mācītājs, neiesvētītais prāvests,
Kas es kā novītis karogs plivinos Tavu ticošo baru priekšā,
Es, vītus galvnieks, bezlietus dārkopis,
Sīkušais avots, kuprainais nācējs,
Tavas uzvaras neaicinātais teicējs.
Lūdzos gaismu neganītajam pulkam...

Palīdzi man, kristālbaltais Dievs...
Es, ubaga ložņa, neprašā ošņa,
Riebējs bez prasmes, sēkla bez rasmus,
Necildinātais vientulis, zeltamute bez zelta,
Greizsmīņa mulķis, ģekīgais māceklis,
Sapņusērdzīgais pasaules klaidonis, mēmulis sapņu tuls,
Aizžņaugtais logs, neatdarītās durvis,
Es, dzelžu un lūžņu banga, kas satriec manas dvēseles priekšā,
Es, trūdu vīkšējs un miroņu lēcējs,
Es, kviešu plūcējs, kas alkst Tavas ugunsmaizes,
Midzējs bez zvaigznes, slāpējs bez krūzes,
Visu atstātais ērms, es, rūķis, nomaldījies starp dzelzšķņiem,
Es, krēsla bez stara, arfa bez stīgas —
Šobrīd vēl mēmajam tautas garam
Prašanas atslēgu lūdzu...

Palīdzi, četru pasaules pamatu Tēvs —
Es, grūzainais acuraugs, pusaklā maņa,
Tukšprātis dievvārdnieks, baumu vācele,
Aplamais spēlmanis, neķītrais dziesminieks,
Atmata bez arāja, lāde bez mantas,
Klājējs bez maizes, lējējs bez lāses,
Es, Jēzus kāzu nelūgtais viesis,
Deģis bez eļļas, reģis bez ziņas,
Glāsts bez alkas, mīlnieks bez mīlas,
Stostīgais sludinātājs, akmeņiem mēģinātais ticētājs,
Zekpostais nabags, naudenieks tukšais...
Es, mute bez skūpstas, es, brēcējs bez dvēseles,
Es, sirds bez mīlas, es, nešķīstā jaunavība,
Gājējs bez debesu pusēm, ceļmalas tenterētājs —
Dod man kaut lāsi gaismas no Tavām glābējām bākām:
Lai mūsu atjautas debesvārti
Veras līdzīgi Tava Gara vārtiem...

Palīdzi man, vispati Dievs —
Es, strauts bez čalas, es, sagrautais ūdenskritums,
Es, priesteris nelga, es, šaubpilnais arhimandrits,
Es, amatā neievadītais vārdmākslu meistars,
Es, priekšgars, kas aizēno sirdsapziņas,

SIAMANTO

Es, pekles gūsteknis, es, tumsas uzslietā siena,
Es, atlūzis zars, es, druva bez ražas,
Es, brikšņainā taka, čūskviju pazemes eja,
Es, neviesmīlīgā pajumte, es, negultā mirējs —
Neslēp man Tavu spuldžu gaismu...

Palīdzi man, visukopīgais Sākums,
Es, bļoda bez mirrēm,
Pussabrucis lūgšanu kambaris,
Arājs bez arkla, plāvējs bez sirpja,
Svētnieks bez vīraka, rūgtauga eļļa,
Dziednieks bez ziedes, brūčusējējs bez saites,
Sadauzīts gaismeklis, izslāpis deglis,
Vājlūzis mežs, raudacis vītols,
Skabargains dēlis, praulains balķis,
Māla kvēptrauks, vīraks bez dūma,
Es, netaisnā pierē, es, greizā roka,
Vīnogulājs bez ķekariem, sirdzīgas auzas,
Es, tūlīgais rīkotājs, mūks bez svētmaizes,
Tuksnesis bez ceļavīra — es kūpu no vientulības,
Sērsti pie manis...

Palīdzi man, ak nesalīdzināmais Likums,
Es, kurš visa vairo, es, kas ik brīdi trūkstos,
Kas nīkstu drēbās un dvēšu bažās,
Kas mēģinājis šaubās, kas vētrasdzīts vazājas,
Es, kliedziens bez skaņas, taure bez atbalss,
Es, dzeltena vītusi rudens lapa,
Es, nokaltis žuburs, es, roze bez smaržas,
Es, atjēgas rēgs,
Es, īsredzīgais gudrelis, ceļos notriektais prāts —
Zem Tava tempļa velvēm
Raud kristīgā tauta,
Es stāvu tās priekšā,
Nepadzītais valodu nepratējs, dižās dievdvestās Grāmatas
Aplamais skaidotājs...

Palīdzi man, ai, bezgala izzīņa,
Visuvarenais valdītāj, milzuma radītāj,
Gaišais debesu vidus, neaizēnotā jēga,

Debesu ūdens, neaizsprostotais gars,
Bezgala dāļātāj, mūžsenā sapņu upe —
Tavas izpratnes gaismausto sēdzeni uzmet man satriektos plecos,
Un lūgšanu, raudu un nomodu
Vakarā šajā, un četrdesmitajā naktī
Drošais Dievs, bezrobežīgais Dievs,
Izstiep savu milzuradošo roku pār manām smadzenēm,
Liec manai atradnei nobriest...

No armēņu valodas atdzejojis **ULDIS BĒRZIŅŠ**

ZAHRATS

NULLE

Vienreiz viens — viens
Vienreiz Kiko — nulle

Divreiz viens — divi
Divreiz Kiko — nulle

Desmitreiz viens — desmit
Desmitreiz Kiko — nulle

Simtreiz viens — simts
Simtreiz Kiko — mēs

KVARTĀLS

Es esmu sava kvartāla dzejnieks
Mana valoda nabaga kā mana kvartāla ļaudis
Manu dzejoļu vienīgā bagātība
Mana kvartāla ļaužu rūpes

Es mīlu sava kvartāla ļaudis
Viņi ir tik akli ka neredz mēnesi
Tik kurli ka nēdzird vēja dziesmu
Viņi ir mēmi
Tik mēmi ka nevar parunāt
Bet es ar savu nabago valodu
Varu dziedāt kā Orfejs
Tāpēc ka manos dzejoļos ir
Mana kvartāla ļaužu sapņi
Krāsaini sapņi
Neesiet akli — mani draugi — kā jaunpiedzimušie
Katram kvartālam ir savs sapnis
Pienāks diena — un ieraudzīsīt
Viss būs kļuvis reāls
Možāk sāks ne tikai dzejnieki dziedāt
Bet visi ļaudis kori

ZIEMASSVĒTKU KOKS

Lai eglīti izrotātu
Divas lietas ir vajadzīgas
Vispirms — ir vajadzīgs koks un otrkārt — rotas priekš eglītes

Lai eglīti izgreznotu
Trīs lietas ir vajadzīgas
Bez koka un rotām vēl vajag
Ticību labākām dienām

Lai eglīti izgreznotu
Pietiek i vienas — ne koka un pat ne rotu
Bet pašapmānu manai naivajai dvēselei
Kas šķembu par dimantu iedomājas

Lai eglīti izgreznotu
Pilnīgi pietiek ar ilūziju

Laimīgu Jauno Gadu
Laimīgu pašapmānu

Atdzejojis **MĀRIS ČAKLAIS**

PARUIRS SEVAKS

ZEM NASTAS

Tu pagāji garām.
Likās, viss vakars bij tavs,
viss vakars — ar siltmi un smaržām.
Ja tavai kleitai būtu bijusi šlepe,
es teiktu,
ka vakars velkas aiz tevis
kā šlepe.
Bet kleita ir īsa.
Un vakars
saplūst tavas īsās kleitas krokās...

Rieta šķībie stari atrada tevi
un aptinās ap tavas kleitas podziņām.
Un līdz ar šiem šķībajiem stariem
kļuva garāka tava ēna, tā kā tavs
valdzinājums,
un gāja, apdzēnot tevi, tā kā tavs
valdzinājums...

Un pēkšņi savāda izjūta
pamodās manī —
kauna un pašsautīšanās izjūta:
ja dzīvē ir dārgums tāds kā tu —
kā es varēju vērties uz dzīvi ar pliekānu skatu,
pat ne ar sajūsmu saldu,
bet ar apnikumu,
nereti ar rūgtumu,
ar žulti pat.

Un cik bieži es pazemojos un nolaidos
līdz dūsmām, līdz nosodījumam,
līdz niknumam, naidam

un ļāvu, lai riebums
sajūsmu pārmāc.
No visas sirds es izlūdzos piedošanu...

No šī brīža, tici man,
es nejaukšos vairs lietās, kas neattiecas uz mani,
no šī brīža
es nenolīkšu zem sadzīves sārņu nastas:
tāpat jau es salicis esmu
no lielo ērģeļu nastas, ko no dzimšanas
nesu uz muguras kā kupri.
Lai ērģeles skan
un atnāc tu.

Tikai... nāc lēnāk, tu, mana skaistā,
lai līdzsvarojas ar tavu kluso, rāmo gaitu
mūsu nabaga sirds sitiēni paātrinātie,
lai acis nomierinās, tevi redzot,
lai, slepus valdot pār tevi,
mūsu nervi nomierinās,
un lai kā tava ēna rītmums top garāks,
un kā kleitu garums lai nogurums saīsinās.

AIZVER ACIS

Gadās... un diezgan bieži —
cilvēks domās šauj pats uz sevi,
šauj spogulī, tīrā ūdenī
vai pats savā atspīdumā otra acīs;
mirst viņš turpat uz vietas.
Bet dubultnieks paliek,
paliek viņš pats, paliekam mēs.

Un, sevi apglabājuši bez kādām sērām,
mēs turpinām dzīvot atkal —
kā augi vai dzīvnieki visupirms,
bet jau pēc daudziem gadsimtiem —
smago darbīga cilvēka dzīvi.
Un tas viss ilgst
varbūt vienu bezgala mirkli,
varbūt vienu bezrobežnedēļu
vai arī, iespējams, vienu īsiņu gadu...

Tev labi tas zināms, Kungs,
cik reižu
es nogāju basām
šo akmeņu nosēto ērkšķaino ceļu.
Un es esmu noguris,
noguris ļoti —
pats sevi nāvēt
un vēl jo vairāk noguris — dzīvot.
Un vai gan vajag,
lai atkal es atkārtotu to pašu —
šoreiz izšaujot pats uz sevi
šīs meitenes acis,

Aizver acis, mīļotā!
Man baismi ir domāt,
ka arī šoreiz man nenokaut sevi,
bet... izpostīt tavas acis...
Aizver acis, mīļotā...

Atdzejojis MĀRIS ČAKLAIS

HOVANESS GRIGORJANS

× × ×

Neredzīgas meitenes pastaigājas ielā.
Rokā katrai no tām ir spieķis
Un ejot tās turas pie mūriem.
Ja tu mīlētu mani,
Es atdotu tev
Tavu acu zilās zīles.
Ielās bez kautrēšanās raud dzejnieki,
galvas nodūruši. Bet neredzēdamas meitenes
Paiet dzejniekiem garām.
Ja tu mīlētu mani,
Es atdotu tev
Tavu acu zilās zīles, —
Un tu mani ieraudzītu,
Ielās mazpamazām nolaižas priekšdari,
Un rāmi lēnām skatuve veras ciet.
Un svinīgi lēnām
Attālinās neredzīgās meitenes.
Un dzejnieki attālinās...
Un priekšdars beidzot ir nolaidies.
Aiz priekškara, viņā pusē,
Dzirdamas neapvaldītas raudas.
Aiz priekškara, viņā pusē,
Pavisam savāds ir rudens.

× × ×

Lejup pa straumi peldēja vijole.
Bet kas tā par vijoli bija? —
Visa vienās vizbulēs.
Bezgala skaista, tā nelīdzinājās nekam.
Krustā stāvēja vijolnieks.
Bet kas par vijolnieku tas bija? —
Viss vienās asarās.
No tālienes nāca meitene viņam pretī.
Kaila kā mūzika.
Kā vizbulēs vijole.
Bet, kad uzlēca mēness,
Upēs vijoles iedzirkstījās,
Un melodija augšāmcēlās
Visa vienās asarās.

× × ×

Reizēm tu atminēsies šo skatu.
Kad cita nebūs ko atminēties.
Steidzīgu ātraudžu aiztraucošs bars
Un putni, kas vienlaicīgi lido un dzīvo.
Jūra un vēlreiz jūra.
Tās piesaukums vien
Tevi iemetīs skumju bālganos vilņos,
Kur peldēšana labāk tev padodas.
Vilnis pēc vilņa,
Pagājība zūd smiltīs,
Un tu, kas pa krastmalu skrien,
Domās bailpodamies,
Kas ar šo visu notiks,

Kad ienāksies tumsa,
Kad nepārtraukti ienāksies tumsa...
Un tu atminēsies
(Vai nav tiesa? — Tieši tā jau tu
dzīvo.), reizēm atminēsies šo skatu, —
Steidzīgi ātraudži debesis aizsnieguši
Un nav neviena putna, kas vēlētos dzīvot.

X X X

Nakti tu pārlaidi mežā.
Zem vaļā debesīm gulēji zaļajā zālē.
Bet, kad atmodies, — svīda rīts.
Bet, kad atmodies,
Novēlojis tu bijī.
Zāle bija izaugusi tev cauri,
Zari bija izspraukušies tev cauri.
Bet tieši tur, kur vajadzēja būt tavai sirdij,
Bija atvērusies neparasti koša puķe,
Kuras ziedlapiņas ik mirkli mainījās krāsām.
Viegls vējiņš šūpoja zāli,
Un es jutu, ka zāle ir mani pirksti.
Saulē glāstīja zarus,
Un es jutu, ka zari ir manas rokas.
Tauriņi lidinājās ap puķi,
Un mana sirds laimē mulsa.
Es laikam esmu miris, —
Bez panikas nodomāju.
Es laikam sen esmu miris, — turpināju domāt.
Bet, ja esmu vēl dzīvs,
Tad nebūtu slikti,
Ja padzīvotu tā vēl kādu brīdi.

X X X

Bet pievakarē, pastaigājoties gar jūras malu,
Tevi ieskāva nāras,
Un nezin kāpēc tevi mulsināja
Viņu skaitliskais kuplums.
Un, kamēr acis steidzās pētīt
Viņu zvīgainās astes,
Doma jau darbojās citā virzienā.
Pavisam citi jautājumi meklēja atbildes:
— Ko tādas ēd? — Vai nesaaукstējas
saltajā ūdenī? — Kā viņas
nekaunas kailas klaigot pa pludmali?
Tumša un atpalikusi cilts,
kas nepārtraukti sūta vēstules
abatam Prevo ar lūgumu pastāstīt,
kā tagad klājas Mano,
tādējādi sagādājot liekas rūpes
jau tā tik grūtajā jūrnieku dzīvē,
pār kuriem ik dienas kā krusas
graudi nāk necērēts sods, par to, ka kuģa
visneiedomājamākās vietās
tiek uzieti saukļi: "Lai dzīvo mīla!",
"Par vienu skūpstu atdotu dzīvību!", —
kas rakstīti ar īpašu tinti,
kuru nārām neierobežotā daudzumā
piegādā tintes zivis
un kurus izdzēst tik grūti.
Bet pievakarē, kad tevi ieskāva nāras,

tu pastāstīji viņām,
ka tevi zilgaces meitenes pametušas,
ka arī zilgaces meitenes tevi ir pametušas...
Izstāstīji visu savu dzīvi:
No rīta steigies uz darbu,
vakarā pārnāc mājās.
No rīta steigies uz darbu,
vakarā pārnāc mājās.
No rīta atkal steigies uz darbu...
Un nāras izraudājās kopā ar tevi
un uzaicināja līdz ar viņām
nokāpt jūras dzelmē,
no kā tu kategoriski atteicies.
Bet, kad bālseju jaunuves nozuda
sāļajos ūdeņos
un piekrastes smiltīs tu paliki
sēdam viens,
pametis apkārt tramīgu skatu,
ar drebošu pirkstu miklajās smiltīs rakstīji:
"Lai dzīvo mīla!",
"Par vienu skūpstu atdotu dzīvību!"
Un drebēdams skrēji,
kā zaglis vai slēpkava,
pametis nodarījuma vietu.

X X X

Kāds spēlēja klavieres.
Logi bija atvērti,
Un ārā — rudens.

Mati bija gari.
Bet spēlēja vīrietis.
Bira lapas, un
Spēlēja viņš.

Tas bija tik skumji, tik skumji, —
Ka aizludināju apdzisušo cigareti
Un palaidu garām tramvaju.

Laiku pa laikam
Kā sačokurojušies vārdi,
Kā sačokurojušās notis
Bira lapas.
Mūs glabājiēt rīt — nē,
Aizparīt, — vienaldzīgi lūdzās klavieres.

No armēņu valodas atdzejojusi VALDA SALMIŅA

No rīta atkal steigies
uz darbu...

Ա_a Ժ_ž Ճ_č Ռ_ř
 Բ_b Ի_i Մ_m Ս_s
 Գ_g Լ_l Յ_y Վ_v
 Դ_d Խ_x Ն_n Տ_t
 Ե_e Ծ_c Շ_š Բ_r
 Ջ_z Կ_k Ո_o Յ_ć
 Է_ē Հ_h Չ_č Ի_w
 Լ_ə Չ_j Պ_p Փ_ǫ
 Թ_t Լ_† Զ_ž Բ_ќ

M.MAŠTOCS — ALFABETA AUTORS.

KATOLIKOSS VAZGENS I

Ambrozs Bīrss

NOLADĒTĀ RADĪBA

I
NE VIENMĒR ĒD TO, KAS ATRODAS UZ GALDA

Uz vienkārša galda dega vaska svece, kuras gaismā kāds vīrs lasīja grāmatu. Tā bija veca, apdilusi rēķinu grāmata: acīmredzot tajā rakstītais bija visai neskaidrs, jo vīrs reizēm pievirzīja lappusi pavisam tuvu svecei, lai labāk apgaismotu. Tādos brīžos grāmatas ēna aizsniedza gandrīz pusistabas, aptumšojot tur sēdošo cilvēku sejas un aprises, jo bez lasītāja istabā bija vēl astoņi cilvēki. Septiņi no viņiem klusi un nekustīgi sēdēja, atbalstījušies pret raupjo sienu. Istaba bija maza, un viņi visi atradās tuvu galdam. Izstiepjot roku, ikviens būtu varējis pieskarties astotajam vīram, kurš ar seju pret griestiem, rokām gar sāniem gulēja uz galda, piesegts ar palagu. Viņš bija miris.

Vīrs ar grāmatu nelasīja skaļi, arī pārējie nesarunājās. Likās, ka visi kaut ko gaida, vienīgi mirušais vairs negaidīja neko. Caur aili, kas kalpoja par logu, no aklās tumsas istabā nāca svešādi biezokņa nakts trokšņi: tālins biedējošs koiļota kauciens, klusi, pulsējoši nenogurdināmu kukaiņu treļļi kokos, savādi naktspuņķu kliegzieni, kas tik ļoti atšķīrās no dienas puņķu balsīm; lielu, apmaldījušos vaboļu dūkoņa un vēl visu to noslēpumaino kluso skaņu koris, kuru pamana tikai tad, kad tas pēkšņi pieklust, it kā nokaunējies par savu uzmācību. Bet istabā sēdošie neko no tā visa neievēroja, viņus nenoīdināja laiska interese par nepraktiskām lietām — tas bija redzams katrā šo skarbo seju vaibstā pat vienīgās sveces nespodrajā gaismā. Tie bija tuvējās apkārtnes ļaudis — zemnieki un mežstrādnieki.

Cilvēks, kurš lasīja grāmatu, bija mazliet citāds, varētu teikt, ka viņš nācis no citas pasaules un ir sabiedrības cilvēks, tomēr viņa apģērbs liecināja par zināmu kopību ar apkārtnējiem. Viņa mētelis diez vai tiktu uzskatīts par pieklājīgu Sanfrancisko, arī apavi nebija pilsētas izcelsmes, un cepure, kas atradās viņam līdzās uz grīdas (viņš bija vienīgais ar nepasegtu galvu), bija tāda, ka, saskatot tajā personiska greznuma priekšmetu, tomēr nevarēja pamanīt tās praktisko nozīmi. Vīra sejas vaibsti bija visai pievilcīgi. Tajos gan bija nomanāma sliekšme uz bardzību, bet tā varēja būt tikai paša

pieņemta bardzības maska, kāda piederis iespaidīgai personai. Jo viņš bija krimināllietas izmeklētājs. Tieši šā pienākuma dēļ viņam rokā bija grāmata. Tā tika atrasta starp mirušā vīra mantām viņa būdā, kur patlaban notika izmeklēšana.

Izmeklētājs beidza lasīt un ielika grāmatu krūšu kabatā. Tajā brīdī durvis atvērās un ienāca jauns cilvēks. Ģērbies kā pilsētnieks, viņš acīmredzot nebija šeit, kalnos, dzimis un audzis. Tomēr viņa apģērbs bija putekļiem klāts kā pēc tāla ceļa — viņš bija triecis zirgu auļos, lai piedalītos izmeklēšanā.

Izmeklētājs pamāja. Neviens cits jaunekli nesveicināja.

“Mēs jūs gaidījām,” teica izmeklētājs. “Šī lieta jāpabeidz jau šovakar.”

Jaunais cilvēks pasmaidīja. “Man ļoti žēl, ka jums bija mani jāgaida. Es neaizbraucu tādēļ, lai izvairītos no jūsu uzaicinājuma, bet gan lai nosūtītu savam laikrakstam ziņojumu par to, kas, šķiet, interesē arī jūs.”

Izmeklētājs smaidīja.

“Tas ziņojums, ko jūs aizsūtījāt savam laikrakstam, droši vien atšķirsies no tā, ko jūs sniegsiet šeit pēc zvēresta.”

“Domājiet, kā jums tīk,” manāmi piesarcis, jauneklis dedzīgi teica, “bet es lietoju koppelāru, un man līdzī ir otrais eksemplārs. Tas gan ir rakstīts kā stāsts, nevis kā ziņojums, jo ir pilnīgi neticams. Bet tā varētu būt daļa no manas liecības pēc zvēresta.”

“Bet jūs taču sakāt, ka tas ir neticami.”

“Tam nav nekādas nozīmes, ser, ja vien es apzvēru, ka tā ir patiesība.”

Skatīdamies grīdā, izmeklētājs brīdi klusēja. Ļaudis būdā saucukstējās, bet tikai retumis atrāva skatienus no mirušā sejas. Tad izmeklētājs pacēla acis un teica:

“Atsāksim izmeklēšanu.”

Vīri noņēma cepures. Liecinieks zvērēja.

“Jūsu vārds?”

“Viljams Hārkers.”

“Vecums?”

“Divdesmit septiņi.”

"Vai jūs pazināt netaisni Hjū Morganu?"

"Jā."

"Jūs bijāt kopā ar viņu, kad viņš mira?"

"Viņam līdzās."

"Kā tas notika — kā jūs tur nokļuvāt, es domāju?"

"Es viesojos pie viņa, lai pameidītu un pamaksšķerētu. Tomēr daļēji mans mērķis bija pavērot viņu pašu — viņa savādo, vientuļo dzīvi. Viņš man likās lielisks prototips kādam tēlam stāstā. Es rakstu stāstus."

"Es tos dažreiz lasu."

"Pateicos."

"Stāstus vispār, — ne tieši jūsējos."

Daži zvērinātie iesmējās.

Uz drūma fona humors izceļas. Tā kareivji labprāt smejas kauju starplaikos, tā jokdaris ir uzvarētājs pat nāviņiekam kamerā.

"Atstāstiet mums šā cilvēka nāves apstākļus," teica izmeklētājs. "Jūs varat izmantot jebkuras piezīmes, kādas vien vēlaties."

Liecinieks saprata. No krūšu kabatas viņš izvilka manuskriptu un, turēdams to tuvu svecei, šķīra lappuses, līdz atrada rindkopu, ko vēlējās nolasīt.

II

KAS VAR NOTIKT SAVVAĻAS AUZU LAUKĀ

"... Saule tik tikko bija uzlēkusi, kad mēs atstājām māju. Gribējām pameidīt paipalas; mums abiem bija bises, bet suns tikai viens. Morgans teica, ka vislabākās izredzes būs aiz kādas viņa norādītas kalnu kores, un mēs to šķērsojām pa taciņu, kas vijās cauri krūmājam. Kores otrā pusē atklājās ar savvaļas auzām leknī apaudzis līdzenums. Kad mēs iznācām no biežņas, Morgans bija man dažus jardus priekšā. Pēkšņi nedaudz tālāk, kreisajā pusē, mēs izdzirdējām kādu dzīvnieku laužamies caur krūmiem, — tie spēcīgi līgojās.

"Būsim izcēlušī briedi," es teicu. "Kaut nu bijusi šautene!"

Morgans, kurš pa to laiku bija apstājies un cieši lūkojās uz kustošos biežņu, neteica neko, bet uzvilka abus divstobrenes gailus gatavībā mērķēt. Likās, ka viņš ir nedaudz uztraucies; tas mani pārsteidza, jo viņam bija aukstasinīga cilvēka slava pat pēkšņas un neatvairāmas nelaimes brīžos.

"Pagaidi, pagaidi," es teicu, "tu taču negrasies uzpildīt briedi ar paipalu skrotīm, es ceru?"

Viņš tomēr neatbildēja, bet, ieraugot pagriezto seju, mani pārsteidza viņa saspringtais skatiens. Es sapratu, ka lieta ir nopietna, un mans pirmais pieņēmums bija, ka esam iztraucējuši pelēko lāci. Nostājos blakus Morganam un uzvilku savas bises gailus.

Tagad krūmos viss bija mierīgi, arī skaņas bija noklusušas, bet Morgana uzmanība nemazinājās.

"Pie velna, kas tas ir?" es jautāju.

"Nolādētā Radība!" viņš atbildēja, galvu nepagriezis. Viņa balss bija nedabiski aizžņaugta. Viņš drebēja.

Es gribēju teikt vēl ko, bet ievēroju, ka savvaļas auzas netālu no tās vietas neizskaidrojamā veidā kustas. Man būs grūti to attēlot. Likās, ka auzas būtu savīļņojusi vēja pūsma, kas tās ne tikai pielieca, bet nospieda pilnīgi pie zemes tā, ka tās vairs nepiecelās. Šī kustība lēnām nāca uz priekšu tieši mūsu virzienā.

Nekas, ko esmu redzējis, nav mani tik savādi ietekmējis kā šis svešādaļs un neizskaidrojama fenomens, tomēr es

neatceros bailu sajūtu. Reiz — es stāstu to tikai tādēļ, ka atcerējos to tajā brīdī, — reiz, nevēlīgi paskatījies pa logu, es sajaucu mazu koku, kas atradās tuvāk, ar koku grupu tālumā. Tas izskatījās tikpat liels kā pārējie, bet, būdams asāk iezīmēts un precīzāks detaļās, likās absolūti neharmonisks ar pārējiem. Tā bija tikai telpas perspektīvas falsifikācija, bet lika man satrūkties, gandrīz izbiedēja mani. Mēs tā palaujamies uz ierasto dabas likumu darbību, ka ikviena šķietama tās izbeigšanās tiek uztverta kā briesmas mūsu drošībai, kā brīdinājums par tuvojošos nelaimi. Tā arī tagad šī neizskaidrojamā veģetācijas kustēšanās un lēnā, mērķtiecīgā kustības tuvošanās noteikti radīja nemieru. Mans biedrs izskatījās patiesi izbijies, un es tik tikko spēju noticēt savām acīm, kad redzēju viņu paceļam bisi pie pleca un izšaujam abus stobrus uz kustošajām auzām! Pirms vēl bija izkļuši šāviena dūmi, es izdzirdēju skaļu, mežonīgu kliedzienu — it kā kliegtu kāds savvaļas dzīvnieks —, un, nosviedis bisi zemē, Morgans pielēca kājās un metās prom. Tajā pašā mirklī mani notrieca gar zemi kaut kas, ko šāviena dūmos nesaskatīju, — kāda miksta, smaga substance, kas ar lielu spēku likās triecamies pret mani.

Pirms es spēju piecelties un pacelt savu bisi, kas, šķiet, bija izsista man no rokām, es izdzirdu Morganu kliežam kā nāves briesmās, un ar šiem kliedzieniem jaucās gārdzošas, mežonīgas skaņas, it kā turplēstos suņi. Neizsakāmi izbijies, es uzrausos kājās un palūkojos turp, kur bija nozudis Morgans. Lai Debess žēlīgā mani pasargā no skata, kādu es ieraudzīju! Tur, nepilnu trīsdesmit jardu attālumā, atradās mans draugs, nometies uz viena ceļgala, galva atmesta atpakaļ nedabiskā leņķī, bez cepures, garie mati izspūruši, un viss ķermenis nevaldāmi līgojās pa labi, pa kreisi, uz priekšu un atpakaļ. Labā roka bija pacelta, un likās, ka tai trūkst plaukstas, vismaz es to neredzēju. Otra roka vispār nebija redzama. Kad es atsaucu atmiņā šo neparasto skatu, es skaidri varu atcerēties tikai daļu no viņa ķermeņa. Liekas, it kā tas būtu bijis daļēji izdzēsts, — es neprotu to citādi pateikt —, un, izmainot viņa ķermeņa stāvokli, neredzamo atkal varētu padarīt redzamu.

Tas viss varēja aizņemt dažas sekundes, tomēr pa šo laiku Morgans izmēģināja visas liela spēka un svara pārmāktas cīkstoņa pozas. Es neredzēju neko citu, tikai viņu, un arī ne visu laiku skaidri. Visu laiku bija dzirdami viņa kliedzieni un lādēšanās, kas jaucās ar tik satracinātām skaņām, kādas es nekad nebiju dzirdējis nākam no cilvēka vai zvēra rīkles!

Tikai mirklī es neizlēmīgi stāvēju, tad, nosviedis bisi, metos palīgā draugam. Man bija vāja ticība, ka viņš cieš no krampju vai kādu citu konvulsiju lēkmes. Pirms vēl nonācu viņam blakus, viņš jau gluži mierīgs gulēja zemē. Visas skaņas bija apklusušas. Ar šausmām ieraudzīju kustamies auzas; kustība virzījās no nomīdītā laukuma ap guļošo uz mežmalu. Tikai tad, kad šī kustība bija sasniegusi mežu, es spēju atraut acis un palūkoties uz savu draugu. Viņš bija miris."

III

KAUT ARĪ KAILS, CILVĒKS VAR BŪT SKRANDAINS

Izmeklētājs piecēlās no krēsla un nostājās līdzās mirušajam. Pavilcis palaga stūri, viņš atsedza ķermeni, pilnīgi kailu un svecēs gaismā māla dzeltenu. To klāja plati, zilganmelni plankumi, ko acīmredzot radījuši zemādas asinsizplūdumi no sitieniem. Krūtis un sāni izskatījās tā, it kā būtu sisti ar steku; āda bija saplosīta vienās skrandās.

Izmeklētājs pavirzījās uz galda galu un atstāja zīda mutautu, kas bija sasiets uz galvvidus. Kad mutautu noņēma, atklājās tas, kas kādreiz bijusi rīkle. Daži no zvērīnātajiem, kuri bija piecēlušies, lai labāk redzētu, nožēloja savu ziņkāri un novērsās. Liecinieks Hārkers piegāja pie loga un pārliecās pār palodzi, viņam bija kļuvis gluži nelabi. Pārklājis mutautu mirušā kaklam, izmeklētājs aizgāja līdz istabas kaktam un no skrandu kaudzes vilka ārā vienu apģērba gabalu pēc otra, katru no tiem brīdi paturot gaisā apskatīšanai. Tie visi bija saplēsti un sacietējuši no asinīm. Zvērinātie nevēlējās izdarīt tuvāku apskati, likās — tas viņus neinteresē. Patiesībā viņi to visu jau bija redzējuši iepriekš, vienīgais jaunums bija Hārķera liecība.

“Džentlmeņi,” izmeklētājs teica, “man liekas, mums vairāk liecinieku nav. Jūsu pienākums jums ir zināms. Ja nav nekā, ko jūs vēlētos jautāt, jūs varat iziet un pārdomāt spriedumu.”

Piecēlās zvērīnāto vecākais — garš, gadus sešdesmit vecs, bārdains, vienkārši ģērbies vīrs.

“Izmeklētāja kungs, es vēlos uzdot vienu jautājumu,” viņš teica. “No kuras trakomājas šitas jūsu pēdējais liecinieks ir izbēdzis?”

“Mister Hārker,” drūmi un mierīgi jautāja izmeklētājs, “no kura trakonama jūs esat izbēdzis?”

Hārkers no jauna tumši pietvika, bet neko neteica, un septiņi zvērīnātie piecēlās un svinīgā ierindā izgāja no būdas.

“Ja jūs esat beidzis mani apvainot,” Hārkers teica izmeklētājam, kad viņi bija palikuši vienatnē ar mirušo, “varbūt es varu iet?”

“Jā.”

Hārkers jau gāja uz durvju pusi, bet tad apstājās ar roku uz durvju aizšaujamā. Profesionālais ieradums bija spēcīgāks nekā pašcieņa. Viņš pagriezās un teica:

“Tā grāmata, kas ir pie jums, — tā ir Morgana dienasgrāmata. Liekas, tā jums ļoti interesē: jūs to lasījāt, kamēr es liecināju. Vai es to nevarētu apskatīt? Lasītājiem patiktu...”

“Grāmata šajā lietā nefigurēs,” atbildēja ierēdnis, iesludinot to mēteļa kabatā. “Visi ieraksti tajā ir izdarīti pirms rakstītajā nāves.”

Kad Hārkers gāja ārā no mājas, zvērīnātie no jauna iznāca un nostājās pie galda, uz kura zem palaga asi iezīmējās mirušā ķermenis. Zvērināto vecākais apstājās līdzās svecei, izvilka no kabatas zīmuli un papīra strēmeli un diezgan patvaļīgi uzrakstīja sekojošu spriedumu, kuru ar dažādas pakāpes piepūli visi parakstīja:

“Mēs, tiesa, nācām pie slēdziena, ka netaisnība savu nāvi radis kalnu lauvas ķetnās, bet daži no mums domā, ka tās cēlonis bijusi krampju lēkme.”

IV

IZSKAIDROJUMS NO KAPA

Netaisnība Hjū Morgana dienasgrāmatā ir daži interesanti ieraksti, kuriem kā minējumiem, iespējams, ir zinātniska nozīme. Izmeklēšanā šī grāmata nefigurēja, varbūt izmeklētājs nevēlējās mulsināt zvērīnātos. Vienam no pirmajiem pieminētajiem ierakstiem datumu nav iespējams noskaidrot — lapas augšējā daļa ir noplēsta. Atlikusi ieraksta daļa ir šāda:

“... skrēja puslokā, galvu vienmēr pagriezis uz centru, un tad atkal apstājās, neganti riedams. Beidzot tas ieskrēja biežāk, cik ātri vien spējams. Sākumā es domāju, ka tas

kļuvis traks, bet, atgriezies mājās, neatradu citu izskaidrojumu kā bailes no soda.

Vai suns var redzēt ar degunu? Vai varbūt smarža rada smadzenēs tā priekšmeta tēlu, kurš šo smaržu izdala?”

“2.sept. Pagājušonakt, skatoties uz zvaigznēm, kas mirdz pāri kalnu grēdas virsotnei uz austrumiem no mājas, es pēkšņi ievēroju, ka tās viena pēc otras nozūd — no kreisās puses uz labo. Katra no tām satumsa tikai uz mirkli un tikai dažas vienlaicīgi, bet tomēr visas, kas atradās grēda vai divu attālumā no virsotnes, apdzisa. Izskatījās tā, it kā kaut kas būtu ieslīdējis starp tām un mani, bet es to nevarētu saskatīt, un zvaigznes nebūtu pietiekami spožas, lai izgaismotu tā siluetu. Hm! Man tas diez kā nepatīk.”

Trūkst ierakstu par vairākām nedēļām, jo no grāmatas izrautas trīs lapas.

“27.sept. Tas atkal ir bijis šeit — es atrodu tā klātbūtnes pēdas katru dienu. Atkal visu pagājušo nakti ar bisi rokā tai pašā aizsegā, nodrošinājies ar rupjām skrotīm, es vēroju. No rīta, tāpat kā iepriekš, tur atkal bija svaigas pēdas. Un tomēr, es varu zvērēt, ka neaizmigu — patiesi, es vispār tik tikko vairs guļu. Tas ir briesmīgi, neizturami! Ja šie apbrīnojami piedzīvojumi ir reāli, es sajukšu prātā; ja tās ir vīzijas, es jau esmu jucis.”

“3.okt. Es nekur neiešu — tas mani neaizdzīs. Nē, šī ir mana māja, mana zeme. Dievs neieredz glēvulus...”

“5.okt. Es to vairs nespēju izturēt. Esmu ielūdzis Hārķeru pavadīt ar mani dažas nedēļas — viņam ir vēsa galva, pēc viņa izturēšanās es varēšu spriest, vai viņš uzskata mani par vājprātīgu vai ne.”

“7.okt. Man ir mistērijas atrisinājums, tas man ienāca prātā pagājušajā naktī, pēkšņi, kā apgaismība. Cik vienkārši, cik šausmīgi vienkārši!

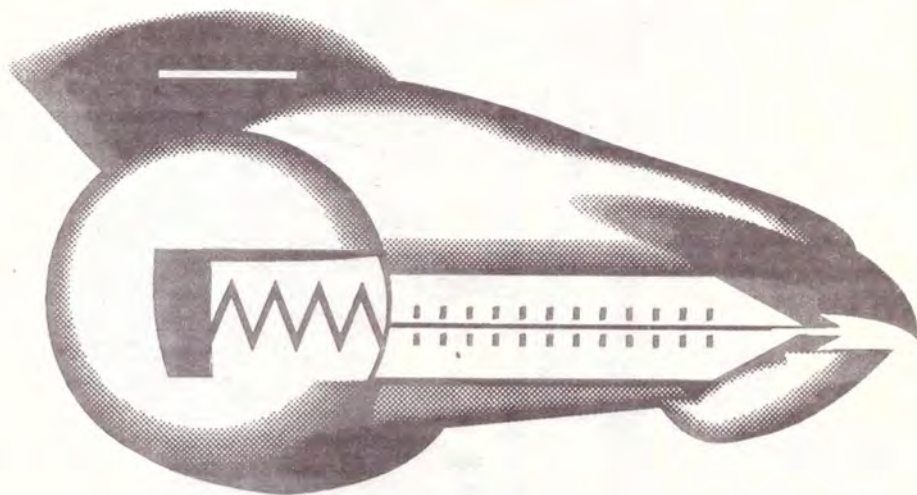
Pastāv skaņas, kuras mēs nedzirdam. Katrā tonkārtas galā ir notis, kuras nesakustina ne stīgu tik nepilnīgā instrumentā kā cilvēka auss. Tās ir pārāk augstas vai pārāk zemas. Esmu novērojis strazdu baru koku galotnēs dziedam pilnās balsis. Pēkšņi vienā un tajā pašā mirklī tie visi paceļas spārnos un aizlido. Kā? Visi taču nevar redzēt viens otru — tos aizsedz koku galotnes. Arī vadonis nevar būt redzams visiem. Ir jābūt kādam pavēles vai brīdinājuma signālam, augstam un spalgam, bet mums nedzirdamam. Esmu novērojis šo vienlaicīgo paceļanos spārnos arī pilnīgā klusumā un ne tikai strazdiem, bet arī citiem putniem, piemēram, paipalām, kas tekalē starp krūmiem vai pat atrodas kalna divās pusēs.

Jūrnieki zina stāstīt, ka vaļu bars, kas gozējas saulē vai rotaļājas ūdens virspusē, vienā mirklī nozūd skatienam, pat ja bijuši jūdzēm tālu viens no otra un tos šķīruši zemesragi. Ir atskanējis signāls — pārāk zems, lai to dzirdētu jūrnieks masta galā un viņa biedri uz klāja, bet tomēr jūtams kā vibrācijas kuģī, kā katedrāles akmeņus satricina ērģeļu bass.

Tāpat kā ar skaņu ir arī ar krāsu. Katrā saules spektra galā ķīmiķi atrod tā sauktos aktīnija viļņus. Tās ir krāsas — patstāvīgas krāsas gaismas spektrā, kuras mēs nesaskatām. Cilvēka acs ir nepilnīgs instruments, tās uztveres lauks ir tikai dažas oktāvas no patiesā hromatiskā spektra. Es neesmu vājprātīgs; ir krāsas, kuras mēs neredzam.

Un, lai Dievs stāvēt man klāt, Nolādētās Radības ir tieši tādā krāsā!”

No angļu valodas tulkojusi INGUNA JANSONE

EGILA MEDŅA ILUSTRĀCIJA

M Ā R T I Ņ Š

G R A N T S

ALBA

Ne es no esmes
Ne mēs no zemes
Ne miesa no zemes
Ne gals no bezgalības

Kustība no nekustības
Acis no tēliem
Zvīņas no acīm
Mēmums no mutēm

Kā suņi sasējušies
Nakts ar rītausmu
Netiek tumsa no savas
Gaismas vaļā

MĪLESTĪBA

Piešvīkāts, ikrītu,
Logs ar zaru melno krītu.
Man šonakt ir zarainas acis,
Lai varētu nolaisties.

Tiklenē ieskrējuši putni.
Trīsdesmit deviņi, uz mata!
Bet, kā tavs klēpis ieklepojas,
Tā putni aizspurdz,

Tā acis atveras, tā
Zari no acīm izsprūk,
Un es nevaru vairs aizmigt.

E. PAUNDS

Taisīt no jauna.
Taisīt no jauna.
Uz vannas malas
Ikrītu dzied...
Lai mani vārdi būtu
Vecāki par pašām
Zīvīm. Lai simtgadīgu
Mezglu sasieta no jauna,
Nevajag to pašu virvi.
Taisīt no jauna.
Taisīt no jauna.
Alu cilvēku zīmējumi
Parāda to, ka
Māksla neattīstās.
Taisīt no jauna.
Taisīt no jauna.
Līdz zeme manas acis
Attaisa no jauna.

ATKĀRTOJUMS

SPULDZE

Dvēsele drēgna
Trepju telpa —
Beigtas peles,
Zilas žurkas.
Vienās lauskās
Vizuļo elpa
Kā sasistas stikla burkas.

Kaut ne gaismas,
Ne telpas netrūkst,
Tik reizi mūžā
Trepes murrā.
Arvienu zemāk
Spuldze
Šūpojas un čūkst—
Pašas sienas
Uz trepēm čurā.

Kad glāzi viņa paceļ pie
lūpām, grūti pateikt, vai
laiks iet uz priekšu vai
atpakaļ...

Tieši tai brīdī nav
iespējams zināt, vai
laiks nav apgriezies,
un tu ej pretī pagātnei,

kamēr pārējie, šķiet,
turpina iet uz priekšu.
Galu galā, kāda jēga tagadnei
allaž steigties pagātnei

pa priekšu, ja tik un tā
priekšā būs izbijušais?

ATPAKAĻCEĻŠ VĒLĀS VĪESĪBAS ILGAS PĒC DZIMTENES

Džina krāsā mēness
Ieslīd uz loga glāzē

Brūnais ūdens vāzē placis
Novīst mirušo atvērtās acis

IN MEMORIAM

Viena aizmirsta garumzīme,
Viena rāsaslāse uz ziedlapas
Par daudz, augšpēdus kritis
Skarabejs, plaisā iekritusi skudra,
Viena sasista tējas tase, vienīgā,
Aizsistās durvis, aste ir
Vainīgi par Visuma rašanos ...

Un gaida tie tagad tā saraušanos,
Kad upe vairs neplūst, bet aizpeld
Krasti, kad saule smiltis iestīgs un
Sniegi snīgs vasarā tur,
Kur atsāksies viss no jauna, kad
Aizzibēs kaut kas melns gar acīm,—
Tava sen aizmirstā garumzīme.

NARCISISMA SĒRGA

Tam, kas salaida simetriju dēlī pa
vienu saules mirkli un paņēma vagu,
piemetās narcisisma sērga.
Pašlaik kaut kur ar lielu dunoņu ausis
melnus spoguļus dauza.
Tas, kas izlaida sauli sietam cauri,
lāpa zvaigžņu atstātos caurumus.
Tas pats palaida pīlīti patiesības pekiē
un velti tagad meklē tur savu atspīdumu.

novīst
mirušo
atvērtās
acis

Rejs Bredberijs

MIGLAS SVILPE

STĀSTS

Te, auksto ūdeņu klaidā, tālu no sauszemes, mēs katru nakti gaidījām miglas atnākšanu; tā nāca, un mēs ieellojām misiņa mašīnēriju un iededzām miglas lukturi augstajā akmens tornī. Mēs abi — Makdans un es —, juzdamies kā divi putni pelēkajās debesīs, raidījām gaismu — sarkanu, tad baltu, tad atkal sarkanu, — lai tā vadītu vientuļus kuģus. Un, ja tie neredzēja mūsu gaismu, tad vēl vienmēr bija arī mūsu Balss! Miglas Svilpes spēcīgais, dziļais sauciens lauzās cauri miglas lēveriem, sajaukdams kaijas kā izbiedētu kāršu kavu un likdams vilņiem celties un putot.

“Dzīve te ir vientuļa, bet tu jau pie tās tagad esi pieradis, vai ne?” jautāja Makdans.

“Jā,” es teicu. “Un, paldies Dievam, tu esi labs sarunu biedrs.”

“Rīt ir tava kāрта doties uz krastu,” viņš smaidīdams teica, “dancināt dāmas un dzert džinu.”

“Makdan, par ko tu domā, kad es tevi šeit atstāju vienu?”

“Par jūras noslēpumiem.” Makdans aizdedzināja pipi.

Bija auksts novembra vakars, ceturksnis pāri septiņiem, apkure ieslēgta, gaismas stars mirgoja divsimt virzienos, un Miglas Svilpe dūca torņa augstajā rīklē. Simtiem jūdžu gar krastu nebija nevienas pilsētas, tikai ceļš, kas vientuļi vijās pa tuksnesīgo klajumu uz jūru, divas jūdzes auksta ūdens līdz mūsu klintij un dažī reti kuģi.

“Jūras noslēpumi,” Makdans domīgi teica. “Zini, man šķiet, okeāns ir viena sasodīti liela sniegpārsla. Tas šūpojas un vilņojas tūkstoš veidos un krāsās un nekad neatkārtoti pats sevi. Savādi. Kādu nakti pirms vairākiem gadiem, kad es šeit biju viens, visas jūras zivis izpeldēja virspusē. Kaut kas lika tām peldēt un palikt līcī, un drebēt lūkoties uz torņa gaismu. Sarkana, balta, sarkana tā lija pār zivīm, un gaismā es varēju saskatīt viņu dvīvainās acis. Viņas izskatījās kā milzīga pāva aste, kas tur vilņojās līdz pat pusnaktij. Tad bez

mazākās skaņas viņas aizpeldēja, viss zivju miljons bija prom. Es domāju, varbūt viņas nāca visas šīs jūdzes, lai kaut kādā veidā ar mums karotu. Savādi. Bet iedomājies, kāds viņām izskatījās bākas tornis — septiņdesmit pēdu virs ūdens liesmojot Dieva gaismā un rēcot monstra balsi. Viņas vairs nekad nav atgriezušās, tās zivis, bet vai tev nešķiet, ka kādu brīdi viņām likās, ka bijušas Dieva tuvumā?

Es nodrebēju. Palūkojos ārā uz plašo, pelēko jūras klaju, kas sniedzās pret neko un nekurienu.

“O, jūra ir apdzīvota,” Makdans, acis mirkšķinādams, nervozi pakšķināja pipi. Visu dienu viņš bija satraukts, bet neteica, kāpēc.

“Ar visām mūsu mašīnām un tā sauktajām zemūdenēm paies vēl desmittūkstoš gadsimtu, iekāms mēs spersim kāju zemūdens zemju dziļākajās vietās un turienes pasaku karaļvalstī iepazīsim *patiesas* šausmas. Iedomājies, tur lejā joprojām ir 300 000 gads Pirms Kristus. Kamēr mēs šeit maršējam, skanot taurēm, un skaldām viens otra valstis un galvas, viņi tur, jūrā, divpadsmit jūdžu dziļumā un aukstumā, dzīvo laikā, kas ir tik vecs kā komētas aste.”

“Jā gan, tā ir sena pasaule.”

“Nāc līdzi. Man ir kas īpašs, ko tev pastāstīt.”

Mēs kāpām pa astoņdesmit pakāpieniem, īsinādami laiku sarunājoties. Augšā Makdans izslēdza telpas apgaismojumu, lai tas neatspīdētu loga stiklā. Miglas luktura lielā acs kustējās savā ieelļotajā dobumā un zumēja. Nemīti, reizi piecpadsmit sekundēs, atskanēja Miglas Svilpe.

“Izklausās kā dzīvnieks, vai ne?” Makdans pie sevis pamāja. “Liels, vientuļš dzīvnieks kliec naktī. Sēž šeit, uz desmit biljonu gadu robežas, un sauc lejup, Dzīlēs: Es esmu šeit, es esmu šeit, es esmu šeit. Un Dzīles atbild, jā gan, tās atbild. Džonij, tu jau šeit esi trīs mēnešus, man beidzot tevi tam jāsapatavo. Aptuveni šajā gadalaikā,” viņš teica, pētidams miglu, “ kaut kas nāk apciemot bāku.”

“Zivju bari, par ko tu stāstīji?”

"Nē, tas ir kas cits. Es tev to nestāstīju, jo tu būtu domājis, ka esmu jucis. Bet šonakt ir pēdējais laiks, līdz kuram to varēja atlikt. Ja manā kalendārā pareizi atzīmēts no pagājušā gada, tad šonakt tam jānāk. Es nestāstīšu sīkumus, tev tas jāredz pašam. Vienkārši sēdi šeit. Rīt, ja vēlēšies, varēsi savākt savas mantas un doties ar motorlaivu uz krastu, iekāpt mašīnā, kas stāv pie laivu mola zemesragā, braukt uz kādu mazu pilsētiņu un augām naktīm nenodzēst gaismu. Es tev neko nejautāšu un nepārmetīšu. Tas te notiek jau trīs gadus, un šī ir pirmā reize, kad kāds kopā ar mani to redzēs. Skaties un gaidi."

Pagāja pusstunda, mēs pārmijām tikai dažus čukstus. Kad bijām noguruši gaidīt, Makdāns sāka man skaidrot dažas savas idejas. Viņam bija teorija par Miglas Svilpi.

"Reiz, pirms daudziem gadiem, cilvēks gāja pa auksto, apmākušos krastmalu, apstājās, ieklausījās okeāna šalkoņā un teica: ir vajadzīga kāda balss, kas skanētu pāri ūdeņiem un brīdinātu kuģus; es tādu izgatavošu. Es radīšu tādu balsi kā viss iespējamais laiks un migla kopā, es radīšu balsi, kas ir kā tukša gulta tev līdzās visu garo nakti, kā tukša māja, tev atverot durvis, un kā kaili koki rudenī; skaņu kā putna kliedziens, aizlidojot uz dienvidiem, kā novembra vējš un jūra mežonīgā, aukstā krastmalā. Es radīšu skaņu, tik vientuļu, ka to nevarēs nedzirdēt; to dzirdot, dvēsele raudās un pavards liksies siltāks, un visi, kas attālās pilsētās to dzirdēs, priecāsies, ka atrodas mājās. Es radīšu skaņas mehānismu, un to sauks par Miglas Svilpi, un to dzirdējušie apzināsies mūžības skumjas un dzīves īsumu."

Miglas Svilpe ieskanējās.

"Es izdomāju šo stāstu," klusi teica Makdāns, "lai mēģinātu izskaidrot, kādēļ tas katru gadu atgriežas pie bākas. Es domāju, Miglas Svilpe to sauc un tas nāk..."

"Bet..." es teicu.

"Čssst!" teica Makdāns. "Turl!" Viņš pamāja ārā uz Dzīlēm.

Kaut kas peldēja uz bākas torni. Kā jau teicu, nakts bija auksta un augstais tornis bija auksts, gaismas iedegās un dzīsa, un Miglas Svilpe sauca un sauca caur mutuļojošo miglu. Nevarēja redzēt tālu un skaidri, bet tur, uz naksnīgās zemes, mierīga un klusa kustējās jūra pelēku dubļu krāsā, te bijām mēs, divi vien augstajā tornī, un kaut kur, sākumā tālu prom, atskanēja ūdens šļaksti, kam sekoja vilnis, pacelšanās, mutulis, mazliet putu. Un tad no aukstās jūras virsmas pacēlās galva — liela tumšas krāsas galva ar milzīgām acīm — un tad kakls. Un tad — nē, nevis ķermenis, bet vēl aizvien kakls, vēl un vēl! Galva pacēlās pilnas četrdesmit pēdas virs ūdens uz slaida, skaista, tumša kakla. Un tikai tad kā maza melna korallu, gliemežvāku un vēziņu sala no pazemes iznira ķermenis. Noskanēja astes plīkšķis. Kopumā no galvas līdz astes galam monstros bija kādas deviņdesmit simt pēdas garš.

Es nezinu, ko es teicu. Es teicu kaut ko.

"Mierīgi, puis, mierīgi," nočukstēja Makdāns.

"Tas ir neiespējami!" es teicu.

"Nē, Džonij, neiespējami esam mēs. Tas ir tieši tāds, kā bijis pirms desmit miljoniem gadu. Tas nav mainījies. Tie esam mēs un zeme, kas ir mainījusies, kļuvuši neiespējami. Mēs!"

Monstros peldēja lēni un ļoti cēli ledainajā ūdenī tālu no

mums. Migla vijās ap to, brīžiem izdzēšot tā apveidu. Viena monstra acs uztvēra, mirkli paturēja un tad atplaiksnīja spēcīgo bākas gaismu — sarkanu, baltu —, kā augstu pacelts disks raidot ziņu kādā aizvēsturiskā kodā. Monstros bija tikpat kluss kā migla, caur kuru tas peldēja.

"Tas ir kāds dinosaurs!" es noliecos lejup, turēdamies pie kāpņu margām.

"Jā, viens no viņu cilts."

"Bet tie taču izmira!"

"Nē, tikai noslēpās Dzīlēs. Dzīli, dziļi lejā, visdziļākajās Dzīlēs. Vai tas nav īstais vārds, Džonij, kas izsaka visu, — Dzīles. Šajā vārdā ir viss pasaules aukstums, tumsa un dziļums."

"Ko mēs tagad darīsim?"

"Darīsim? Mums jādara savs darbs, mēs nedrīkstam aiziet. Bez tam šeit mēs esam vairāk drošībā, nekā mēģinot laivā nokļūt līdz sauszemei. Tas ir tikpat liels kā minū kuģis un gandrīz tikpat ātrs."

"Bet kāpēc tas nāk tieši šeit?"

Atbilde sekoja jau nākamajā mirklī.

Ieskanējās Miglas Svilpe.

Un monstros atbildēja.

Sauciens nāca pāri miljoniem ūdens un miglas gadu.

Tas bija tik pilns vientuļības un sāpju, ka atbalsojās man galvā un lika nodrebēt augumam. Monstros sauca torni. Miglas Svilpe skanēja. Monstros atkal ierēcās. Miglas Svilpe skanēja. Monstros iepleta milzīgo, zobaino muti, un viņa balss bija Miglas Svilpes balss. Vientuļa, liela un tāla. Bezgalīgas jūras, aukstas nakts un atšķirtības skaņa. Tāda tā bija.

"Vai tagad," čukstēja Makdāns, "tu saproti, kāpēc tas nāk šurp?"

Es pamāju.

"Visu gadu, Džonij, tas nabaga briesmonis tur gul, tūkstošiem jūdžu tālu prom jūrā un divdesmit jūdžu dziļumā varbūt. Droši vien tas ir miljons gadus vecs, šis vientuļais radījums. Padomā, gaidīt miljons gadu; vai tu varētu gaidīt tik ilgi? Varbūt viņš ir pēdējais no savējiem, man liekas, tā arī ir. Lai nu kā, bet pirms pieciem gadiem šeit atnāca ļaudis un uzcēla bāku. Un uzstādīja Miglas Svilpi un lika tai skanēt tieši turp, kur viņš bija apbedījies sevi miegā un jūras atmiņās par pasauli, kurā bija tūkstošiem tādu kā viņš. Bet tagad viņš palicis viens — viens pats pasaulē, kura vairs nepieder viņam, kurā viņam atliek tikai slēpties.

Taču Miglas Svilpe tikai skan un skan, un viņš sakustas Dzīļu dubļainajā gultnē, viņa acis atveras kā divpēdu kameras linzas, un viņš sāk peldēt — lēni, lēni, jo uz viņa pleciem gulstas viss okeāna smagums. Bet Miglas Svilpe skan cauri tūkstošiem jūdžu ūdens klusa un pazīstama, un viņa ķermenī sāk kurēties pavards, un viņš lēnām ceļas augšup. Viņš pārtiek no mencām, stagariem un medūzām; viņš virzās augšup caur rudens mēnešiem — caur septembri, kad sākas migla, caur oktobri, kad migla kļūst vēl biezāka un Svilpe joprojām viņu sauc, un tad, vēlā novembrī, dienu pēc dienas piespiežot sevi pacelties dažas pēdas augstāk, viņš jau ir tuvu ūdens virsmai un joprojām dzīvs. Viņam jākustas lēni, — ja viņš uzreiz pacelsies virspusē, tas eksplodēs. Tādēļ paiet visi trīs mēneši, līdz viņš tiek līdz virsmai, un tad vēl trīs dienas, lai pārpeldētu aukstos ūdeņus

HELENAS HEINRIHSONES ILUSTRĀCIJA

līdz bākai. Un tad viņš ir šeit, Džonij, milzīgākais jelkad radītais monstros. Un šeit ir bāka, kas viņu sauc, tās garais kakls paceļas augšup no ūdens gluži kā viņējais, tai ir ķermenis gluži kā viņam un, kas pats svarīgākais, balss gluži kā viņa balss. Vai tu tagad saproti, Džonij, vai saproti?"

Miglas Svilpe ieskanējās.

Monstros atbildēja.

Es sapratu, es zināju to visu — miljons gadu vientulību, gaidot atgriežamies kādu, kurš nekad neatgrieziesies. Miljonu vientulības gadu jūras dzelmē, laika ārpriekš, kamēr no debesīm pazūd lidojošie reptiļi, izžūst kontinentu purvi, pienāk zobenzobu tīģeru stunda, un tie noslīkst verdošas lavas bedrēs, un cilvēki kā baltas skudras glābdamies rāpjas kalnos.

Miglas Svilpe skanēja.

"Pagājušo gadu," teica Makdans, "tas radījums tikai peldēja apkārt un apkārt, apkārt un apkārt, visu nakti. Nenāca tuvāk, laikam bija samulsis. Varbūt izbijies. Un mazliet nikns pēc garā ceļa. Bet otrā dienā migla negaidīti pacēlās, parādījās spoža saule un debesis bija tik zilas kā uzgleznotas. Un monstros aizbēga no karstuma un klusuma un vairs neatgriezās. Es domāju, ka visu šo gadu viņš to ir atcerējies un pārdomājis."

Monstros tagad atradās tikai kādus simt jardus nostāk, joprojām sasaukdamies ar Miglas Svilpi. Atspīdot gaismai, viņa acis bija te liesma, te ledus, te liesma, te ledus.

"Tāda ir dzīve," teica Makdans. "Kāds vienmēr gaida kādu, kurš nekad nepārnāk. Vienmēr kāds kādu mīl vairāk nekā tas viņu. Un pēc kāda laika gribas to iznīcināt, lai tas vairs nemocītu un nesāpinātu."

Monstros metās pie bākas.

Miglas Svilpe ieskanējās.

"Paskatīsimies, kas notiks tagad," teica Makdans. Viņš izslēdza Miglas Svilpi.

Sekoja tik saspringta klusuma minūte, ka mēs varējām dzirdēt savus sirdspukstus atbalsojamies stiklotajā telpā, varējām dzirdēt lēno miglas luktura pagriešanos.

Monstros apstājās un sastinga. Tā milzīgās laternu acis mirkšķinājās. Mute iepletās. Tas izgrūda vulkāna izvirdumam līdzīgu rēcienu un grozīja galvu uz visām pusēm, kā meklēdams skaņas, kas bija izzudušas miglā. Tad paskatījās uz bāku. Izgrūda vēl vienu rēcienu. Acis iedegās liesma. Tas saslējās pakāļkājās un, ūdeni kuldams, metās uz torni, viņa acis atspoguļojās naidis un ciešanas.

"Makdan!" es iekliedzos. "Ieslēdz Svilpi!"

Makdans taustījās pēc slēdža. Bet, kad viņš no jauna ieslēdza Svilpi, monstros tomēr palika saslēgts pakāļkājās. Es uz mirkli ieraudzīju tā milzīgās plezmas stiepijamies pēc torņa, starp pirkstiem līdzīgiem izaugumiem vizēja zivs āda. Pret mani pavērstā lielā, ciešanu pilnā acs kvēloja galvas labajā pusē kā milzīgs katls, šķita — es tajā tūdaļ ar kliedzienu iegāzīšos. Tornis nodrebēja. Miglas Svilpe iekliedzās, monstros iekliedzās. Viņš sagrauba torni un metās ar zobiem stiklos; tie sašķīda druskās pār mums.

Makdans sagrauba manu roku. "Lejā pa kāpnēm!"

Tornis salīgojās, nodrebēja un sāka padoties. Miglas Svilpe un monstros auroja. Mēs kļūpdami krīzdami drāzāmies lejā pa kāpnēm. "Ātrāk!"

Mēs sasniedzām kāpņu pirmo pakāpienu, kad tornis

sāka grūt. Patvērāmies mazā akmens pagrabā zem kāpnēm. Atskanēja tūkstošs triecienu, akmeņiem birstot lejā. Miglas Svilpe spēji aprāvās. Monstros vēlreiz metās pret torni. Tas krita. Mēs sakņupām ceļos, Makdans un es, cieši turēdamies viens pie otra, kamēr mūsu pasaule sagruva.

Tad viss bija garām un vairs nebija nekā, tikai tumsa un viņu šļaksti pret mitrajiem akmeņiem.

Ši un vēl kāda skaņa.

"Ieklausies," klusi teica Makdans. "Ieklausies."

Mēs mirkli gaidījām. Un tad es to izdzirdēju. Vispirms dziļa, dziļa ieelpa un tad milzīgā monstra raudas, žēlabas, apjukums, vientulība. Skaņas pārklāja, ietina un aptvēra mūs, no viņa ķermeņa mūs šķīra tikai pagraba siena akmens biežumā. Monstros elsoja un kļiedza. Torņa vairs nebija. Tas, kas viņu bija saucis pāri miljons gadiem, bija zudis. Un monstros raidīja izmisuma skaņas. Miglas Svilpes skaņas vēl un vēlreiz. Un tālu jūrā garāmbraucoši kuģi, neredzēdami gaismu, neredzēdami neko, tajā naktī droši vien domāja: lūk, tur tā ir, Vientuļā Līča Svilpe. Viss kārtībā. Esam apbraukuši zemesragu.

Tā tas turpinājās visu atlikušo nakti.

Nākamajā rītā, kad ieradās glābēji, lai atbrīvotu mūs no akmeņiem aizbērtā pagraba, saule bija karsta un dzeltena.

"Tas sagruva, un viss," drūmi teica Makdans. "Bija pāris spēcīgāku viņu, un tas vienkārši sadrupa." Viņš ieknieba man rokā.

Visapkārt nebija nekā, ko redzēt. Okeāns bija mierīgs, debesis zilas. Vienīgi spēcīgs alģu smārds cēlās no zaļās masas, kas klāja sabrukušā torņa akmeņus un piekrastes klintis. Apkārt zumēja mušas. Okeāns vienaldzīgi skalojās pret krastu.

Nākošajā gadā tika uzcelta jauna bāka, bet tolaik man jau bija darbs kādā mazā iekšzemes pilsētiņā un sieva, un maza, jauka mājiņa, kas rudens vakaros zeltaini mirdzēja, un aizslēgtas durvis, un kūpošs dūmenis. Makdans joprojām bija bākas sargs, tā bija būvēta pēc viņa paša projekta no īpaša dzelzsbetona.

"Katram gadījumam," viņš teica.

Jaunā bāka bija gatava novembrī. Kādā vēlā vakarā es viens izbraucu no mājām, apstādināju mašīnu, skatījos pāri pelēkajiem ūdeņiem un klausījos jaunās Svilpes skaņās — vienreiz, divreiz, trīs, četras reizes minūtē, tālu prom, pilnīgā vientulībā.

Monstros?

Tas vairs neatgriezās.

"Viņš ir aizgājis," teica Makdans. "Tas ir atgriezies Dzīlēs. Viņš ir sapratis, ka šajā pasaulē nedrīkst kādu mīlēt pārāk stipri. Tas ir aizgājis visdziļākajās Dzīlēs, lai gaidītu nākošos miljonus gadus. Nabaga radījums! Gaidīt tur, kamēr cilvēks atnāk un aiziet no šīs mazās, aizkustinošās planētas. Gaidīt un gaidīt."

Es sēdēju automašīnā un klausījos. Es neredzēju ne bāku, ne gaismu tur ārā, vientuļajā līcī. Es tikai dzirdēju Svilpi, Svilpi, Svilpi. Tā skanēja kā monstra sauciens.

Es sēdēju, vēlēdamies, lai man būtu, ko teikt.

No angļu valodas tulkojusi INGUNA JANSONE

Inta Čaklā MINŪTES, GADI UN CITI ULDA BĒRZIŅA DZEJAS LAIKI

Tāpat kā divas iepriekšējās grāmatas, arī "Nenotikušie atentāti" (1990) Uldim Bērziņam ir sava veida izlase: darbi tajā datēti, sākot ar 1967.gadu, proti, grāmatā līdzās samērā nedaudziem jauniem dzejoļiem ietilpst tie, kas kaut kādu iemeslu dēļ nav ievietoti iepriekšējos krājumos. Tiesa, par labu daļu darbu nav šaubu, kas tie par iemesliem: cikls "Daugavmala" (1971) — Latvijas neatkarības cīņas, dzeja (1974) un proza (1981) Maijai Silmalei, "Latvijas laiks" (1971), cikls "Gads ar cilvēka seju" (1968, 1969) — Čehoslovākijas notikumi un tā tālāk. Tomēr jaunā grāmata nebūs pārsteigums lasītājiem (sak, re, ko šis atvilktnē turējies!) — jau ar pirmajām publikācijām Bērziņš apliecinājis neoficiozu, kontroversālu domāšanu gan tēmu izvēlē, gan to apgaismojumā, nemaz nerunājot par oriģinālo poētiku, kas sagādājusi Bērziņam gan modernista un elitārista slikto slavu, gan arī dzīvu interesi par viņu, īpaši no amatbrāļu puses.

Viena no Ulda Bērziņa dzejnieka īpatnībām ir tā, ka viņš pēc idejiskā temperamenta neapšaubāmi dzimis sludinātājs — bet dzimis laikā, kad neviens (arī viņš pats) vairs sludināšanai netic, vēl vairāk, uzskata to par ļaunāko izvirtības un liekulības paveidu. Patiess un iedarbīgs var būt tikai bez patosa, it kā starp citu pateikts vārds. (Laiks, kad dzejā sāk aktīvi darboties Bērziņa paaudze, ir 60.gadu nogale ar iekšējās reakcijas nostiprināšanos un "Prāgas pavasara" apspiešanu, kas iznīcina pēdējās ticības kripatas "demokrātiska sociālisma" iespējām, līdz ar to saplacinā opozicionārā, bet radniecīgos ideālos balstītā patosa vilni, kas baroja iepriekšējo dzejnieku paaudzi. Jautājumu, kā atjaunot dzejas valodu, panākt cita veida patosu, kam nebūtu saskares ar oficiālo, risina visa šī paaudze, katrs pa savam.)

Teikto apliecina, no vienas puses, tā izcilā nozīme, kādu Bērziņa dzejā iegūst verbi "muldēt", "melot", "melst" (es muldu, tād saku patiesību, nevis perfekti izdzejātus melus), no otras puses, viņa "personīgo debesu" svētie, kam veltīti dzejoļi. Krišjānis Barons, Narekas Grigors, M.E.Sābirs, Alfreds Kempe, pirmie lībiešu dzejnieki, arī Rainis, kuram Bērziņš ik pa brīdim iekļūp bārdā, bet pie kura arvien atgriežas, — dažāda ir šo personību vēsturiskā slava un veikuma objektīvā nozīme, bet kopīgs tas, ka tie nav nekādi individuālisti un "tīrie mākslinieki", kultūras izslipētāji

un niansētāji, bet pamatu licēji, vīri ar sludinātāja un apgaismotāja stāju un misijas apziņu. Bērziņa attieksmi pret viņiem bieži raksturo nīgruma un apbrīnas sajaukums. Tā par Narekas Grigoru: "Narekas veci, ei, svētuli, baltais/ dievlūdzēj, melnsvārci īgnaiss, ai, dzirdi,/ mīlais nelatvi tētiņ...". Par Raini: "Rainis muld ik vārds kā skolmeistara pacelts pirksts par gudru muld ei drebelīgais veci./ Raini cērtu mana roka likst./ Raini cērtu Raini duru smīn un smīn."

Ar iepriekšējo saistīts arī fakts, ka Bērziņu dzejā tikpat kā neinteresē tas, ko sauc par personīgo dzīvi — viņam nav nedz mīlas lirikas, nedz individuālu refleksiju par dabu, dvēseli, mūžību. Viņa galvenā tēma ir cilvēks "lielajā laikā", cilvēks kā kolektīvās apziņas un zemapziņas (valodas) vārds vai locījums. Varētu teikt arī vienkārši "vēsturiskā apziņa", ja vien Bērziņa attieksme pret vēsturi nebūtu īpatna un opozicionāra tās "hēgeliskajam" lineārā progresā variantam. Šis opozīcijas kodols, protams, ir politiskas dabas: tas, ko mums pasniedza kā objektīvas vēsturiskas likumsakarības, īstenībā bija tikai šīsdienas uzvarētāju viedoklis, un Bērziņš to skaidri apzinājās. Tā 1971.gadā rakstītajā ciklā "Daugavmala":

"Kā jau allaž, vēsture tiem piedos. Svešas dziesmas skanēs, kad būs Rīga ziedos.

Jādzīvo būs tālāk, iesplaujiet man acīs.

Ģimnāzijā viņu varonārdus mācīs."

Un mācīja arī. Tāpat "Prozā par vecu naudu": "Kaut Marksas pašpārliecinātība mūs nomāc, pats lineārais princips cēli domāts.." utt.

Taču ne tikai tas. Bērziņam nav pieņemams pats jauno laiku vēsturei raksturīgais abstrahēšanas princips, kas nosvītro tūkstošiem esmju, vēlmju, taisnību kā nebijušas, ja tās neiekļaujas galvenajā līnijā, likumsakarības formulā. Īpaši uzskatāmas atklājas, kur autors rakstījis parkopīgām, atļautām tēmām, kāda bija Piektais gads (kurš varēja atnest autoram nepatīkšanas vienīgi, ja tika uzsvērts nacionālās atbrīvošanās aspekts Piekta gada cīņās, kā I.Auziņam). Bērziņa dzejolis par Piekto gadu "Zem četrām acīm..." ("Poētisms baltkrievs") arī pavērsts negaidīti un netradicionāli, taču akcentēta nevis nacionālā ideja, bet cilvēka brīvā griba, spontānas rīcības pašvērtība. Kā refrēns atkārtojas "ne vēsture: es

pats uz savu roku..", "ne vēsture: te mēs..", "mēs priekšā vēsturei par vienu īsu sprīdi..", līdz kamēr "...pa Latviju pa apsnigušu lauku pussešos bēgot nošauts, te sākas vēsture". Var teikt, ka tā ir visai mākslai raksturīga attieksme: atdzīvināt pagātni, iejusties savos varoņos — un tas tiešām tā. Taču Bērziņa dzejā uzsvērta arī pārliecība, ka abstrahēšanas ceļā patiesība tiek viltota, esmes istā (bijusi un esošā) jēga un vērtība aizstāta ar tās noderību kādam citam (nākotnei, sociālam slānim vai ideoloģiskai konstrukcijai). Šo pašu problēmu, tikai citā, no mūsu dzīves interesēm attālakā materiālā, Bērziņš aplūko dzejolī "Paparde" ("Pieminēklis kazai"): "Re, akmeņogles: Periodi, saspiesti par blīvi, var izlikties par nāvi, uzdoties par dzīvi.. re: ķirzaciņa izbīlī un jūsmā — un jau par skaitli top un pazūd skaitļu drūzmā.. nejut basās pēdas par kalorijām abstrahētās bēdas.." utt. Pat akmeņogļu laikmeta dzīvības subjektīvā jēga nav kļūt par neizsmejamu kaloriju avotu mūsu kurtuvēs; tā arī cilvēks nav tikai vēstures mēslējums, formāciju būvmateriāls, kaut arī ne visuvarens "likteņa kalējs", jo viņa nodomos un pasākumos iejaucas gan Dievs, gan Velns, gan Politekonomija un pavērs rezultātus pa savam. Un galu galā "to, kas dzīvots bija, kā sniegunis aprij entropija". Tad sākas Vēsture. Bērziņa dzejas īpatnā emocionalitāte uzplaukst šo lielo un nepārredzamo pasaules spēku sadūrē ar cilvēka sugas subjektivitāti, gribu būt un īstenot savu dzīves enerģijas daļu. Pie tam raksturīgi, ka Bērziņa dzejā dzīvības enerģijas izpausmes netiek uzsvērti šķīrotas pēc cēluma pakāpes (kaut, protams, arī viņa dzejā slēpta zināma hierarhija). Visai raksturīgs varonis ir Rāblē Gargantijam vai pasaku milzim līdzīgs "lielais vīrs", kam "nekas cilvēcisks nav svešs", bet visa ir ļoti daudz: "...siena kaudze galvā, mute rij un plīvē, nezāles tam saaugušas pautos"; citur — "Kā vērbalki man bikšu sakas, vienu kāju sen stāvu nākotnē, vēl otra Sāmu salā..". Krišjānim Valdemāram: "Pa viņa bārdaino muti dučiem peld piekrauti kuģi upju iztekas uz tūkst un grīvas aplīp ar bruģi zelts cūku tauki un darva jēlgavu zarnās vārās cik dižena mulķība pil no viņa mēles kārās!" Arī "Daugavmalas" varoņiem piemīt šis saasinātais fizioloģisms, miesīgā izkāpinājums, kas apvienots ar garīgu diženumu: "...un kam nav šautenes tam kūšā svētais gars kā baiga uguns kulakā un acīs un kam nav gara tam ir mutē lāsts un kam nav lāsta anekdotes stāsta.." ("Proza par manu trako alku"). Tiesa, šajā tēmā tradīciju, ka poētisku efektu veido cēlā, liktenīgā un zemā, frivolā vai uzsvērti naturālā sajaukums, iedibinājis jau A.Čaks "Mūžības skartajos"; līdzīgā kontrastu poētikā balstīts arī A.Grīna romāns "Dvēseļu putenis". Kaut gan pēdējais ir lielprozas darbs, tajā izmantota vesela virkne dzejai radniecīgu elementu: jau minētais cēlā, leģendārā un frivolā vai naturāli šausmīgā sajaukums, pastāvīgi vadmotīvi (līdzīgi episkās dzejas formulām), kas raksturo galveno personu parādīšanos, arī frāzes ritmizēšanās un balansēšana uz dzejas un prozas robežas emocionāla pacēluma brīžos. Neņemot apgalvot, ka Bērziņu ciklā "Daugavmala" inspirējis tieši Grīns, taču nebrīnītos, ja tā būtu. Un, protams, Čaks, kurš vienmēr stāv klāt Bērziņam.

Krājumā "Nenotikušie atentāti" ievietota arī laba tiesa sešdesmito gadu beigās, septiņdesmitajos gados rakstītu dzejoļu, kas kopā ar iepriekš publicētajiem ļauj izdalīt tādu kā programmēšanās posmu dzejnieka attīstībā. Tie ir faktūras ziņā samērā caurspīdīgi, detaļās skopi dzejoļi—līdzības, kas vispārīgā, mūžīgā veidā iekonturē tās idejas, kas tālāk konkretizējas un apaug ar miesu. Bieži tie ir Bībeles sižeti, bet ne tikai. Darbojošās personas nereti apzīmē nenoteiktais vietniekvārds "viens", personu vietniekvārdi "es", "tu", "viņš". "Tu vairs neesi, viņš vēl nav, es esmu", "Viens vienmēr ir" ("Pieminēklis kazai", 12.lpp.). "Viens vīrs sēž krogā dzer vīnu un Bībeli lasa" ("Nenotikušie atentāti", 19.lpp.); "Viens iet pa ceļu no Ninives uz Bābeli" ("Nenotikušie atentāti", 52.lpp.). Utt. Uz šo laiku attiecas arī interesantais mēģinājums ("Pieminēklis kazai", 27.lpp.) pārvērst savu vārdu Uldis par sugas

vārdu visdažādāko lietu apzīmēšanai (uldis — cilvēka pasaule), par ko kritikā jau rakstīts. Vēlāk Bērziņa dzejā parādās daudz konkrētu personu: Juris Kalniņš, Kaspars Sīlis, Līcis, Rozenbergs, Pētersons, Juris Cers, Jānis Bušs, Francis Upenieks un Uldis Leinerts (šie abi mūsu mirušie laikabiedri dzejā tēlo nevis paši sevi, bet piedalās kaujā pret Bermontu), Bruzgulis, Cers, Alberts Staprāns u.d.c. Neizrakstīšu pazīstamas vēsturiskas personas, kuru ir milzums, tāpat gadījumus, kad minēts tikai vārds, jo tie ir parastāki paņēmiņi, ko vairāk vai mazāk izmanto daudzi mūsdienu dzejnieki. Pie tam vārdu vien, īpaši tradicionālu, kā Jānis, Pēteris, Anna, mēs dzejā uztveram kā "tipa" apzīmējumu, bet vārdu un uzvārdu — kā konkrēta cilvēka piesaukšanu. Visi šie varianti — gan rābleziāniskais "lielais vīrs", gan galēji vispārinātais "viens", gan galēji konkretizētais (un tomēr noslēpumainais) "Juris Cers" — rāda, ka Bērziņš tiecas mākslinieciski izteikt ļaunu pilnuma, kopības, garīgo un asinssaišu, kolektīvās apziņas un zemapziņas fenomenus, sekmīgi izvairoties no vārdiem "tauta" un "cilvēce" kā pārāk nolaizītiem, negatīvu konnotāciju aplipinātiem un nespējīgiem nest svaigu poētisku jēgu (vismaz viņa dzejas sistēmā: sk. arī autora izteikumus par to krājuma "Poētisms baltkrievs" komentāros). Tā ir arī sava veida opozīcija reālistiskās tipizācijas metodei kā vidusmēram — Bērziņš labāk izvēlas galējības: vai nu līdzības caurspīdīgo izretinājumu, vai arī "gotiskā reālisma" sabiezināto konkrētību.

Kā alternatīvu "hēgeliskās" apziņas kurlumam un mēzumam Bērziņš izvirza tiešu saziņu. Pie vissvarīgākajiem viņa dzejas elementiem pieder balss, vēsts, vēstule (vai telegramma no Ģirta Bļodnieka), "tas pats dzejolis" — vārdu sakot, vēsts, kas ceļo laikā, savieno dzīvo un mirušo pasaules un ir "esmē ierakstīta". Šī pārvarīgā sacelšanās pret nebūtību un aizmirstību, kam lemts dzīvais, tieksme saklausīt un pasludināt citu realitāšu pieredzi veido spriegu un divainu ("te, katrā ziņā, divaini apsirdi") emocionālo lauku, kas savelk kopā un apvieno vaļīgos un daudzveidīgos Bērziņa dzejas tēlus, kuri imitē apziņas plūsmu.

Gluži likumsakarīgi, ka Bērziņa dzejā ļoti aktīva ir laika kategorija un laika tēls. Varbūt vēl vienīgi Ojāram Vācietim tas dzejā ieņem tikpat lielu vietu, kaut gan viņa laika izpratne ir cita. Pirmais, kas uzkrīt, lasot Bērziņu, ir fakts, ka viņu gluži vai fascinē pulksteņi — reizē reāls dzejas situācijas atribūts un reizē "hēgeliskā", precīzā, objektīvā un abstraktā laika simbols. "Vēl pāris sekundes līdz pavasarim/ (stāv pulkstens, stāv)"; "...rīts, rīts, vēl sekunde, un pulkstens nozvanīs"; "...pulkstens! kaut kur pulkstens iet un iet un aiziet svinā"; "Uz milzu nedēļām skrien pulkstens.."; "...jau pusnakts klāt starp diviem rādītājiem kā zaglis ūķī sildās laiks.."; "...jau pusseši pie lielā pulksteņa kā rādekļi mans laiks.."; "Cik pulkstens? Kas ir atgadījies?" Varbūt visuzskatāmāk pulksteņa simboliskā saistība ar objektīviem likumiem, racionālismu, abstrakciju atklāta ārkārtīgi interesantajā dzejolī "Rainis priedēs":

".. tukšos augstumos tikšļ sveša viela: laiks; tikš takš,
o Jugendzeit

Du, schōne — od pewnego czasu
tu, w pustce, tikš, kā mulķis prasu
Kurp, takš, lai nākotnei, tikš, zvana
Kurp jānes biedranauda mana

Tikš—takš uz naktsgaldiņa Dievam kā uzvilktš Hēgelis, kā sakarībās izsecināts svārsts: tikš, nodevējs, takš, nodevēja nodevējs, tikš, nodevēja nodevēja nodevēja nodevējs.."

(Interesanti atzīmēt, ka tagad, 1991.gadā, Rainim sava biedranauda jānes Bērziņam kā Latvijas sociāldemokrātu vadonim — ak, "asprātīgais hēgeliskais laiks"! Bet tas starp citu.)

Ievēribas cienīgs ir arī Bērziņa paradums datēt notikuma brīdi: "Var saklausīt, kā pulgo lakstīgala, pusdivos nebūtībā veras plaisa.."; "Kāpj saule zilumā jau vienpadsmit.."; "Puspiecos piecēlos un šļūcu tupelēs.."; "...pusdivpadsmit; tukšs — nosprāgst sienāži"; "...pussešos bēgot nošauts"; "Cikos būs debess vaļā? Piecos. Jau

piecos" utt. Pie tam priekšroka tiek dota pusstundām: tās atstāj skrupulozas noteiktības iespaidu, it kā dzejnieks tiešām būtu pametis aci pulkstenī. Bērziņa dzejā šis ļoti aktīvais, precīzais "jauno laiku" laiks mijas ar vēl vismaz trijiem laika paveidiem, un laika tēla filozofiskā un poētiskā jēga, tā tēliskums un emocionālītāte rodas no dažādu veidu sadursmēm, blīvējumiem un pārklājumiem. Viens no tiem ir "gads" (arī mēneši un gadalaiki) — mūža un dabas aprites mērvienība, kas tomēr — atšķirībā no pulksteņa laika — nav abstrakta, kvalitatīvi nepiepildīta. Otrs — Dieva laiks, "garais, neiztulkojamais gads", "cikls" u. tml. Trešais — "sapņa laiks" (un tam analogs — varoņdarba laiks; sk. "Minotauromahiju" pirmajā krājumā).

Gads Bērziņa dzejā parādās vairākās kvalitātēs: kā metonīmiska vēstures zīme ("A.D. 1968", "1952", "1939" u.c. "Nenotikušo atentātu" dzejoļu virsraksti; arī dzejolis "Vēstules": ".Kur ir tā vēstule kuru / Viens sūta no trīsdesmit / septiņā gada uz septiņdesmito.." utt.), arī kā mītiskā, cikliskā laika zīme un kā svarīgas jēgas pārpildīta laika simbols ("Bij septembris, bij gads (tas tik bij gads!), un avots mirkšņāja glumo, smago aci" — "Poētisms baltkrievs", 28.lpp.) — pēdējā gadījumā šis "gads" nekad nav konkretizēts, tam piemīt noslēpumainības un nenoteiktības svārs. Savukārt "Dieva laiku" raksturo episks miers un vienaldzība pret tādu sākumu kā simt vai tūkstoš gadu šurp vai turp. Narekas Grigors ("Poētisms baltkrievs", 34.lpp.) sludina: "laiks siks akmens, pie tā jūs klūpat, uzprasiet kalnam, teiks: tepat nupat!" — un ar viņa muti runā mūžīgo vērtību pasaule, kam laika kategorija nav svarīga vai vismaz nozīmē ko citu.

Šos kvalitatīvi dažādā laika mērogus apvieno sevī "sapņa laiks", kura analīzei mazliet pievērsīsimies, jo tas pieder pie nozīmīgākā, ko Bērziņš jaunu ienesis latviešu dzejā. Bieži viņa dzejoļi veidoti kā sapņu pieraksti, sākot ar "Sapni" (krājumā "Pieminēklis kazai"), kur sapņa laika dīvainības ir tiešais dzejoļa saturs, tālāk dzejoļi "Marsiešu bikses", "Abdulhaja Ulaševa trīs sapņi", "Pulkstens", "Prozaisms lakstīgala", "Pamošanās", "Ziemā skolā", "Acu dzīlēs", "Ilgas pēc dzejoļa sacerēšanas", "Hitlers sapnī". Arī citos darbos nereti atveidots apziņas stāvoklis, kam raksturīgas kvalitātes: laika plastiskums un telpiskums, vairāku apziņas slāņu līdzāspastāvēšana un autonomija, loģisku motivāciju trūkums — un arī to nevajadzība sapņa ietvaros, katra tēla dīvainā divnozīmība: vienlaikus tas ir iespaidīgi, pat uzmācīgi konkrēts un vienlaikus rēgains, nenoteikts, spējīgs pārvērsties par citu. Piemetināsim, ka šis pašas īpašības lielā mērā raksturīgas arī mītiskajai apziņai.

Visas minētās iespējas Bērziņš izmanto plaši un sekmīgi, tikai, protams, viņa "sapņi" nav naturāli, bet estētiski pastarpināti, un to saturu neveido individuālas asociācijas, tēli un simboli, bet kolektīvās pieredzes dažāda dziļuma slāņi. Tā V.Belševicei veltītajā dzejolī "Ziemā skolā" ("Poētisms baltkrievs") Bērziņš ironiski atveido tālaika realitāti: partijas un valdības attieksmi pret rakstniekiem kā mācāmiem un norājamiem skolniekiem ("Man tāds sapnis bij: ka šoziem atkal visiem jāiet skolā, ka mēs ar Vizmu blakus vienā solā..") un grūti audzināmo Vizmu, kura nekādi nav piedabūjama paklausīgi atsacīt uzdoto pantiņu un vienmēr atbild to, ko no viņas negaida. Poēmā "Krišjānis Barons" ("Pieminēklis kazai") "sapņa" saturs ir nacionālā pasaule, sākot ar dziļu senatni, kad top pirmie vārdi un melodiņi, cauri nerakstītā vārda gadsimtiem līdz Krišjāņa Barona mūža darbam — Grāmatai — un poēmas uzrakstīšanas laikam, kurā Barons "važo un važo no kolchoza kolchozā", bet Bērziņš ar draugiemi svin Jāņus. Kaut gan "sākot ar.." un "līdz pat.." ir manas — lasītāja — "nomoda apziņas" kategorijas, es sakārtoju vēsturiskā secībā to, kas poēmā notiek tuvplānā un vienlaikus.

Arī jau minētajā dzejolī "Rainis priedēs" ir šis pats modelis; vīzijas brīdī paveras laiku loki: Raiņa mūžība, Raiņa konkrētais vēsturiskais laiks ("izgājušais gadsimts, drāšu konstrukcijām plokot, sagul plaknē"), Raiņa nākotne, kas ir mūsu tagadne vai pat jau

pagātne ("Rūti pieri spīt pilns taujā vecis: "Kā tikšu jūsatnē?" Pusgadsimtu uz priekšu tumsā šķitās dzirksts tak zuda.."), abstraktais laiks "tukšos augstumos" un dzejoļa laiks: garīgas koncentrācijas brīdis, bet tik intensīvs un telpisks, ka iekļauj sevī visus minētos lokus.

Bērziņa regulārais strīds ar Raini ir strīds par 19.gadsimta teoriju neapstiprināšanos divdesmitā gadsimta realitātē (un "Rainis", tāpat citur "Hēgelis" ir tādas kā metonīmiskas šī pasaules uzskata zīmes). Ticība sociālismam un zinātnēi, tautu brālībai un vēsturiskajam progresam, un visam daļajam un cēlajam cilvēka dabā — aptuveni simt gadu laikā visas šīs gaiši optimistiskās cerības pavērsušās ar citu, nepievilcīgu, bieži pat īsti briesmīgu pusi. Autora ironija šai sakarā ir vienkārši spoža, kaut vai: "...lielburto-tais Cilvēks, viņa runubiedrs, re, piecēlies: pa galda malu iet Nākotnē... cik dīvaini to vērot... nesavmūž nav redzēts kustam." Bērziņa uzskatā šo pagātnes lielo vīru "iedzimtais grēks" ir abstrakts ideālisms (lūk, vēl viens — un pat ideoloģisks! — Bērziņa raupjās estētikas pamatojums), par ko atbieboties "zemā realitātē" sajauc viņu cēli domātās projekcijas un konstrukcijas. Pats par sevi tas varbūt nav nekas īpašs, sevišķi pēdējos gados, kad ironiska un sarkastiska pagātnes kultūras ētisko un estētisko formulu apstrādāšana no "pazudušā cilvēka" pozīcijām kļuvusi jau par modes lietu. Interesanti ir un neapšaubāmi piešķir Bērziņa dzejai citu dziļumu tas, ka viņš netēlo "pazudušo cilvēku", nodzīvojušos mantinieku, kurš nikns, ka vecais atstājis par maz naudas. Kaut arī dažs spožs denārijs izrādījies par vienkārši bleķi ("un kurss — ja alegorizējam tālāk — krīt"), tomēr viņš saredz šo cilvēku centieni mērogus un zina: tāds vispār ir cilvēka liktenis, ja vien viņš uzdrīkstas kaut ko gribēt un radīt ("Prozā par vecu naudu": "...bet ko lai dara, Juri, bez jēzošanas nevar ne durvis nokrāsot, ne logu likt, bez idejas, bez malda tas neizdodas.."). Jēbkura ideja satur sevī arī maldus, proti, vienpusību, tieksmi pēc praktiski neiespējamā un pat kļūmīgā, bet bez tās nepastāv cilvēka darbs. Un darbība, radoša aktivitāte, varoņdarbs ir Bērziņa dzejas centrālās vērtības, kas caurstrāvo gan viņa notikušos, gan nenotikušos atentātus (arī liels sapnis ir vērtība!) un kuru dēļ viņa varoņiem daudz kas tiks piedots. Vismaz viņu demiurģs Bērziņš tiem piedos.

Šai ziņā īpašas uzmanības vērti ir tie notikumi un varoņi, kas nav vainagoti uzvarētāju lauriem (jo uzvarētājus, kā zināms, netiesā, bet zaudētājus gan) un kuru veikumi ir problemātiski. "Strēlnieki" (svarīgi atzīmēt, ka dzejolis rakstīts 1976.gadā, jo tagad jau mēs visi gudri, bet tolaik sarkano strēlnieku — revolūcijas kareivju un Ļeņina sargu — glorifikācija latviešu mākslā bija vispārēja un šaubu nesatricināta) un latviešu leģionāri, arī "žīdu šāvēji". Šajās vēstures amatās iekļuvušajiem veltīti dzejoļi "Nenotikušajos atentātos", sākot ar "Latvijas laiku" līdz "Bendes romanceli", un divi dzejoļi ("Prozaisms lakstīgala" un "Daudz ziņu pagaisis...") iepriekšējā krājumā. Kopā šie darbi sniedz, kā mēdz teikt, "savu versiju", emocionālu un tēlisku argumentu un cēloņsakarību virkni par to, kāpēc tā notika. Kāpēc 1940.gadā mēs uzņēmām PSRS okupāciju ar mierīgu pazemību, bet metāmiem atgūt nokavēto — ar izmisuma cerību — jau zaudētā situācijā, kad izvēle iespējama tikai starp diviem ļaunumiem. Par to daudz rakstīts un argumentēts, droši vien daudz vēl rakstīs, taču par spīti visiem saprātīgajiem argumentiem šis laiks ir kā sāpīga skabarga latviešu kolektīvajā apziņā. Bērziņam raksturīgi, ka viņš necenšas izcelt tikai gaišākos, nacionālo mītu stiprinošos momentus un necenšas arī norobežoties no tumšākajiem ar "hēgelisku" — nosodošu pārākuma — distanci, vienlaikus nepavisam tos ētiski neattaisnojot. Ļoti interesanti šī indivīda un tautas kolektīvās apziņas attieksmju problēma risināta jau "Pieminēklī kazai" dzejolī "Abdulhaja Ulaševa trīs sapņi". Tur šauracainā klejotājtautas mākslinieka "sapņu" saturs — nacionālā pagātne — ir raupja un šausmīga, viņš labprāt gribētu no tās aizbēgt un kļūt par eiropieti vai "vispārcilvēku" — taču tas nav iespē-

jams. (Otrajā sapnī viņam dzenas pakaļ episkais varonis Manass, ko var uzlūkot par "tautas balsi" vai nacionālo arhetipu iemiesojumu, un kliež: "Es tevi Baroju, tu tārps, es tevi Dzirdīju, kur tava tizlā balss?") Nenoliegšu, ka Bērziņa dziļais un atbildīgais nacionālisms man tuvs: tas pasargāts tiklab no dekoratīva latviskuma, kā arī no kārdinājuma aizliegt savu necilo tautu un ielēkt kādā no eiropām — tie ir varianti, ar kuriem nupat saduramies ik uz soļa.

Bērziņa līdzšinējo grāmatu galveno vērtību apskats nebūtu pilns, ja mēs kaut nedaudz nepieskartos valodai, kas ir gan viņa dzejas izteiksmes līdzeklis un "tiešā īstenība", gan arī viena no interesantākajām tēmām, saistīta arī ar balss, vēsts, laika un varoņdarba motīviem, kurus jau minējām.

Bērziņam mākslinieks ir pirmām kārtām nevis ideju (jo to nozīme ir īslaicīgāka un seklāka), bet valodas (plašāk — zīmju) nesējs, glabātājs un pierakstītājs. Mākslas darba jēgas lielākā daļa slēpjas vārdā, jau sen pirms mums radītā un izrunātā. Tādēļ Bērziņa dzejā nav nepārkāpjamas šķirtnes starp dzejnieku un pārrakstītāju, tulkotāju (lieliskais "Pieminekļis donam Alfredo" tulkotāja dabu pielīdzina Dieva darbam: ".. ņemt visu pasauli un pārtulkot — ik stādu, zvēru, cini"), valodnieku ("Tērbatas bibliotēkā" Mīlenbaha—Endzelīna vārdnīca ar visu latviešu valodu iekšā — no "A" līdz "Žvūkšķim" — atkal ir Dieva darbs, vesela jaunradīta, proti, sakārtota, pasaule), burtlici ("Slaidie burti"). Visi tie ir cīnītāji pret entropiju, vārda bruņinieki, esmes vēstneši, tukšo pasaulu piepildītāji un kā tādi — cunftes brāļi. Šis viduslaicīgais akcents ir simpātisks un svaigs iepretī pierastajai mūslaiku mākslinieka — jaunradītāja savas unikalitātes apziņai (kas nenozīmē, ka Bērziņš nepretendētu un neradītu ko jaunu, tomēr "tā paša dzejoļa" vēlreizēja pierakstītāja, vēsts atšifrētāja, "pusvadītāja" loma viņa dzejnieka tēlā ir svarīga).

Valodas vērtības primaritāti iepretī ikreizējam ideoloģiskajam saturam ļoti interesanti Bērziņš iezīmē dzejoļī "Pulkstens" ("Poētisms baltkrievs"). Uz izsapņotiem lībju grāmatgaldiem līdzās Stalta un Dambergakrājumiem guļ arī Brežņeva "Mazā zeme", un pie sienas karājas Ļeņina citāts — lībiski. Bērziņš arī sapnī neatļaujas būt abstrakts utopists un zina: ja lībiešu valoda būtu dzīva, tai neietu secen visi tie paši sārgņi, kas citām, bet tas nekas. Galvenais — būtu paglābts dziļais un ilglaicīgais valodas saturs, liecība par tautu, un "vēl pusgadsimtu", tad locījumi konstituētos par dzeju.

Valodu kā īpašu realitāti, kas ir arī vidutāja starp materiālo pasauli un ideju pasauli, Bērziņš dzejā uzbur daudzkārt. Pavērosim, kā tas notiek. Dzejoļī "Prozaisms lakstīgalā" sākumā ir skaņa, ne vēl valoda. ("Visu nakti lakstīgalas brēc, sabrēc mīrkli"; kaut gan lakstīgalu Bērziņš nodēvē par prozaismu, proti, liedz šim vārdam poētiskas konnotācijas, viņa dzejā lakstīgalām ir gandrīz tikpat izcila loma kā pulkstenim. Līdzīgi ir arī ar citiem tradicionāliem poētismiem, kurus Bērziņš izmanto gan, bet kaut kā citādi, nemanāmi.) Otrā pasaules karā kritušais latviešu zēns šajā lakstīgalu sabrēktajā mīrkli materializējas vispirms kā zīme (valodas līmenī), tikai tad kā miesīgs tēls: "Esmes jūklīm cauri lido burts pie burtā, valkā miesu, auj zābakus un klusi saka: — Jā?" Līdzīgā secībā kārtota arī dzejoļa noslēguma daļa, no spokainā redzējuma (vai sapņa) izejot atpakaļ nomoda realitātē.

Bieži Bērziņa dzejā sastopamas visai īpatnas filoloģiskas metaforas un salīdzinājumi. Dzejoļī "Jakutija" vārds "kā lec no rīkles, tā šaujas kokā/ Šņāceņiem božas, galotne lokās" — lokās vai nu koka, vai vārda galotne, bet visdrīzāk abas. "Pieminekļi donam Alfredo" salīdzināmās matērijas ir vēl pārdrošākas: "vārdveidotājos afiksos (to blakusnozīmēs — sedz, semantiskā telpa!) es noslēpos kā čalu havajā"; vispār labu tiesu no dzejojuma satura un jaukuma veido pārejas no filoloģiskās realitātes materiālajā, to savstarpējā spoguļošanās.

Arī dzejoļa "Nenotikušie atentāti" varonis savus drudžaini iztēlotos rīcības plānus daļēji ietver filoloģiskā šifrā: "man liepās šalko

Vokatīvs! bet liktenīgs kļūst Lokatīvs.." un "mēs Konjunktīvu neciešam..". Pirmā citāta jēgu sagremos katrs, kurš no skolas laikiem atceras lietvārdu locīšanu, turpretī konjunktīvu kā vēlējuma izteiksmi (nevis kādu sliktu slimību) laikam gan iztulkos tikai filologs. Līdzīgu lomu Bērziņa dzejā reizēm veic iespraudumi svešvalodās. Vairākkārt pieminētās "Prozas par vecu naudu" nobeigumā ir virkne hieroglifu — realizēta valodas metafora "ķīniešu ābece". Vai un ko tie nozīmē, to Latvijā varēs pateikt tikai daži cilvēki. Jākonstatē, ka Bērziņš dzejā ne vien netiecas pēc īpašas saprotamības, bet gluži otrādi — līdzās citiem paņēmiem lieto dažāda stipruma nesaprotamību kā īpašu izteiksmes līdzekli. Ja jautāsim, kā izteiksmes, tad visisāko atbildi atradīsim krājuma "Poētisms baltkrievs" 34.lpp.: "Es slienains zvērs, tek zīmes gar purnu." Arī dzejoļī "Neprazdams Gruzijā" un citur izteikta šī "slienainā zvēra" pašsajūta, apziņa par zīmju pasaules bezgalīgo skaistumu, plašumu, bagātību un mūsu (dzejas varoņa un lasītāju) kurlumu un mēmumu. Tādējādi viens no Bērziņa dzejas mērķiem varētu būt arī uzkurināt mūsu mazvērtības kompleksus un savas aprobežotības apziņu.

Skaista, poētiski bagāta un apbrīnas vērta Bērziņa dzejā ir arī valodas materiālā iemiesojuma sfēra: senās Divupes māla plāksnītes ar ķīļrakstiem, viduslaiku grāmatu biezās kā mūri lap-puses, arābu burtu tēli un izteiksmīgās formas, "r" vārdā "jūrā" — tā ir pavisam cita jūra nekā bez mīkstinājuma —, visādi cipari, zīmes. Bērziņa mīlestību pret visām valodas detaļām un niansēm, izjūtu, ka tā pati vēsta pasaulei par sevi, skaisti atklāj "Ilgas pēc dzejoļu sacerēšanas". Patiesība "...paņemta delnā, pārtop putnainā tekstā / asaras acīs sanāk, kad vārdi izteic ar sektēm, ar priedēkļiem, spārniem, ar visu semantiku vienu no patiesībām, sarežģītu un pliku". Cita starpā — pievērsiet uzmanību salīdzinājuma vārda — putns smalkajai realizācijai; arī tā pieder pie Bērziņa dzejas "slēpto poētismu" metodes.

Tādējādi Bērziņš izlīdzina sākumā minēto pretrunu starp sludinātāju (pēc kā viņa sirds tiecas) un modernistu (pēc kā arī sirds tiecas) tā: pravieto valoda pati, bez dzejnieks ir tikai medijs, starpnieks starp zīmju okeānu un šīsdiens publiku.

Novērtējot Bērziņa dzejas pasauli kopumā, jāatgriežas pie sākumā sacītā: viņš nav pievērsies ne mīlestībai, ne citiem svarīgiem individuāliem pārdzīvojumiem, kas veido "dzejas centrālo gultni", kā raksta Gundars Plavkalns (kuram interesanta apcere par Bērziņu ievietota "Jaunajā Gaitā", Nr. 169). Līdz ar to viņa dzejas pasaulē — ar visu tās spēku, originalitāti, jaukumu — trūkst viena būtiska slāņa — intimitātes. Tas nenozīmē, ka Bērziņa dzejai sveši kaislīgi pārdzīvojumi — gluži otrādi —, bet viņa intensīvi kāpinātais pārdzīvojums galvenokārt attiecas uz ontoloģiskām sfērām, ietver tikai dažus cilvēka aspektus. Tādēļ Bērziņa lasītāju loks droši vien nekad nebūs plašs. Pie tam viņa dzejas īpatnais emocionālais piesātinājums var veidoties tikai plašā spēles laukumā, jo to nebalsta tradicionālo lirisko formulu emocionalitāte, ko lasītājs uzreiz uztver un ievilņojas attiecīgu jūtu rezonansē. Šī iemesla pēc Bērziņa īsdzejoļi reti ir labi (pat ja tie ir saprotami). Savukārt, izsekojot dzejnieka publikācijām pa gadiem, redzam, ka tāds kā pacēluma vilnis bijuši septiņdesmitie gadi, vēl astoņdesmito sākums. Pēc tam publikācijas kļūst retas un dzejoļi — mazāk interesanti. Varbūt poētiskās pamatidejas dzejnieks jau izmantojis un tagad jāgaida jauns uzkrājums, lai izsargātos no sevis atkārtotības. Var arī būt, ka, dažādos literāros un sabiedriskos darbos aizņemtam, autoram grūti sasniegt "sapņa" stāvokli — iespaidu un atskārsmi daudzslāņainību, vajadzīgo apziņas distanci, kas arī visticākās šodienas aktualitātes ļauj spoguļot "lielajā laikā". Uz tādu pieļāvumu mudina Bērziņa dažas jaunākās publikācijas, piemēram, "Rubikiāde" (Lit. un Māksla, 1991, 16.marts), kas — no dzejas viedokļa — ir tikai publicistiski labdabīga atsauksmā uz aktuālu tematu. Tomēr beigšu gurdēt. Tā vai tā — spilgtu lappusi latviešu dzejā Bērziņš ir uzrakstījis.

EDĪTE & INGUS BAUŠĶENIEKI

KLUSAIS OKEĀNS

DZIESMU TEKSTI

Šis albums magnetofona lentē nonācis diezgan sen – pagājušā gada februārī. Ierakstīts studijā “PIE LIELAS OMAS” vairāku gadu gaitā. Tā kā oficiāli izdots tas tā arī nav kļuvis, publicējam dziesmu tekstus labākai uztverei. Ieliksīm kasetniekā savu Čiekurkalnā pirktu piecpadsmito kopiju un paklausīsimies!

TRĪSI, TRĪSI, SIKSPĀRNĪT...

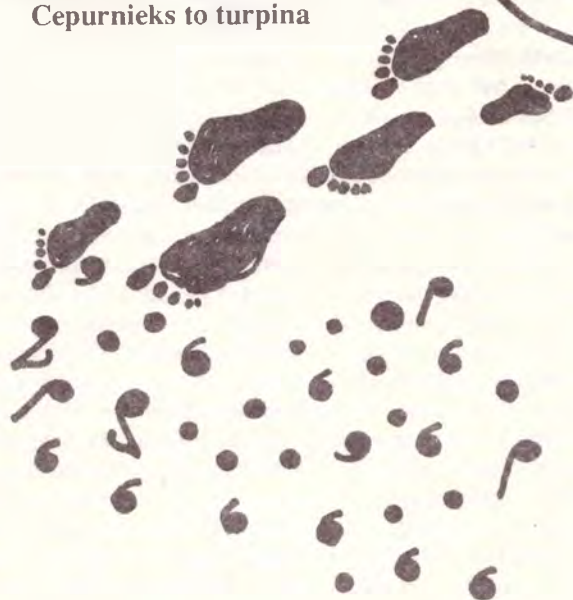
melodija – H. Ledipš,

teksts – L. Kerols (atdz. – D. Dreika–Matule) un A. Zeibots.

Trisi, trisi, sikspārnīt
Saki, kas tev prātā krit
Vai tu zini dziesmu šo?
Klusē, nesaki neko

Tā kā paplāte tu skrej
Augstu pāri pasaulei
Trisi, trisi, sikspārnīt
Saki, kas tev prātā krit

Vai tu zini dziesmu šo?
Klusē, nesaki neko
Tālāk dziesma šī skan tā
Cepurnieks to turpina

TU ESI TIK VĀJŠ

Tu esi tik vājš, tevi aizpūtīs vējš
Ligani nesis prom
Prom uz to pusi, uz citu pusi,
Tur, uz kurienu pūš vējš

Skatos kā tu tur plivo
Paralēli māju jumtiem
Paralēli koku zariem
Paralēli elektrības vadiem

Tu esi tik vājš, tevi aizpūtīs vējš
Ligani nesis prom
Prom uz to pusi, uz citu pusi,
Tur, uz kurienu pūš vējš

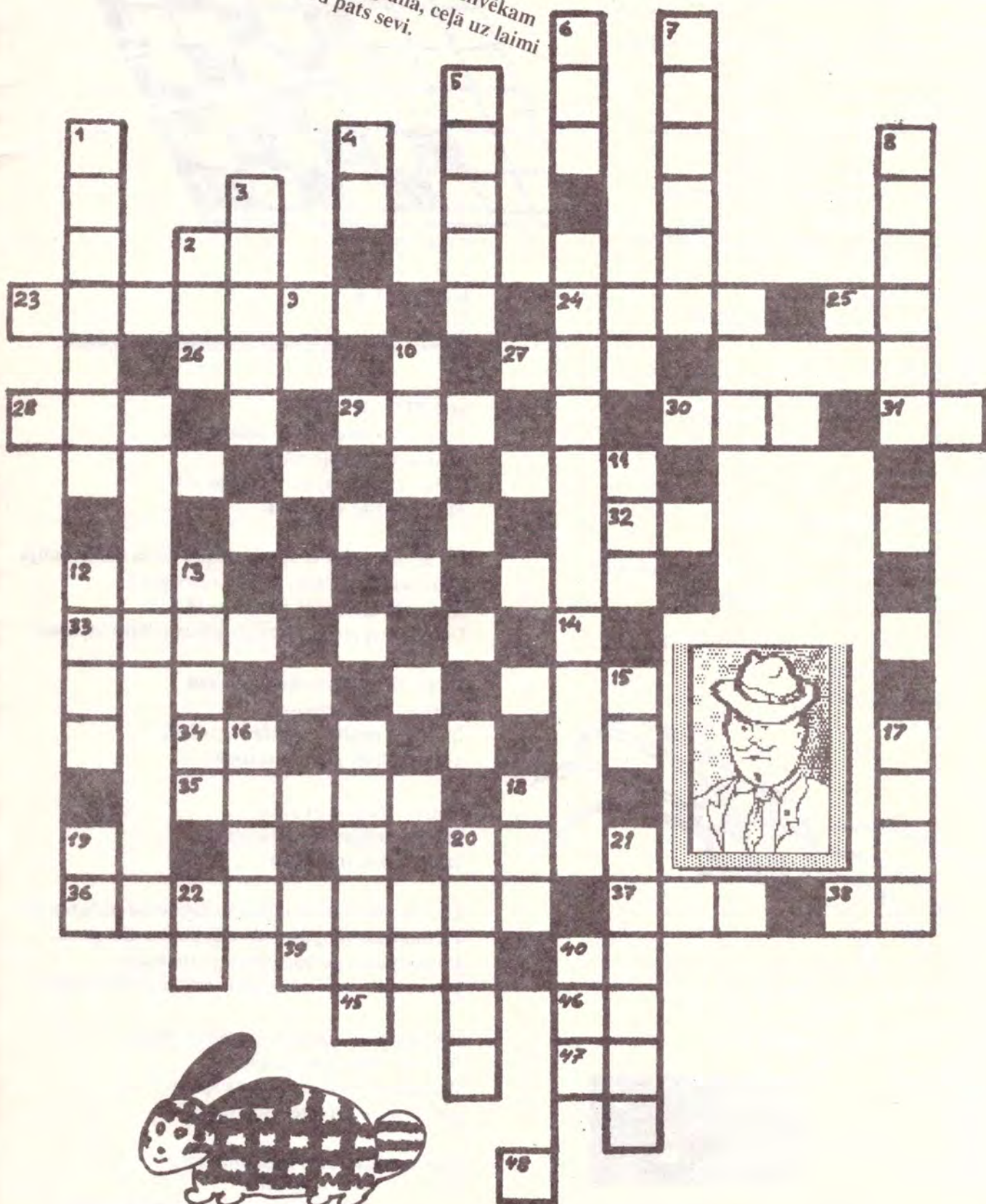
Skatos kā tu tur plivo
Paralēli koku zariem
Paralēli saules stariem
Paralēli elektrības vadiem

Skatos kā tu tur plivo
Paralēli gaisu tiltiem
Paralēli māju jumtiem
Paralēli maniem vārdiem

Tu esi tik vājš, tevi aizpūtīs vējš
Manas dvasas vējš

Skatos kā tu tur plivo
Paralēli māju jumtiem
Paralēli saules stariem
Paralēli elektrības vadiem
Skatos kā tu tur plivo...

LIDMAŠĪNU PARKS
 Pasaule ir kā zināms ienākums cilvēkam
 Kurš sava mērķa sasniegšanā, ceļā uz laimi
 Atdod pats sevi.

PASAULĒ IR TIK DAUDZ VĪRIEŠU UN SIEVIEŠU

Pasaulē ir tik daudz vīriešu un sieviešu

Vina un cigarešu

Un tik daudz nopūtu

Es ieelpoju to – to, ko izelpo tu.

Mazs zirneklītis staigā no tevis pie manis

Sikiem soļiem, es dzirdu

Pret rītu un arī pret vakaru

Es nepūlos un neatzistos

Es brinos un es brinījos

Brinīdamies gāju mājās.

Tas lietūs pārgāja no tevis pie manis

Un list visas nedēļas, tā kā tu teici

Kur lai es lieku savas slapjās kājas?

Pie silta mūriša?

Vai uz karstas krāsns?

Es ieelpoju, un zvanu pa telefonu.

Pasaulē ir tik daudz vīriešu un sieviešu

Es visu zinu, man nav nekā

Pasaulē ir tik daudz sentimenta

Un tik daudz konkurentu

Es ieelpoju to

Vai tas būs negaiss vai gaiss

Pieelpots un izelpots

Citādiem soļiem staigā, es dzirdu, svešs suns

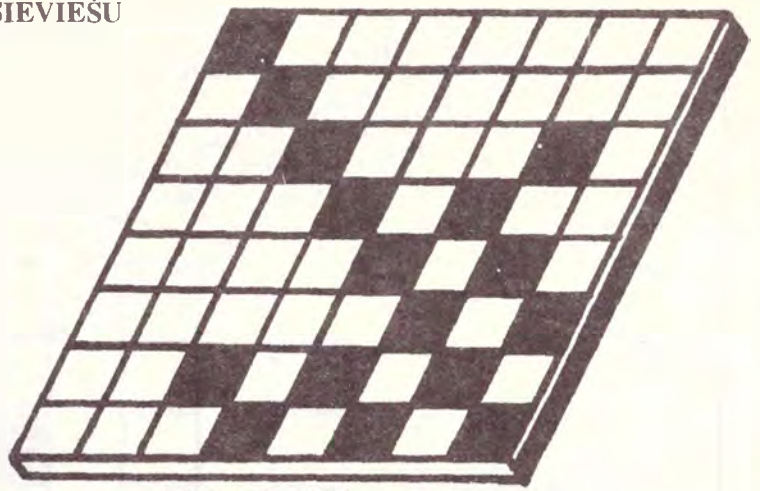
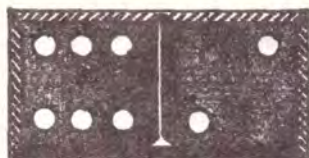
Mākoņu pienā peldas un dzer.

Pasaulē ir tik daudz vīriešu un sieviešu

Vina un cigarešu

Un tik daudz nopūtu

Es ieelpoju to – to, ko izelpo tu.

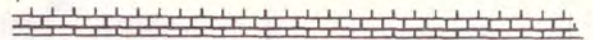

KUR TU ESI ?

1-2-3-4

1-2-3-4-5-6-7

7

MILZĪTE ILZĪTE

Te ir gara zāle, nevar redzēt pāri.

Milzīte Ilzīte soļo pāri

Liels mušas kājas, veci egļu zari

Milzīte Ilzīte soļo pāri.

Un arvien tālāk es laižos dziļāk iekšā melanholijā

Hūti priekā vicinot, jo nav vairs nekā

Absolūtā labsajūtā saulīte spīd,

Un miljons plecu plecs pie pleca pelnīti atpūšas!

Iet pa zilo tāli, neskatās uz zāli

Milzīte Ilzīte soļo pāri

Īpatnējā profilā, sarafānā gaišzilā

Milzīte Ilzīte grib visu zināt

Milzīte Ilzīte soļo pāri,

Sabrūk mājas un trotuāri

Izjūk kalni, nav neka

Un arvien tālāk es laižos dziļāk iekšā melanholijā

Pirmdienās un pēcpusdienas medus un piens,

Pirmatnējas perspektīvas pietuvinās–

Bez riska, viegli cilvēciski zūdam aiz horizonta!

Tā kā lielas kāpnēs – zināšanu slāpes

Milzīte Ilzīte apēd kāpnēs

Apcep un vāra savas gara spējas

Interesējas un interesējas.

Kur tu ej, mostas melanholija!

Liels mušas kājas, kuņģīts kuņģīts kuņģīts

Milzīte Ilzīte, kuņģīts kuņģīts kuņģīts

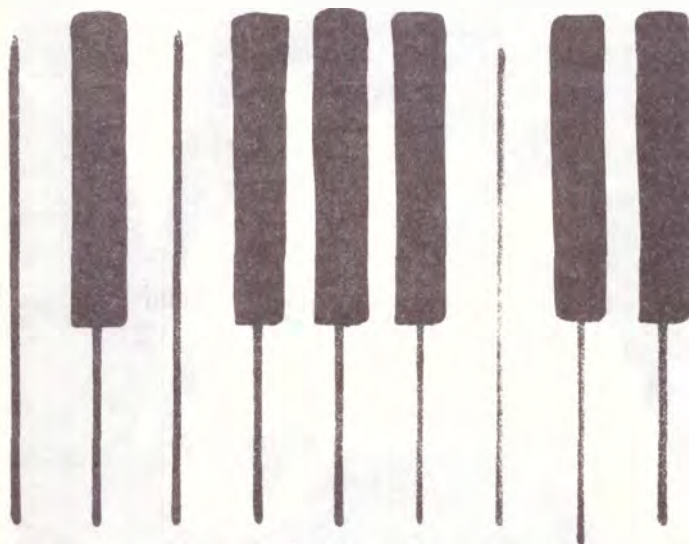
TIK NECILVĒCĪGS

Es paceļu roku – viens nejaušs žests
un pazūd elektrība visā pasaulē

Es klusēju purpura vēju patiesās skumjās
Cik brīnišķīgs miers un klusums var būt
Vairs necenšas itin neviens šai absurda kaujā
Viss kļuvis tik tirs un necilvēcīgs, tik necilvēcīgs

Kā mākoņi sarkani deg un pārvēršas pelnos
Tik viltīgi tāla malduguns spīd
Es noceļu pleciem šo nastu nejūtot vainu
Cik viss kļuvis tirs un nelietderīgs, un nevajadzīgs,
tik necilvēcīgs...

Visi apstājušies – kā dūmi skursteni
Elektriskais galds un gulta samulsuši
Kā lielā aukstā salā – termometra galā
Kāds efektīgs klusums
Cik brīnišķīgs miers!

MAN MĀJĀ IR KLUSAIS OKEĀNS

Daži spēlē dambreti, bet tu spēlē trompeti
Viss ir ļoti privāti – smieklī nāk, bet humors
nesanāk,
Man mājā visi guļ vienmuļi, saspiesti
Vienā lielā kosmosā skatās krāsu televizorā

Viss ir manā portfeli – rozīnes un pētersīļi,
Trakojoši trusiši, šampānieša pilni mēteļi,
Man mājā visi guļ vienīgā principā
Vienā lielā istabā raugās savā samaitātībā

Pazaudētas klavieres, paspēlētas manieres
Visi guļ uz āderes – smieklī nāk, bet nekas nesanāk,
Man mājā visi guļ līdzsvarā, bezsvarā
Smieklī plīst kā porcelāns –

– MAN IR MĀJĀ KLUSAIS OKEĀNS

19.10.89.

VARBŪT

Varbūt tas būs nākamgad vai citugad, bet varbūt
nekad.

Varbūt tuvā tagadnē vai tālā nākotnē (bet varbūt
nē) –

Varbūt tevi aizmirsīs un aiznesīs, kur lapas krīt
Varbūt tevi atcerēsies rīt...

Varbūt tās ir meitenes vai melones, bet varbūt ka
es

Esmu vienkāršs melomāns vai divkāršs partizāns.

Varbūt tas nav Einšteins, bet Frankenšteins, un
varbūt ka reiz

Vēl nevienreiz vien var būt kā toreiz...

Un es esmu tik jocīgs,

Un šeit ir tik ļoti daudz akmeņu,

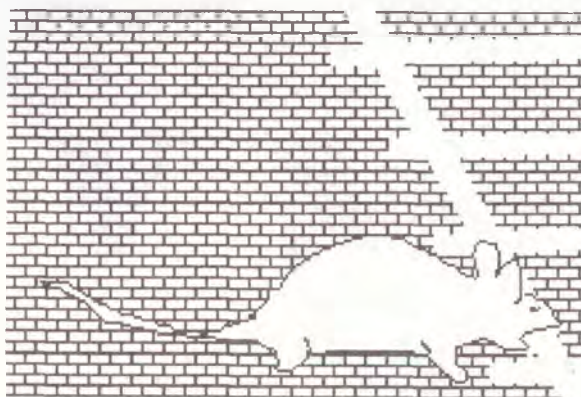
Bet es tos neredzu

Varbūt ka var būt, bet varbūt nevar būt, ka šitā
var būt

Varbūt ka tu kļūdījies un maldījies, līdz
apmaldījies,

Nesaki šeit it neko un neprasi šeit itin neko –

Varbūt visi domās, ka tu joko

Ojārs Spārītis

SARUNA

AR SEVI PAR NAUDU UN VELNS VINU ZINA, PAR KO

(asociāciju plūsmas tipa pārdomas)

Trešā atmoda ir atnākusi, un baidos, ka līdz ar XX Dziesmu svētkiem aizvējojusi pāri galvām. Kā paisums pārvēlusies un nu ir atplūdusi. Bēgums. Bēgot no sevis, no patiesības un uz kādu lāci krītot? — divvaldības, divpartejības? Nez kā abi — komunistiski lāči gadījušies, bet viens paliek konsekvents savā nekaunībā, otrs — lūko piekrāstoties un no baltā pārtapt par brūno, iestāstīt, ka, lūk, šamējais esot labāks. Citādāks. Bet, kad mūsu ķekatu dančos vīle paspīd vaļā — kļūst redzams tas pats vecais didītājs, kurš vēl vakar rūca pavisam citu meldiņu.

Cik šodien dod par sirdsapziņu, par goda prātu, taisnību? Kādā cenā šodien Čiekurkalnā vai Centrāltirgū Tēvzemes akcijas? Kas pērk, un kas ir tie, kas pārdod?

Auseklis, Brīvēmnieks, Zvaigznīte, arī Kronvalds un Pūmpurs, pat Kaudzītes pa savam sauca un modināja, cēla un panāca, ka spēka un prāta dzirkstis saplūda vienkop, un ļaudis varēja pārliecināties, ka balsu kopskaņā ir spēks. Šobrīd saplūšana atkal vairs nav iespējama, jo arī mīļie brālī ecējas ik brīdī. Nav vairs, uz ko aicināt, un, ja arī kāds uz kaut ko aicina — tik un tā neviens vairs neceļas. Netic. Karogs, dziesma, ģerbonis ir, vecajiem ļaudīm ar to ir diezgan. Pat lielie dziedāšanas svētki jau garām. Vai nu partijām prāta trūcis kādu burkānu atrast, ko ēzēlim priekš acīm

turēt, lai šis stulbā apņēmībā klibotu tālāk.

Juris Mancelis savus sprediķus sāka ar vārdiem "Mīļie latvieši!". Tā bija domāta kā uzruna, tātad — adresēta tiem, kas uzklausa. Šobrīd tāpat izsaucas arī dažs labs no mums, bet nu jau izbrīna, pārsteiguma, baiļu intonācijā. Pārmetumā. Kas īsti ar mums notiek?

Uz ielas laupa, veikalā, tirgū tāpat, runas vīri (pašu ilgotie, gaidītie, gribētie un beidzot arī pareizie ieceltie) sola un vairs jau arī nesola, bet, pie krēsliem turēdamies, pa svešzemēm braukā, savas gadu desmitiem nomāktās tiesības cienīgi izmanto, jo agrāk brauca tie, kas tagadīņ izsisti no segliem, bet tagadējiem taču arī bērni un mazbērni dāvanu gaid'. Un vajadzības taču ir ikvienā mājā, jo tukšāka un izlaupītāka no iedzīves nepieciešamajām sīkietām ir pašu zeme. Viss taču ir tik cilvēcīgi — gan vienlīdzību sludināt, gan pa iepriekšējo valdnieku apartamentiem un medību laukiem ganīties, tautas izdzīvošanas vārdā jaunus nodokļus sacerēt.

Aizkaitināta oda sīcienā varbūt par daudz neobjektivitātes, bet arī tāds var būt viedoklis, kam izejvielu jo bagāti sniedz ikdiena un pārdomas, uz kurām nākas būvēt savu nākotnes ēku. Tāpēc vai maz ir vērts iepriekšēties par tādām abstraktām vērtībām, kas

mērāmas gan sveramā valūtā, gan vispār nav izsakāmas naudas izteiksmē, lai gan šķiet saprastas un atzītas, tomēr līdzīgi mūžam ir spiestas klusēt, kad runā partiju naida un eksistences cīņu lielgabali. Var pat šķist nepieklājīgi tādā laikā, kad nav nopērkamas pat zeķes, ko vilkt kājās, ieminēties par nacionālo bagātību, kas mums pieder — tāpat kā uz katru Latvijas iedzīvotāju pa vienam Dainu pantijam — neatņemami, nesaskaitāmi un neizmērāmi.

Apmēram pirms desmit gadiem tika veikta abstrakta māksliniecisko vērtību taksācija, bet šībrīža ekonomiskās pārvērtības, naudas devalvēšanās, mākslas tirgus konjunktūras nesamērojams kāpums radījis gan tiešus kriminālus draudus mūsu kultūras mantojumam, gan priekšnoteikumus situācijai, kurā iespējams no šī Svētā Grāla kausa lupināt arī pa dārgam akmenim, pa pērlei un, sevi mānot, iestāstīt, ka tas vēl ir tas pats Svētais Grāls, kas dod mums nemirstību laikā un citu tautu priekšā. Bet nu jau ir jūras dzelmē iekritusi O.Skulmes altārglezna no Mālpils luterāņu baznīcas. Pagājušogad — J. Rozentāla "Kristus debesbraukšanas" glezna no Stendes, neskaitāmas ikonas no Latgales vecticībnieku dievnamiem, šovasar — vēl kaut kas Kurzēm, Vidzēm, visur. Ko līdzēs mums atgūtās dievnamu mūmijas, mūra čaulas, ja tajās vairs ne sirds, ne dvēseles!

Interesanti būtu pārbaudīt katra līdzpilsoņa svētumu īpatnējo svaru, ņēstisko kategoriju reālo segumu un izteikt to kādā ballu sistēmā, piemēram, pēc Celsija vai Fārenheita, un noteikt to robežu, pie kuras pilsonis sāk svārstīties un spēj atsācīties no saviem tā sauktajiem principiem. Kāds ir katrā no mums sēdošā Jūdasa grašu skaits, noturības pret kārdinājumiem sliekšnis? Rubļos, latos vai cietā valūtā? Bet tieši tāpēc jau cilvēcisko meklējumu un kļūdīšanās prakse ir tik aizraujoša, ka to izbauda katra paaudze no jauna un riskējot zaudē, pievīļas, un droši vien šajā brīdī atviegloti nopūšas blēdis, priecādamies, ka nevar tik vienkārši ielūkoties viņa domās un laikus sajūst, kad tās sāk smirdēt.

Vai īgnumam ir kāds pamats? Varētu sacīt — subjektīvs. Taču, zinot, ka līdzīgs viedoklis ir arī vairākiem maniem kolēģiem un domubiedriem, drīkstu pretendēt uz zināma vispārinājuma tiesībām.

Visos laikos kāds ir kaut ko vilcis un stiepis prom no Latvijas. Gustavs Adolfs 1621.gadā aizved no Jelgavas Trīsvienības baznīcas tikko izgrieztu altāri. Poļu vizīte Rīgā maksāja vairāku lielāko un greznāko lielgabalu zaudējumu no pilsētas valņiem. Viens tāds, Hansa Meijera (miris 1610.g.) liets, vēl guļ kā ronis blakus citiem — Krakovā, Vāveles pils pagalmā. Pētera I mīlestība uz paša nolādēto pilsētu arī bijusi vairāku lielgabalu un Kurzemes hercogu bibliotēku vērtā. Ja gribam palūkoties uz kādreizējo Rīgas lielgaballējēju meistarību, jābrauc uz Pēterpils Artilērijas muzeju, kur vēl nepārkausētais Nirnbergas meistara Mihaela Baijera lietais "Mazais Kaķītis" (1568.g.) un Gernarda Meijera 1687.g. lietais "Rīgas lauva" vada savu mūžu. Bet ar hercogu bibliotēkas fragmentiem līdz ugunsgrēkam varēja iepazīties Ļeņingradā — Zinātņu Akadēmijas bibliotēkā.

1989.gada pavasarī, precīzāk, 4.martā, Monako tika sarīkota kārtējais *Sotheby's* firmas antikvitāšu izstāde. Kas gan var būt skaistāk, kā dārgus, retus mākslas priekšmetus izsolīt un pārsolīt kādā Ēdenē līdzīgā zemeslodes stūrīti. Un tā ikreiz, kad šai respektablajai starpniekfirmai radies pietiekams daudzums piedāvājumu, var tikt izsludināta izsole un iespiests ekstra klases katalogs. Varbūt neatkarīgā Latvija kādreiz kļūs bagāta un pirks vairāksolīšanā kaut kur Gagru pludmalē nevis savu laiku nokalpojušo lauksaimniecības tehniku darbam, bet gan tehnikas

vēstures kolekcijām. Lieta parasta, pati par sevi saprotama tādos apstākļos, kur pirkšana — pārdošana un peļņas gūšana ir izsoles jēga. Bet kāda mums gar to daļa? Vistiešākā. Jo aizsāktais detektīvsīžets attiecas uz Latvijas kultūrvēsturē zīmīgām epizodēm.

Jau pirms pēdējās Kurzemes hercoga Pētera Bīrona piespiedu atkāpšanās no troņa 1795.gadā viņš, labas intuīcijas vadīts, bija nolūkojis un iegādājies Sagānas hercogisti un pili Silēzijā, kā arī vairākas muižas tās apkārtnē un pils Čehijā. Kad viņa dzimtas pārceļas uz turieni, līdzī aizceļo arī Rundāles, Jelgavas, Svētes, Vircavas, Fridrihlustes pīļu iekārtas, mēbeles un mākslas darbi. Tālākā hercoga dzīve Eiropā līdzinās jebkura trimdinieka dzīvei svešumā, un mūsu interesei par to ir tāds pats pamats kā tieksmei apjaust pēdējā latviešu trimdā notikušās pārvērtības. Vien ar to atšķirību, ka šoreiz skarts tiek hercogu, nevis politisku bēgļu liktenis un šādai pēdu dzišanai ir laikam un robežām pāri stāvošas intereses.

Tā Pētera Bīrona jaunākā meita Doroteja ieprecējās slavenā Francijas ārlietu ministra Šarla Morisa Taleirana brāļadēla ģimenē. Viņas kāzās spēlēja izcili mūziķi, viesu un radu portretu gleznoja Jozefs Grasi, Antons Grafts. Vai gan brīnums, ka Pētera Bīrona meitu viesmīlība, pievilcība un intelekts uz ilgāku laiku Sagānas pilij piesaistīja arī Ferencu Listu. Bet tikai nieka 150 gadus vēlāk kādam no Taleiranu mazmazmazdēliem varbūt iegribas apmainīt savu autopret jaunāku modeli, vai varbūt villai San-Remo nepieciešamas nu jau pieaugušā sūņa spalvas krāsai pieskaņotas mēbeles, un izsolei tiek pieteikti — ne vairāk un ne mazāk! — pagājušā gadsimta vidū izpildīti 74 E.Hakerta akvareļi un guašas zīmējumi, kurās redzama Sagānas pils, dārza skati un neskaitāmi interjeri. Katrs no krāsu zīmējumiem tiek pieteikts par cenu no 4000 līdz 8000 franku nominālvērtībā.

Par cik tie tika pārdoti — to mums pazīstamā vēstures aizbildne Tālija neko vis nesaka. Vai mūsu neatkarīgo valsti šādi zaudējumi var interesēt? Gribas domāt, jā, bet prāts saka priekšā pareizo atbildi; priekš kam nepaēdušai tautai vēl kādas buržuju atraugas?... Vai mums var rasties privāti mecenāti, filantropiski noskaņoti jaunbagātnieki, mākslas darbu krājēji? Tādi ir, tāpat kā ir dažādu kategoriju tirgoņi, tikai viņu proporcija nav vienlīdzīga. Arī mākslas priekšmetu bilancē nav vienādas attiecības; kāda lusta, Purviša vai citu mākslinieku bildes, baroka skapis vai no baznīcas izzagta, ar bārdas naža palīdzību "izkadrēta" altārglezna, kas izskatās daudz maz laicīgi. Taču arī tas nav rādītājs pēdējā laika zādībām jo tagad zog "ar galiem". Un, ja iekšlietu orgāni spēj atklāt tikai niecīgu daļu no pazudušā, vai tas neliek šaubīties arī par pašu sargātāju spējām un godaprātu reizē. Tāpēc vien, lai paliktu vēsturei ko atcerēties, gribas redzēt nodrukātu krāsās Jāņa Rozentāla gleznu, kas pēdējoreiz savā vietā redzēta 1989.gada vasarā.

Ar gleznām jau ir vēl arī tā. Varētu sacīt — raibi. Kāds latviešu draugs Vācēmē vai ik mēnesi sludinās iekš "*Baltische Briefe*", ka viņš aiz mīlestības uzpērk Jāņa Valtera, Vilhelma Purviša un Jāņa Rozentāla gleznas. Skaisti līdz asarām. Uzvaicāts tiešāk, kungs atplaukst kā saulespuķe. Viņš, lūk, gan no tēva mantojis, gan pats pāri par 100 Jāņa Valtera darbus sadzinis rokā, — lai pārdotu tos latviešu valdībai vai tieši muzejam (!). Atkal uzteicams darbs — uzupurēšanās no svešinieka puses. Bet nabaga latvieši meklē naudiņu bibliotēkas celšanai, kas ir neapšaubāmi primārais, un gleznas it kā varētu pagaidīt. Bet šis negaida viss. Laiks iet, un labprātīgā vīra bērniem jāskolojas, pūrs, lai, dodams līdzī, tautās aizvadot, un jau šogad vien 50 gleznas atradušas citas labas

sienas, pie kurām karāties. Arī 3 Purvīša bildes starplaikā viņš esot privātpersonām noandelējis. Pārējām Jāņa Valtera gleznām vajag iet pirmo pēdējās — tā domā un raksta gleznu cienītājs. Un šīs atlikušās viņš ir ar mieru — un gluži par velti — 500 000 DM mūsu zemei, muzejiem vai privātpersonai pārdot. Kungs aicina saprast arī viņu. Kālab nē. Citus atrast vienmēr ir vieglāk nekā tikt galā ar sevi. Bet — kā gribētos gan, lai vienalga kuram no mūsu jaunbagātniekiem tās tiktu! Bet paliekot cerībā, ka, gleznām pārrodoties īstajās mājās, anonīmais labdaris pagaidām atvērtu privātu galeriju, un, tajā stāvēdami, mākslas mīļotāji slapjām acīm lūkotos Jāņa Valtera darbos un slavētu žēlīgo mecenātu vai līdz debesīm. Atsaucieties, kurš grib mūžīgu slavu laicīgajā mūžā! Negribas jau iedomāties, bet jāpieļauj arī varbūtība, ka Jāņa Valtera likteņgaitu pēddziņi nekad neredzēs tās svešās istabas un kabinetus vai ķēķus, kur karāsies pa kādam nepazīstamam iezemiešu daiļkrāsotāja audeklam.

Tagad inversā problēma. Kā mums tikt pie naudas? Nevaru dot universālu recepti, bet, vērojis, kas ar mums notiek, cik izmisīgi mēs tiecamies pēc tās, ar precēm reāli nosegtās "cietās" valūtas, esmu to sapratis. Tās spēks patlaban ir redzams kā pienienēm, kas aug cauri trotuāra asfaltam kā trakas. Gribas tās ātrāk un pēc iespējas vairāk. Tikai par mūsu šolaiku gleznām neviens Rietumos tik ļoti necenšas pat Baltijas jautājumu aktualitātes sakarā savu naudiņu ziedot, kā tas pierādījās, jaunam censonim piedāvājot gluži pieklājīgus Rīgas skatus nostalgijas māktajiem vācbaltiešiem. Sentimentu var it viegli ielocīt sirsnīgā atpakaļ, bet latvietim, kurš domā, ka viņa darbus pirks par Pikaso cenām, varu sacīt, ka ir jāsasniedz tikai kāds nieks — jāklūst par Pikaso. Un, ja arī vienīgi aiz "cilvēkmīlestības" Ņujorkas galerists Nahamkins noskaitīs pāris tūkstošus sauja, tad tikai tāpēc, ka ir pārliecināts par desmitkārtīgu peļņu. Un tas ir normāli, ja apmierinātas paliek abas puses, jo darījuma veiksmē pasaulē parasti pelna cieņu, nevis nosodījumu.

Sāji ap dūšu paliek vien tad, ja kļūst acīm redzams, ka no mazattīstītajām zemēm pasaulē vajag, nē, nevis vajag, bet tā pacieš, pieņem un, ja ļoti lūdz, arī pažēlo, pat apmaksā, bet tikai mazkvalificētu fizisko darbu. Lūdzu, mīlie latvieši, Vācijā, Anglijā, labi koptām māmiņām nav patikas stāvēt pie savu bērnu nokakātājām pakajām. Brauciet apmazgāt! Koste par brīvu, un, ja neēdīsiet saldējumu un nevizināsities ar karuseli — pat nobrauktam autiņam saskrubināsiet! Poļu augstskolu profesori dzīvo teltīs vācu ābelārdžu grāvmalās un pēc vasaras brīvlaika atgriezīsies mājās, smagi apkrāvušies ar satelītantenu šķīvjiem. Normāli būtu savu naudiņu ar galvu pelnīt, bet poļu un mūsu galvām jau viena cena. Tās ar visām notrenētajām smadzenēm pasaule nez kāpēc nepieprasa. Un arī mēs esam tikai cilvēki, arī mums gribas to pašu, ko normāli spēj sasniegt "masu cilvēks" pasaulē. Un atkal bēglim no lgaunijas, kurš 70. gados apmainījis mājas pret citām aiz Berlīnes sienas, ir šanse nopelnīt uz badaino baltiešu rēķina, kurus viņš pazīst kurkstošo vēderu un niecīgās laimītes slāpēs izsalkušo skatienu dēļ. Viņš uzpērk grāmatas par vēsturi, kultūru, mākslu un, vēlams, vecākas, labākas, ar bildītēm, protams. Un, uzvaicāts, cik viņa patrons maksās, piemēram, par Stefenhāgena albumu, labdaris lepni nosauc viduvēju kurpju cenu. Uz manu sašutušo atbildi, ka pat šeit Latvijā par to maksā desmitreiz labāk, māklēris izslejas un teic, ka tas taču esot 1000 — 1500 rubļu pēc melnā kursa! Vai gan es to nesaprotot! Saprotu gan, un tāpēc žēl, ka pašu mājās nemaz neesam tik bagāti ne ar Rietumiem, ne kultūras uzkrājumiem. Un gan jau atradīsies kāds, kas piekritīs laipnajam kungam, kurš sola gan uzaicinājumu uz ārzemēm, gan iepirkšanās

iespējas. Tikai tava manta atradīs vietu to tautu un pilsoņu plauktos, kas ir pārliecināti, ka viņi dzīvos mūžīgi un viņiem tā būs vajadzīga. Kaut vai kā izdevīgi ieguldīta nauda. Arī dzīves princips: treknajam viss iet labumā, bet kārno tāpat nav vērts barot. Vējš gāzis no kājām. Tikai — kam mēs tādi, vēja nolocīti, būsim vajadzīgi. Gan paši sevi vājuma dēļ nicinām, gan citu priekšā nav, ar ko padīzoties.

Zviedri var par stutmalkas cenu no Latvijas iepirkt lietaskokus, var ripināt atpakaļ uz savu zemi ledāja aiznestos akmeņus, lai taisītu teicamas, pasaules tirgū konkurēt spējīgas mēbeles (paskatieties Bad Zegebergā, kur "*Möbel-Kraft*" daudzstāvu ieltirgotavas labirintos tās gaida pircējus par baltu naudu), lai brūģētu ceļus ar šķembām — no Latvijai par velti no Dieva atsūtītiem tēlniecības un būvakmeņiem. Zviedri gan zinās, kā saudzēt valsts fonda mežus, un arī savas klintis viņi nesaspridzinās, bet, pasludinājuši par nacionālo bagātību, brīvdienās ar bērniem brauks tās aplūkot un smelties lepnumu par zemes turību un neizmērojamo skaistumu.

Kurā virzienā lūkoties, lai saskatītu savu turpmāko gājumu, un kādās krāsās tas rādās? Delfu orākula cienīgs jautājums. Tik vien nojaušams, ka siktirgošanās, lupatainības un svešu iespaidu uzkrāšanas periods ir sācies. Paskatos uz poļiem — kur gan vien pasaulē viņi netaisās! Kaut ko uzpērk, pārdod, atkal iemaina un velk uz mājām. Jau savs kaktiņš pilns ar rezervēm, un jau var pārdot arī kaimiņam. Var arī filantropus paspēlēt. Labi arī tam, kuram kūtrums nav ļāvis pašam vilkt lomu svešumā.

Šajā svešu ābelārdžu kopšanas stadijā daudzi jau ir atraduši svešvalodas pārvaldījuma jēgu un garšu. Arī tas cilā prātu. Pie tirgošanās valoda tikpat nepieciešama kā pati nauda! Centīgākie vai tie, kuri piedzimuši īstajā laikā un tagad spēj savas jaunības dēļ vēl ko iemācīties, to jau dara un uz priekšu darīs vēl vairāk. Un, ja tādi, pasauli redzējušie, saules un ēnas puses izjutušie, sāks mājās skolot mūsu bērnus, var cerēt, ka viņu rokas un smadzenes varēs jau par tīru zeltu pārdot. Un tas ir gan vairāk, gan cienījamāk, nekā palikt tikai pārpircēja vai tālākpārdevēja lomā. Banāli atgādināt Krišjāni Valdemāru, kurš vēlējās redzēt savus tautiešus ātrāk turīgus esam, jo tikai paēdis vēders spēj kādu daļu enerģijas virzīt arī uz ķermeņa augšējo galu, kur vajadzētu atrasties galvai.

Pasauli apskrejot, mūs var mākt mazvērtības mokus, jo pašu mājās nav ne tādu piramīdu kā Ēģiptē, ne tādu katedrāļu kā Francijā. Un arī mūsu Luvrā — tur, ordenpils mūros Daugavmalā, — pie sienas nekarājas neviens no dievišķo mākslinieku audekliem. Taču mums ir Valtera Hirtes "klonģīši", ir Jetes Užānes cimdi, Ēvalda Vasiļevska arheoloģiskā keramika un labs ducis tīrās sirds mākslinieku, kuru sirsnīgais un bērna acīm tveramais rīta stundas zelts nav vēl aprēķināts neiztērējamās valūtas vienībās. Tieši mūsu dīvaiņi, dullie, savādieki ar savām "ne tā" (salīdzinājumā ar mums pārējiem — vienīgajiem normālajiem) iestellētajām smadzenēm, ietrenēto redzi, pirkstiem un dzidru dvēseli būs šis trezors, krājbanka. Viņi, lai vai tas būtu Kurzemes hercogs vai vienkāršs celtnieks (viens ar rīkojumu, otrs — pats sev kungs un kalps būdams), rada Sabilē vīna kalnu vai Apšuciemā Lāčupītes likumos jaunu Ēdeni. Gan jau Imantam Ziedonim savulaik būtu uzrakstījusies "Kurzemīte", bet vai tā būtu mīlgrāmata vai tūristu ceļvedis bez viņas dīvaiņiem? Uz tiem turas pasaule. Tātad — par dīvaiņiem katrā no mums!

Ja Jums ir mājās par kartītēm nopirktais šampanietis — iedzeriet! Un vēliet sev centības prieku, atvērtas sirdis un atjautību visu redzēto, sajusto veiksmīgi salikt kopā.

1990. gada oktobrī

Anna Annus-Hāgena

KATRS MĀKSLAS DARBS IR VIENS VIENĪGS...

Stāstīšu par to, kas man ir vistuvāk pie sirds. Par mākslu. Par pasaulē izkaisīto latviešu mākslas darbu saglabāšanu. Un par Augustu Annusu, savu tēvu, kura darbus mēģinu apzināt.

Augustu Annusu uzskatām par vienu no vislatviskākajiem gleznotājiem. Latviska ir viņa darbu tehnika, latviski viņa uzskati. Kā vārdos, tā darbos viņš apliecināja dzimtenes mīlestību un bija lepns, ka latviešu tautai ir tādas rakstura īpašības kā darba prieks, drosme, uzņēmība, izturība un vienkāršība. Tēvs uzskatīja par pienākumu savā daiļradē cildināt šo vienreizējo latviešu cilvēku: "Mans uzdevums vienmēr ir bijis vēstīt ikvienam par latvju tautas

esamību un viņas zemi pie jūras un parādīt latvju cilvēku visā viņa darbības spēkā un daiļumā." Bet kā ir ar tautas pienākumu? Atklājot izstādi PBLA dziesmu dienās Minsterē 1984.g., mākslinieks Juris Soikāns teica:

"Tāpat kā māksliniekam ir savi pienākumi pret tautu, tā arī tautai tādiem jābūt pret savas gara kultūras reprezentantiem. Tas nozīmētu: ja mēs ar pilnām tiesībām varam būt lepmi uz mūsu mākslinieku sasniegumu Vakareiropas kultūras mērogā, tad tiesības šos latviskās gara gara kultūras izpaudējus saukt par saviem uzliek arī pienākumu ne tikai runāt, lepoties un jūsmot par viņu

darbu, bet arī gādāt, lai nākamajām audzēm viņu darbs tiktu saglabāts un pasniegts tādā veidā, kādu viņi ir pelnījuši."

Kāda ir latviešu un latviešu mākslas nākotne trimdā? Nesen laikrakstā lasīju apskatu par filmu *Nebraskans from Latvia*. Šis svarīgais dokuments (kam padomu un pabalstu devušas arī gaujamalietes) stāsta cittautiešiem par mūsu zemi un mūsu tautas likteni. Bet laikraksta recenzents saka, ka filmas beigu daļa, kur redzamas sievietes baznīcā raudot, atstājot iespaidu, ka latviešu trimda ir jau ar vienu kāju kapā, un rādot mūsu tautas nākotni pārāk drūmos un bargos simbolos. Pagaidām stāvoklis vēl ir normāls — ir skolas, kur apgūt latviešu valodu. Tomēr zinām, ka ar laiku visas tautas trimdā pazaudē savu valodu, un mūsu tauta nebūs izņēmums. Mūsu skolnieku skaits ar katru gadu samazinās, un arvien vairāk mūsu jauniešu aiziet no mūsu vidus.

Tētis man lika iegaumēt šos uguns vārdus:

Vadoņi aiziet, paliek tauta, tauta aiziet, paliek māksla, kas vēsta par tautu, kad tās valodu jau sen vairs virs zemes nedzirdam. Tās māksla turpina dzīvot muzejos, krātuvēs, katakombās, kapeņēs, arheoloģiskajos izrakumos.

Bieži paši neapzināties latviešu mākslas vērtību, to aizmirstam, apšaubām, pat izsmejām un neatbalstām. Tā paši rakstām savu testamentu, kurā nav mūsu tautas vērtību, nav saglabāts mūsu svētais mantojums. Tā tauta var aiziet bojā. Arvien vairāk apzinots, ka tikai paši latvieši var celt latvisko un paši to arī iznīcināt. Tauta bez mākslas ir pūlis, tauta ar mākslu ir nācija.

Kāpēc uz nākotni skatos tik drūmi? Visu jau veiks un padarīs! Varbūt. Bet vairāk un vairāk mūsu vecākās paaudzes ļaužu aiziet aizsaulē. Viņu sakrātās gara vērtības, mākslas darbi, gleznas, skulptūras, grafikas bieži nonāk tādu personu rokās, kas šo mūsu tautas dārglietu vērtību nesaprot vai kam tās neinteresē. Neskaitāmas reizes man ir zvanīts un ziņots, ka atkal viena no mana tēva gleznām nonākusi kādā utenī vai ūtrupē. Prasu, kas ar mākslas darbu notika. Kas paņēma? To nezinot. Tā ar katru dienu tēva darbi izkļūst vai pat iet bojā kādā pagrabā vai noliktavā. Kādas auto novietnes bēniņos redzēju tēva darbus, burtiski, mēģinoties apkārt. Neesot vietas, kur novietot. Ja turpināsim tik pavirši glabāt mākslas vērtības, nākotnē nebūs mākslas, kas stāstīs par mūsu tautu. Domāju, tā ir mūsu tautas vislielākā traģēdija, ka mākslas darbi, kas apceļojuši pusi pasaules, tagad iet zudumā pašu nolaidības dēļ.

Tētis katru darbu uzskatīja par savu "bērnu", to liktenis viņam ļoti rūpēja un uztrauca, jo viņš apzinājās, cik viegli tautas dārglietas iet bojā? Ir jau vēl daudzi citi! Nē! Katrs mākslas darbs ir viens vienīgs. Nekad un nekur nav otra tāda paša. Ir varianti, ir citi meklējumi, bet nav neviena, kas ir tāds pats.

Mans tēvs vairāk nekā gadu piestrādāja pie gleznas Ciānas latv. ev. lut. draudzei Čikāgā, ko savās piezīmēs nodēvējis par *Pārņākšanu*. Tā bija vislielākā un arī pēdējā no viņa svētbildēm: piecas gleznas apvienotas vienā, sasaistot trimdas gaitas ar reliģisku tematiku. Par trimdas un tautas simbolu Tētis izvēlējās sievieti — viņas garīgo un radošo spēku tautas ciešanu laikā. Baznīca un glezna gāja bojā ugunsgrēkā. Tētis to pārdzīvoja ļoti traģiski. Viņš krita dziļā depresijā. Gleznas sadegšana viņam likās atspoguļojam mūsu tautas likteni. Un, ja tāda lieta varēja notikt te, tad kādas cerības lai viņš lolo par savu darbu likteni Latvijā?

Man ir tēva rakstītie vārdi par gleznas simboliku, ir dažas ļoti trūcīgas fotogrāfijas. Baznīca ir atjaunota, bet tēva darba nav un

nekad vairs nebūs. Nepaspēju redzēt gleznu savā vietā baznīcā. Manas žēlabas neviens nevar iedomāties! Cik viegli un pēkšņi mums un nākošām paaudzēm pauda šī tēva liecība par trimdas gaitām! Gleznā nebija nekā lieka. Viss bija pārdomāts un iestrādāts tā, lai izteiktu Tēta vīziju par latviešu tautu trimdā. No Tēta piezīmēm:

"... Vientuļa sieviete stāv jūrmalā, pieklāvusies pie priedes, tumši zila villaine, sieviete simbolizē to latvju tautas daļu, kas palika Latvijā pie dzintara jūras. Viņa gaida un ilgojas pēc tiem, kas aizgājuši no viņas. Viņas rokas ir piekļautas cieši pie mutes, lai apslēptu raudas un pārvarētu bēdas par aizgājušiem brāļiem, māsām, vīriem, bērniem. Jūra klusē un ir sastingusi savā attīstībā. Krastmalā sadragāta laiva, mēs redzam, ka sievietei nav iespējas nekur tikt. Zēns ar kuģa modelīti rokā liek cerēt, ka nākotnē varbūt tomēr būs iespēja. Tālāk otra glezna, sieviete ar sprēšlīcu, tā simbolizē latvju sievieti, kas senu tradīciju garā aktīvi strādā daudzveidīgās mākslas nozarēs un ir mūsu tautas cerība. Viņa ir vairogs, kas aizsargā latvju tautas būtību un esību... visās pasaules malās. Aiz viņas ir veca māmuļa, mater doloris, sāpju māte, kas seģenē glabā savu mazbērnu, kas aizsnaudies. Trimdas gadi ir viņas vaibstos atstājuši sāpju pēdas. Viņa ir mūsu latviešu mātes izturības un mīlestības simbols..."

Cik ļoti katrs tēls šajā gleznā izsaka kādu lielāku domu! Tēva mākslinieciskais skatījums pārvērš dzīves parādības teiksmā un vīzijā, kas stāsta par mūsu tautu un tās likteni.

Ugunsgrēks — tas likteņa rokās. Bet ir viens cits tēva darbs, kas gājis bojā tikai nolaidības dēļ. Eslingenā (Vācijā) 1947.gadā komisija pēc konkursa izvēlējās Augustu Annusu latviešu satikšanās telpu "Lido" izdaiļošanai. Tapa astoņas t.s. *Lido freskas*; Rīga pie Daugavas, Operas nams ar strūklaku, Gleznotājs, Rakstnieks, Harlekins, Zvejnieka laivas pie Liepājas jūrmalas kāpām, Lielupes krasti pie Jelgavas un Jāņi. Savā atklāšanas runā tēvs teica:

"Šī telpa ir sanāksmju vieta mūsu ceļotāju tautai. Ceļotāju tauta — liktenīgi un drūmi vārdi. Mēs vienmēr esam mīļējuši savas mājas un savu zemi. Un, neskatoties uz to, esam kļuvuši par nomadu cilti. Lai gan mūsu domas vienmēr traucas un trauksies uz vienu vienīgu vietu, mūsu zemi pie jūras, zemi zem saules, LATVIJU. Šī telpa ir telts, kuru mēs kā ceļinieki esam uzsituši Eiropas krustceļos. Mēs nezinām, cik ilgi mēs šinī teltī patversimies, bet vai tāpēc mūsu telts lai paliek neapņemta?"

Te parādās rakstnieks, dzejnieks, te arlekins — teātra vīrs, te mūzikas templis, no kura mūsu pašu mūzika apskaloja mūsu garu. Un šeit — latvju gleznotājs, tēlnieks un grafiķis, tie neaiziet plašā pasaulē un pie plašām jūrām, nepārdod savdabīgo pasaules skatījumu. Arī šai teltī mēs parādām mūsu tautas parašas, mēs sevi iemūžojam tautas paaudzē paaudzēs. Parādīsim arī mūsu Daugavu un galvaspilsētu pie tās. Nerims Daugava, un nekad nerims manas ilgas pēc tās. Parādīsim arī ūdens pilsētu Liepāju un lēnīgo Lielupes Jelgavas krastu. Tas viss parādīts atmiņu spoguļī, kurā mēs varam lūkoties un tā mēģināt aizmirst ikdienas dzīves nenoteiktību. Viss ir pārejošs, un viss ir mainīgs. Pēc ziemas nāk pavasaris."

Kur palika šis milzu darbs, mūsu atmiņu spoguļis? Savā romānā "Laimīgjie" Anšlavs Eglītis stāsta (Laiks, VII. 1951):

"...Lido" galvenā telpa atvērās negaidīti augsta un plaša, tumši paneļotām sienām, kā parasti vācu alus viesnīcās. Bet vīrs pane-

ļiem — gleznojumi. Viegli, gaiši — tie it kā iekusa sienā... Kandavs nobrīnījās, kas tas par meistaru, tik nevāciski viļņs, mazliet nenoteikts, vietām izlaistījās tik gaisīgā dzidrumā... Kāda liela, zaļganpelēka figūra izlikās viņam savādi pazīstama — kaila sieviete ar gliemežvāka bļodu virs galvas. Un viņš nokaunējās, ka nebija pazinis Rīgu — Pētera un Doma torņus, Daugavu ar kuģiem un resnortņaino pili krastā. Viss gaistošs, kā vieglas dūmakas ietīts, kā aizmiglotu skatienu vērots un varbūt tieši tāpēc tik pievilcīgs. "Tur burvīgā gaismā viss zaigo un laistās..."

Labu laiku viņš joprojām vēroja Augusta Annusa freskas. Meistars bija strādājis vienīgi paša darba dēļ. Nedomādams par samaksu, nebēdādams par to, ka materiāls tik neizturīgs — plāna papīra slejas — tas bija pūlējies ilgas dienas, lai īstenotu savas Rīgas vizijas. Kandavam nāca prātā Gogēns, kam Somersets Moems savā slavenajā romānā liek gleznot mūža labākos darbus uz Taiti mežonju būdas sienām. "Lido" freskas bija darinātas ar tik lielu rūpību un iedziļināšanos, ka derētu par rotu jebkurai Rīgas celtnei. Kur paliks šis loksnes, kad "Lido" tiks atdota atkal Eslingenas vācu pilsoņiem vai atbrīvota amerikāņu karavīru vajadzībām? Kas pievāks šo sapni par Rīgu, varbūt pašu ievērojamāko no latviešu sienu gleznojumiem? Vai tas iznīks bez mīņas, tāpat kā nodega Gogēna sapņu būda?"

Jā, kas notika ar šiem darbiem? Cik gan skaisti tie būtu varējuši izdailot kādu latviešu centru šodien! No bērības atceros, kā Tētis tos gleznoja šaurajos bēgļu apstākļos — dzīvojamā istabā, jo citur vietas nebija. Mums bija pusotras istabas, un tēva istabā varēja ielikt tikai gultu un vienu krēslu. Man patika vērot, kā dienu pēc dienas uz pelēkā papīra loksnēm parādījās Rīgas torņi, Daugava, kuģīši. Visu gleznoto nekad nevarējām redzēt vienā reizē un smējāmies, kad kuģīšu dūmi vienā vietā gāja uz vienu pusi un kaut kur tālāk uz otru pusi. Pilno gleznojumu "Lido" man diemžēl nekad nebija iespējas redzēt.

Kas šodien spēj tik labi, tik vizuāli un stāstoši, izteikt dzimtenes mīlestību? Tētis pārdzīvoja trimdas laiku tik dziļi kā rets cits no mūsu māksliniekiem. Viņa ilgas pēc dzimtenes bija neizsakāmi dziļas un sāpīgas. Viņš arī raizējās par savu jaunības darbu likteni. Spēka gados radītās gleznas bija viņa latvietības apliecinājums. Tās pauda tautas esību visspēcīgākā izpratnē (Kuģu osta, Lejas Kurzeme u.c.).

Tēva pārliecība par mākslas darbu nozīmi tautai spieda viņu modri un rosīgi mudināt, lai neaizmirstam tautas vērtības. No Latvijas atveda ziņu, ka viņa darbu nav muzejā. Vai tie gājuši bojā? Vai tiešām viņa varenākie darbi nav pārdzīvojuši visas tautas traģēdiju? *Ars longa, vita brevis* — viņš teica. Dzīve ir īsa, bet māksla prasa laiku, un māksla ir mūžīga. Vai šis sauklis bija aplams? Dzīves pēdējos gados šādas pesimistiskas domas tēvu mocīja no rīta līdz vakaram. Hugo Vītols saka (Laiks, X. 1986):

"Ikviena liels mākslinieks apzinās noslēpumainā, nepielūdzamā laika vērtību, izlietojot, izmantojot to līdz pēdējai neuzticīgai minūtei, apzinoties, ka Chrons tās nekad atpakaļ neatdos. To pilnā mērā apzinās arī erudītais profesors (Annus) un tomēr atrauj savai otaī laiku, lai palīdzētu citiem, lai organizētu, atbalstītu un vadītu latvju mākslas gaitas trimdā... Gēte atgādinājis sev un mums, ka vienā diennaktī ir ne tikai 24 stundas, bet arī 8640 sekundes! Prof. Annus savu laiku mēra minūtēm un sekundēm kā Gēte, tādēļ viņa veikums tik liels."

Tēva būtība un daiļrade pauž latviešu tautas esību, — varbūt tāpēc, ka viņš jau jaunībā ar visu sirdi un dvēseli pārdzīvoja latvisko elementu. Bērībā viņš dzīvoja Liepājā netālu no siena tirgus. Zēns vēroja krāšņās tirgus dienas. No Lejas Kurzemes apvidiem sabrauca laucinieki savos godatērpos — no Bārtas, Nīcas, Rucavas. Tautas tērpi tik neapprakstāmi skaisti, bagāti un krāšņi, ka zēnam likās, ka viņš it kā nonācis seno senču pasaulē. Iebraucēji nerunāja vāciski, viņi nerunāja krieviski. Viņi runāja latviski. Viņi runāja tēvutēvu valodā, kas Tētim, kā lepnam lībietim, bija ļoti tuvu pie sirds. Visu šo Tētis vēlāk iemūžināja savā daiļradē. Vēstulē manai mātei viņš 1925.g. raksta:

"Aizbraucu uz Liepāju un jau no agrā rīta gāju uz Jaunliepājas jūrmalu, uz augšu uz ziemeļiem. Izgāju cauri Ķūķa valstībai un pa lielceļu atgriezies Liepājā. Cik lieliska bija šī diena! Vēsums saulē, eimu cauri priežu mežam. Man liekas, ka viss mežs pilns manu varoņu tēlu. Es pat dzirdu viņu dimdošos soļus, es jūtu viņus ar aizvērtām acīm... veseli leģioni šo stalto vīru man apkārt. Visas lejas, pakalni šo milzu darbu piepildīti. Šie milži, šīs vīru mātes, sievas, līgavas, šie viņu darbi un viņu lielā mīlestība uz to. Vai man būs pietiekoši gara šo izveidot? Un man apkārt ir šis drūmi labsirdīgais priežu mežs, aiz kura liesmas jūra un pār viņu — saule. Es biju kā apskaidrots, gribu gleznot turpinājumu Lejas Kurzemei, Varoņu eposu."

Tēva darbi man vienmēr bijuši ļoti mīļi. Tēvs gleznoja latviešus kā spēcīgus darbā gājējus, kuru sejās varam redzēt tautas jēgu. Šie gaišie, apgarotie tēli, kas staroja paši no sevis, bijuši vistuvākie draugi jau no bērības dienām — mani mierinātāji, kad biju satraukta, mani līdzgaitnieki, kad jutos vientuļa. Tajos skatoties, aizmirsās ikdienas raizes, nonācu citā pasaulē.

It sevišķi mīļa irtēva glezna *Palaunags*, viens no četriem lieliem darbiem, ko izdevās no Latvijas izvest un izvadīt līdzī bēgulībā un trimdā. Atrullēta svešā vietā, lielā glezna radīja ilūziju, ka esam atkal mājās. Meitene, kas gleznas priekšplānā atlaidusies salmos ar mīlestības apgarotu seju un tālumā vērstu skatu, ir man bijusi klāt visās dzīves gaitās, sekojusi man ar savu acu skatu arī pēc Tēta nāves un varbūt pārmetusi, kāpēc lietas labā nekā nedaru. Bet pašreiz man viņas nav. *Palaunags* un pārējie lielie darbi ir Klāva Sīpoliņa krātuves noliktavā, kur ir gaisa vēsinātāji, mitruma mēritāji un iespēja ieturēt vienmērīgu temperatūru. Manā lielpilsētās mājoklī Bruklinā pie Ņujorkas darbs cietis no mitruma, temperatūras maiņām un taukainas dūmakas, kļuvis stipri tumšāks, virsma iesprēgājusi un atdalās no audekla. Tāpat kā garie trimdas gadi atstājuši sāpju pēdas mūsu māmuļu sejās, tā cietusi glezna, ceļojot mums līdzī.

Savus darbus tētis vēlējās novietot Metropolitēna vai Smitsona muzejā. Tur tiem arī pienāktos būt, bet kā to panākt? Ja šo atrisinājumu neizdotos īstenot, darbus varētu sūtīt uz Latviju, kur tie varētu atrast paliekošu mājvietu.

Latviešu sieviete jau tūkstošiem gadu bijusi tautas atslēgu un uguns pavarda sargātāja, mūsu senās mākslas saglabātāja cimdos, jostās un villainēs. Šodienas latviešu mākslas saglabāšana ir tikai tālāks solis pa seno taku. Ir jāsāk vākt materiāli grāmatai par Augusta Annusa darbu klāstu. Annusa darbi ir godinājuši mūsu tautu 70 gadus. Mākslas vēsturnieka H.Vītola vārdiem runājot, *"Annus, Rozentāls un Valters ir mūsu vislabākie nacionālie gleznotāji, visi trīs ir nesaraujami saistīti ar latvju tautu un dzimteni"*.

RUTKU TĒVS (ARVEDS MIHELSONS)

ŠIS UN TAS PAR CENZŪRU UN PRESES BRĪVĪBU

Ar jaunām lietām, kas mums vēl svešas, mēs neprotam rīkoties.

Kad zulu kaferi noķēra pirmo misionāru, kurš viņu pusē bija atdauzījies, viņi to vispirms, protams, apēda. Tad izdalīja nelielā mantību. Sevišķs prieks tiem bija par baltā vīra manšetēm un oktoberi. Virsaitis paturēja sev manšetes un valkāja tās uz kājām. Oktobēris piekrita troņmantiniekam, un viņš to uzlika galvā, bet pirms tam izsita dibenu, lai mati netraucēti augtu.

Pie mums gāja apmēram tāpat ar preses brīvību. Kad kurpnieks Pazole par to lietu dabūja dzirdēt, viņš devās tecināt uz Marijas un Dzirnavu ielas stūri pie dežurējošā gardevoja un gāza tam reiz.

"Kā tad tā? Uz kāda pamata?" policists, pārlietu pārsteigts, jautāja.

"Uz "freses" brīvības pamata!"

Tā notikatoreiz. Nu šī brīvība jau pieaugusi, iesvētīta, pilngadīga un kļuvusi par vecu meitu. Viņa smīnķējas, smēķē papirosus, koķetē. Vēl neprot ar viņu apieties, kā pienākas.

Ir ļaudis, kas raud par preses brīvību. Tie ir aplami ļaudis. Agrāk viņi raudāja par preses nebrīvību.

Cenzūra ir vistumšāko laiku izgudrojums. Kādus stiķus viņa nav taisījusi savos 400 pastāvēšanas gados!

Viņā bija kāds cenzors. Vārdu "Dievs" tas atļāva tikai uz galma skatuvēm. Citos teātros to aizvietoja ar citu vārdu. Kādā lugā viņš izlaboja teikumu: "Ar svētumu nejokojies un atceries, ka dzīvo Dievs" šādi: "un atceries, ka dzīvo debess."

Operā "Don Žuans" ir strofa: "Lai dzīvo brīvība!" Cenzors pārļābo: "Lai dzīvo Jautrība!"

Uz ceturtā baušļa pamata kāds cenzors pārstrādā Šillera "Laupītājus". Kārļa Mora tēvu viņš pataisa par onkuli. Mēs varam iedomāties, cik drosmīgas tad iznāca Mora svētās dusmas torņa skatā! "Šveicar, tā vēl neviens mirstīgais nav godāts kā tu. Atrieb manu onkuli!"

Un tiešām, cenzūra savā mūžā ir vairāk joku taisījusi nekā ļauna. Aizliegtas grāmatas arvien lasīja. Un aizliegtu grāmatu saraksts, kas bija dabūjams visās grāmatu tirgotavās, bija labākais ceļa rādītājs tiem, kuri ar tādām gribēja iepazīties. Galu galā 18. g. s. beigās cenzūra ieskatīja, ka visdrošākais ir ieskaitīt aizliegto

grāmatu sarakstā pašu aizliegto grāmatu katalogu.

Kāds Marokas valdnieks izraidīja no savas zemes visus sveču lēņējus, lampu un eļļas tirgotājus.

"Kam maniem vergiem vajag redzēt?" viņš teica. "Tas tik bojā viņu acis."

"Bet ko tu esi panācis?" viņa vezīrs iebilda. "Sauli un mēnesi tu nevari izdzēst."

Tie laiki ir pagājuši, kad ķēniņi, ministri un garīdznieki varēja ciest tikai kastrētus zinātniekus, kā turku pašā sava seraila štatu.

Tagad vairs nav jābaidās, ka zeme griežas. Nekas vairs arī gaisā nevar uzsprāgt, kā savā laikā baidījās svētās Krievijas valdnieki. Un, kur tuvumā nav pulvera, tur atļauts presei uzvilkt kuplu dūmu.

DZEJNIEKS, RAKSTNIEKS, ŽURNĀLISTS IR SVĒTĀ GARA BRUŅINIEKI, kā saka H. Haine.

"Tūkstoš bruņiniekus, skaisti apbruņotus, ir izvēlēties Svētais Gars, tiem iedvesdams drosmi un spar. Tie iet gara gaismas karā."

Bet gadās, ka šai cēlajai kavalkādei piesitas viens otrs zenķis, kurš vēl nav pieaudzis līdz garīgai pilnībai. Tādiem derētu ņemt vērā pamācību no Dāvida dziesmām. "Pālieciet Jērikā, kamēr jūsu bārda ataug!"

Vācu rakstnieks Kārlis Jūlijs Vēbers saka:

"Preses spaidi ir morāliska kūts barošana. Mēslus gan iemanto vairāk, bet lopiņi kļūst neveselīgāki."

Nu jā. Ar lopiņiem kūti tā jau gan ir. Bet vai jums trūkst mēslu brīvajā preses plavā?

Cenzūras spaidi ir atcelti. Bet pati cenzūra *de facto* pastāv. Ja kāds tagad vēl grib izlietot savu "freses brīvību" kā draugs kurpnieks Pazole, tad viņš savu brīvību abonē "uz pēcmaksu".

Lai Dievs dod veselību mūsu cenzoriem, bet galvenokārt lai viņš apgaismo viņu prātus. Ka tie nelīdzinās saviem kolēģiem, "Don Žuana" un "Laupītāju" labotājiem.

Ar presi ir tāpat kā ar aptieku. Sliktas zāles un ģiftis var nonāvēt mūsu miesu, bet slikti artiķeļi un žults nokauj mūsu garu.

No žurnāla "Atpūta" № 329, 1931. g.

ANA NOLLENDORF A FOTO

Alberts Putāns

MANŠ MANIFESTS

(Kā mirt ar dziesmu)

1. Esi priecīgs jau šodien, jo rītdienas var arī nebūt. *Carpe diem!*

2. Kultivē bezrūpību, jo rūpes ir harmoniskas bailes. Tās nokauj prieku, laimi, mākslu. Katrs, kas tuvojas tev ar rūpju izvagotu pieri, ir slims. Visefektīvākais līdzeklis pret šo sērgu ir formula "Nu, un tad?!", Vēlams to lietot iespējami biežāk.

3. Ritmi organizē matēriju, tāpēc:

a) ja gribi būt vesels - dejo!

b) ja gribi būt gudrs - dejo!

c) ja gribi būt skaists - dejo!

4. Skaties uz čūsku, mēslu mušu, skorpionu vai cilvēka kreatūru bez bailēm un riebuma, bez naida, ar zinātnieka interesi, jo tikai tādā veidā iespējama izzināšana.

5. Pamazām ķepurojies ārā no civilizācijas konvenciju Prokrusta gultas, ja gribi būt personība. Vistuvāk patiesībai stāvēja antīkie filozofi, jo viņus nebija saēduši civilizācijas indīgie izgarojumi. Droši sniedz tiem savu roku!

6. Neatbalsti žēlsirdības kustību, tāpēc ka jebkurš degradējies indivīds, kuru tu izvelc no pelķes, ir potenciāls rases ienaidnieks, gatavs jebkurā brīdī reproducēt sev līdzīgu mazvērtīgu pēcnācēju. Izņēmums ir bērni. Lai nokalst roka, kas paceļas pret bērnu! Ziedo tiem visu un gatavo viņus skaistākam, dabiskākam dzīves veidam. Uzskati, ka žēlsirdības demonstrējumi ir filantropijas paveids, kuram nav nekā kopēja ar patiesu, uz rases saglabāšanas instinkta dibinātu humānismu. Ja atzīstam vilku lietderību dzīvnieku valstī, tad pretdabiski šo faktoru izvītrot no cilvēku sabiedrības, jo līdz ar to mēs bāzam sev galvā ambiciozo radības kroņa klauna cepuri. Kā sekas šādai lutināšanai ir izveidojusies dehumanizēta, divsejaina sabiedrība, kura ar vienu roku izgatavo masu iznīcināšanas līdzekļus, bet ar otru līmē plāksterus uz jūras peldēs inficēta bērna iekaisušās pēcpuses.

7. Industrijas bezjēdzību raksturo divi tās komponenti:

a) personīgā komforta nodrošināšanas industrija,

b) šā komforta nosargāšanas aparāts (kara tehnika un kara flote).

8. "Tagad, kad strauji sarūk atmosfēras ozona slānis" (avīžu ziņa), ekoloģiskās katastrofas draudi ir daudz reālāki par asimilācijas vai materiālās labklājības zaudēšanas briesmām. Skatoties caur šādu prizmu, visus etnisko, kā arī partiju domstarpību izraisītos konfliktus varam reģistrēt kā smadzeņu mazspējas sekas. To viegli saprast, jo sava mūža lielāko daļu cilvēks pavada ar traumētām, narkotizētām smadzenēm (heroīns, opijs, alkohols, nikotīns u. c.). Mēs gribam baudīt komfortu un nemaksāt. Mums tomēr nāksies samaksāt, tikai šinī gadījumā ne valūtā, bet ar mazu bērnu līķiņiem. Kad gaiļi ir iekarsuši un gaisā jūk spalvas, ekoloģija atvirzās otrajā plānā. Savādāk nemaz nevar būt. Paliek tukšvārdība bez praktiskā seguma. Mēs pagūstam tikai reģistrēt toksisko vielu nemiīgi augošos rādītājus.

9. Neaizmirsti, ka kaujas apstākļos karavīrs nekādā gadījumā nedrīkst veltīt akcentētu uzmanību ievainotajiem vai kritušajiem. Šo uzdevumu izpilda speciālas sanitārās vienības. Pašreizējā globālā situācija ar bojāejas draudiem ne ar ko neatšķiras no kaujas lauka ekstremālajiem apstākļiem.

10. Sabiedrībā vērojamā drudžainā aktivitāte ietver sevī panikas elementus. Dievs šajā izrādē figurē kā viens no slīcēja salmiņiem. Ja nāves agoniju var uzskatīt par fascinējošu uguļošanu, tad mēs tiešām dzīvojam ļoti interesantā laikmetā.

11. Uzskati, ka tavas dusmas ir vājuma pazīme un ka justies aizvainots par necieņas parādīšanu "suniskās" valodas lietošanas gadījumā var tikai psihiski slims organisms ar patoloģiski augstu jutības sliekšni. Dusmu reakcija šādā gadījumā skaidri norāda uz tavu mazvērtības kompleksu. Cieni sevi, tad arī neattīrītie ūdeņi nebūs tev bīstami.

12. Epikūrisms ir mācība par cilvēka saprātīgu tieksmi pēc laimes, kurai nav nekā kopīga ar zemiskām, jutēkliskām baudām. Kamēr mani laikabiedri atdusas trūdvielām bagātā auģsnē, es deju rokenrolu ar variācijām. Pamēģini arī tu! *Per aspera ad astra.*

13. Es nemeķlēju ienaidniekus ārpusē, man pietiek ar saviem iekšējiem dēmoni. Balķi savā acī saskata tikai retais.

14. Balansēdams uz orgasma robežas, esmu panācis nenobeigta dzimumakta garīgā kāpinājuma nepārtrauktību, ko var salīdzināt vienīgi ar mūžam pielādēta ieroča nēsāšanu. Kaujas gatavība atslābst tikai naktī, iemiegot un izslēdzoties apziņai. Šādai garīgās enerģijas mobilizācijas formai ir neapšaubāma priekšrocība visās sabiedriskās aktivitātes izpausmēs un radošajos procesos. Cīņa ar savu iekšējo ienaidnieku un sekojošās uzvaras ir tā nepieciešamā cilvēciskā dominante, kas dod spēka apziņu, kaldina gribu un pašpaļāvību.

15. Nelauzi galvu par morāli! Skatīdamies atpakaļ, iebrauksi grāvī. Mazs misēklītis nedrīkst būt par iemeslu pašpārmertumiem. Ja tavai rīcībai nav nozieguma sastāva, tad viss ir okei. Katrai rozei saknes ir mēslos. Atbilstoši psiholoģijā pazīstamajam sublimācijas likumam mēslu smaka līdz ziedam nenonāk. Un vai tu neesi dzirdējis par dzērājiem ar zelta rokām?

16. Vasara ir, bet nevar peldēties, saule spīd, bet nedrīkst sauloties, atnāk ziema, bet nevar slēpot, gaiss ir, bet elpot nav vēlams.

17. EPILOGS. Ļaudis smirdošās mašīnās dodas uz rūpnīcām ražot smirdošās mašīnas, lai visi varētu sakāpt smirdošās mašīnās un ražot smirdošās mašīnas. LAI DZĪVO PAŠAPGĀNĪŠANĀS! LAI SLAVĒTS BEZDIBENIS!

*"Avanti popolo, avanti popolo!
Bandera rosa, bandera rosa..."*

(Priekšskars lēni nolaižas.)

Igors Šuvajevs

ETĪDES PAR GARU UN VARU

Kulturoloģiskā pieeja paver iespēju, kas ļauj netradicionāli (neklasiski) interpretēt reālības, kuru ietvaros tiek realizēta (vai norisinās) cilvēkdzīve. Kulturoloģija rada arī iespēju savādāk palūkoties uz to tēmu, kas pieteikta virsrakstā. Nepretendējot uz galīgu tās izstrādi, tomēr var iezīmēt daudzsološu risinājuma virzienu, kas mainītu pastāvošos priekšstatus šīs tēmas apjēgsmē. Taču, apzinoties savas ierobežotās un aprobežotās spējas, šīs etīdes uzskatāmas par ievēstījumu plašākam un aptverošākam pētījumam. Piedāvātās pārdomas ir tikai mēģinājums izbrīvēt vārdus un telpu pieteiktās tēmas risinājumam, sniedzot tās fenomenoloģisku izklāstu.

I

Kultūrā pastāv ideju un nojēgumu komplekss, kuru nosacīti var dēvēt par "atbrīvošanos".¹ Acīmredzot tā pamatā ir opozīcijas *dzīvība/nāve* neitralizācijas vai pārvarēšanas tendences. Un pat tad, ja pamatopozīcija ir cita, iepriekš minētajai opozīcijai ir būtiska nozīme "atbrīvošanās" kompleksa pastāvēšanā. Šis komplekss var iegūt visdažādākos veidolus — sākot ar neskaidriem, spontāni ģenerētiem nojēgumiem un beidzot ar stingri izstrādātu mācību, kas balstīta noteiktā tradīcijā. Ņemot vērā Linarta Mella ieviesto terminu² (neievērojot gan pagaidām nekādu specifiskāciju), šis komplekss sabiedrībā funkcionē kā līsioloģija, t.i., mācība par atbrīvošanos. Līsioloģija satur vismaz trīs komponentus: "sākuma" un "beigu" stāvokļa aprakstu un sasniegšanas ceļa izklāstu. "Sākuma" un "beigu" stāvokļa, tā rašanās (vai radišanas) apraksts var arī neatbilst īstenībai, galvenais — lai līsioloģiskā persona (indivīds,

kolektīvs, etnoss, šķira u.tml.) to pieņemtu (visviens — apzināti vai neapzināti) par savas izturēšanās programmu. "Sākuma" stāvoklis tiek vērtēts negatīvi, taču tas satur sevī "beigu" stāvokļa (tā sasniegšanas) iespējamību. "Beigu" stāvoklis ir maksimāli pretējs "sākuma" stāvoklim, un principā tie viens otru izslēdz.³ Trešais līsioloģijas komponents ir "ceļš" (vai metode, to kopums), kura izklāstā sniegti stāvokļa nomaiņas līdzekļi. Ceļš tiek sadalīts noteiktos, secīgi izejamos posmos, kuri savā starpā (kaut vai izstrādes detalizētības ziņā) var visai būtiski atšķirties, kaut gan principā ceļš tiek uztverts kā process. Līsioloģijā var dominēt laiciskā vai telpiskā orientācija, lai gan parasti tās pārklājas (piem., "apsolītā zeme" u.tml.). Līsioloģija var būt vērsta uz pagātni vai nākotni. Pirmajā gadījumā dominē "atgriešanās" simbolika, otrajā — "iekarošanas" (operacionāls apzīmējums, kas ne vienmēr atbilst attiecīgajam nojēgumam militārajā sfērā). Telpiskās orientācijas gadījumā var nodalīt līsioloģijas horizontālo un vertikālo aspektu. Pirmajā gadījumā norisinās stāvokļa nomaiņa horizontāli, t.i., pārcelšanās, piemēram, uz jaunām zemēm, to iekarošana u.tml. Turpretim vertikāli orientētajā līsioloģijā norisinās ne tik daudz *stāvokļa*, cik *līmeņu* nomaiņa. (Šajos gadījumos darbojas arī *savs/svešs*, *labs/slikts*, *augša/apakša* attiecīgo virkņu opozīcijas.) Taču no cilvēka eksistenciālā viedokļa tāda "atbrīvošanās" ir tikai zīmju sistēmas nomaiņa, principā neizejot no paša līsioloģiskā sēmiskuma.

Kultūrā var pastāvēt (arī vienlaicīgi) dažādi, savstarpēji nesaistīti un pat pretēji līsioloģijas modeļi (socioloģiskie, medicīnis-

kie, mistiskie u.tml.), taču tie var veidot arī vienotu sistēmu (hierarhisku vai vienveidīgu, reducētu). Vienveidīgās līsioloģijas pastāvēšanu noteic "autoritatīvais teksts" (Andrē Gluksmana termins)⁴, kas koncentrēts ap kādu noteiktu ideju ("īstenā ticība", "patiesā sabiedriskā iekārta vai mācība" u.tml.), atbilstoši kurai pakļauj un pārveido pārējās kultūras sfēras (piem., marksistiski ļeņiniskā medicīna u. tml.). "Autoritatīvais teksts" ir nevis vienkārši kaut kāds teksts, bet pirmām kārtām — tekstģenerējošs mehānisms, t.i., šāds teksts ģenerē aizvien jaunus tekstus (otrējus), atceļot vai reducējot refleksijas (apziņas) nepieciešamību.⁵ Būtiski ir nevis tas, kas un kā tekstā fiksēts, bet gan tā "uzdotā" paradigma vai noteikumi, kas ļauj radīt jaunus tekstus (reproducējot pamatteksu, komentējot to vai rakstot tā garā u.tml.). (Var pat pieļaut, ka, piemēram, marksisma ļeņinisma klasiķu teksti ir tikai šāds jauns teksts.) Pamatteksa sarežģītība, nepilnības vai pat absurds atviegloja iespēju izlasīt tajā vēlamā, bet detalizēta "autoritatīvā teksta" izpēte tiek vērtēta kā tā neizpratne, kā liecība lasītāja nekompetencei un aizbildņa (Mācītāja) nepieciešamībai. "Autoritatīvā teksta" sapratnei nav nepieciešama apziņas līdzdalība, tiek uzskatīts, ka tekstā jau izvirzīti visi jautājumi un sniegtas iespējamās atbildes. (Turklāt arī pats teksts var būt radīts bez apziņas līdzdalības, ārpus tās ietvariem.) Šis teksts inducē attiecīgo apziņu vai, precīzāk, — attiecīgo apzinātības formu. "Autoritatīvais teksts" ir struktūrisks, taču pats par sevi tas var arī neveidot struktūru, pietiek ar to, ka šo tekstu uzskata un izmanto kā struktūru. Šāds teksts strukturē reāliju pasauli, pārvēršot tās noslēgtā sistēmā, kas funkcionē pēc teksta ģenerētajām likumsakarībām. Šajā procesā pastiprinās sēmiskuma intensitāte (pretstats ap-pasaulei, cīņa pret visu "vecu" (vārdiem, ceremonijām u.tml., kā arī pret cilvēkiem, sabiedrisko iekārtu u.tipr.) vai arī jau esošu formu semiotiskuma palielināšana (parādskums, demonstratīvisms, "tīrības" uzturēšana u.tml.)).

"Autoritatīvajā tekstā" ir iemiesota vardarbība, t.i., pārveides, pārbūves nepieciešamība, kura acīmredzot ir cieši saistīta (ja ne vientipiska) ar iestādni (vismaz jaunlaiku Rietumu kultūrā), kas paredz un pieļauj opozīcijas *garīgais/materiālais* izveidi un tās elementu pretstatīšanu. Abu nojēgumu pretstatīšana paredz arī to liegšanu vai piešķiršanu, kuru realizē, veicot apstrādi (visplašākajā nozīmē — fiziska pārveide, sabiedriskās domas radīšana u.tml.). Līdz ar to piešķirt vai liegt, piemēram, garīgumu principā ir pavisam viegli — attiecīgajai būtnei (līsioloģiskajai personai) jābūt tikai pienācīgi apstrādātai (t.i., jāuzrāda savā uzvedībā attiecīgās pazīmes, ko identificē ar garīgumu, tā normu vai ideālu) vai arī jāpanāk, lai kaut kādas pazīmes tiktu uzskatītas par garīguma indikatoriem. Turklāt nav būtiski, kas veic šo "darbu" — pati būtne vai kāds cits (kaut arī vēsturiski droši vien var izdalīt noteiktu apstrādes tipoloģiju). Kopumā šo iestādni var izteikt šādi: kaut kas ir vēl-ne-garīgs, bet, apstrādāts un kultivēts, kļūst garīgs. Turklāt garīgums (lai kā tas izpaus-tos, t.i., tiktu identificēts) tiek uzlūkots vai nu kā labums pats par sevi, vai kā līdzeklis (vēl) kāda cita mērķa sasniegšanai. Tāpēc būtne ir pilnveidojama (atveseļojama, dziedājama, audzināma u.tml.), tāpēc tā ir jākontrolē, jāsoda, jāpamāca un jāpārmāca, lai sasniegtu ar "garīgumu" marķētas būtnes statusu. Bet garigošana tiek veikta visdažādākajos sociālajos institūtos: ģimenē, skolā, armijā, cietumā, klīnikā, baznīcā u.tml. Garīguma liegšana/piešķiršana ir cieši saistīta ar garīgi nepilnvērtīgas būtnes pastāvēšanas iespējamību. Neprāts tiek uzskatīts nevis par īpašu apziņas formu, bet gan par slimību vai maldiem, tāpēc "garīgi nepilnvērtīgais" tiek uzskatīts par potenciāli garīgu būtni, kas no "savas kaites" atbrīvojama zinību un represīvu operāciju simbiozes ceļā. Šis operācijas

var būt fiziskas (ieskaitot arī attiecīgās būtnes iznīcināšanu) vai arī intelektuālas, apvārdojošas (vispārināti — ideoloģiskas). Šādu operāciju var realizēt arī kā nepilnvērtīgā izolāciju pies-piedu nometinājumos (psihiatriskajās klīnikās, cietumos, koncentrācijas nometnēs u.tml.) vai kā zonas izveidi ap to pašā sabiedrībā (Indijas kastu sistēma, "garīgi spītāļi", "tautas ienaidnieki" u.tml.).

Garīgā un materiālā pretstatījumu raksturo vēl viena iezīme — mēģinājumi (nereti — par jebkuru cenu) atrast kādu "pamatu" vai "sākumu".⁶ Pretstatītajam tādā gadījumā tiek piešķirts no pamata atvasinātas funkcijas statuss, un tam jāsamierinās ar atvēlēto rēģainību. (No tā likumsakarīgi izriet tāda parādība kā "garīguma izzušana" u. tml.) Šāda iestādne saistīta ar pieļāvumu (ja vien nav tās realizācija), ka eksistē caurspiedīgs, dievdabīgs intelekts (*intellectus archetypus*), kas veic atskaiti no kāda ārēja privileģēta punkta un paredz viendabīgu (caurspīdīgu, monoloģisku) apziņu. Turklāt arī pats punkts ir caurredzams šajā panoptiskajā vīzijā. Šis pieļāvums neizbēgami rada pašatsvešināšanos un iztukšošanos, paredz stāties pretī visam, kas atrodas ārpus punkta, — pakļaujot to vai kultivējot ap-strādājot, konstruējot u.tml. Viss ir vienveidīgojams, pienācīgi to apstrādājot.

Atzīstot dievdabīgās mašīnērijas pastāvēšanu, tiek atzīti arī tās producētie ideoloģiskie atrisinājumi, bet cilvēkbūtne — metodizēta un pakļauta tās administratīvajam aparātam. Cilvēks kļūst par konstruējamu materiālu, kas pēc atbilstošas tehnoloģijas vai instrukcijas pataisāms par cilvēku ("jaunā cilvēka, domāšanas" u.tml. problēma), vienīgā viņa aktivitāte, kas tiek atzinīgi vērtēta, — labprātīga pakļaušanās di-evdabīgajām instancēm. Vienlaikus tas nozīmē, ka pastāv (vismaz potenciāli) aizgādņi un aizbildņi, kuru pārziņā ir izstrādājamā tehnoloģija un kuram uzticēts rūpēties par esošo apgarošanu. (Šajā gadījumā "atbrīvošanās" pārvēršas par "atbrīvošanu" ar likumsakarīgu apziņas redukciju, mitoloģizāciju un sadomazohismu.⁷) Bet dievdabīgās mašīnas (tās pārstāvju kompetences) apšaubīšana ekstremālās situācijās var tikt pielīdzināta Dieva zaimošanai vai kvalificēta kā sacelšanās pret to, tāpēc citādība nekavējoties tiek izskausta. Vēl jo cītīgāk tas tiek darīts, ja šī Dieva funkcijas uzņemas tā dubultnieki, kuri patentējuši "autoritatīvā teksta" pielietojumu, t.i., apstrādi un tās realizācijas nodrošināšanu. Bet sodīšana (pārmācīšana, pāraudzināšana u.tml.) pārvēršas par godājamu darbu, kas aktualizē varu, kļūst par rīcību, kas ievieš un uztur apzinīgumu.⁸ Apstrādes pamatprincips ir vardarbība, ar kuru laika gaitā sarod (saauģ), pārstājot fiksēt tās klātesmes efektu.

"Atbrīvošanās" kompleksu caurauž nepietiekamība, kas iezīmē vairākus līsioloģiskā procesa aspektus. Pirmām kārtām nepietiekamība izpaužas jau tādējādi, ka līsioloģija ir ne tikai līsioloģiskās personas stāvokļa apraksts vai interpretācija, bet arī (vienīgais) tās atbrīvošanās garants, līdzeklis vai pat iespēja. Nepietiekamības blakusefekts, kas gan var kļūt par dominantu, ir diskriminācija (lat. — *discriminatio* — atšķiršana, nodalīšana). Ne tikai līsioloģiskā persona atšķiras no tā, kas par tādu var kļūt, bet diskriminācija var tikt realizēta arī starp līsioloģiskajām personām (kā reālajām, tā potenciālajām). Līdz ar to ir paredzēts, ka līsioloģiskajai personai jāpārveido sava eksistenciālā struktūra, lai realizētu līsioloģijā ģenerēto atbrīvošanos, jo pati par sevi tā nevar to realizēt (t.i., principā tiek paredzēts, ka tā nav un nevar būt jau brīva un patstāvīga). Otrkārt, nepietiekamība izpaužas kā pieaugums, t.i., līsioloģiskajai personai "jāizaug" līdz savai atbrīvošanai. Tā var izpausties arī kā apguve (ne tikai kā "autoritatīvā teksta" apguve, bet arī kā *apstrāde, kolonizācija, iekarošana* u.tml. visdažādākajās šo vārdu nozīmēs). Tas viss nepieciešami

paredz progresismu, ko vēl vairāk pastiprina tas, ka līsioloģijā praktiski realizē tikai zīmju (vai to sistēmas) nomaigu. Principā līsioloģija nav nekas cits kā atbrīvošanās mitoloģija, kas itin viegli atkārtējama (vai atkārtojas) visdažādākajās kultūras sfērās un līmeņos. Lai gan tā ir sava veida valoda (ekstralīngvistiska valoda), kas caurauž visu cilvēka dzīvi un bez kuras acīmredzot arī nav iespējams.

II

Pēdējā laikā mainās līdz šim kultivētie priekšstati par garīgu sociālismā, dažbrīd pilnīgi noliedzot tā pastāvēšanas iespējamību. Taču arī sociālismu raksturo noteikts garīguma tips, kas no zināma viedokļa var tikt kvalificēts kā ne-garīgums vai anti-garīgums. Turklāt šādu negativismu attiecībā pret garīgu sociālismā drīzāk jau var raksturot kā tā transformāciju (lai gan cēloņi var būt arī citi). Taču nozīmīgāk gan, šķiet, ir atsegt "sociālisma garīguma" — varmācības humānisma — priekšnosacījumus, lai neļautu tam atkārtoties un apjēgtu principus, kas pieļautu jauna vardarbīga garīguma veidošanos.

Sociālisma iespējamība sakņojas tradicionālajā, klasiskajā racionalitātē, domāšanas un pastāvēšanas savdabībā, kas iezīmē centienus radīt pabeigtu, monistisku (un monoloģisku) sistēmu, ieviešot patiesu kārtību pasaulē un cilvēka apziņā.⁹ Padomju (sovetisko) sociālismu nodrošina tas revolucionāri totalitārais pasauiskatījums, kas vispilnīgāk izstrādāts V. I. Ļeņina varmācības teorijā un iemiesots apvērstajā dzīvē. Taču sovetiskais sociālisms nav importēts vai orientēts marksisms, — tas sakņojas arī bizantiski slāviskajā kultūrā un, pat ja nesakņojas, — tajā ir labvēlīgi priekšnoteikumi tā realizācijai. Vispārināti šīs "prosociālistiskās" vai pareizticīgā sociālisma ievirzes raksturo trīs komponenti: 1) vienība telpā un varas sfērā; 2) vienotība laikā un garā; 3) svētums vai izredzētība. It visam ir jāklūst svētam, nodibinot zemes virsū svēto valstību,

kura ir maksimāli tuva *hic et nunc* stāvoklim.¹⁰

Arī sovetisko sociālismu caurauž jaunas un savas pasaules (tūdaļ realizējamās) celtniecības intence, ko pamato ar mācību par šķiru cīņu un teoloģisko vēstures norisi. Tiek grauta vecā — iepriekšējā pasaule un radīta, celta jaunā pasaule. Apvērsums (revolūcija) kļūst par pasaules vēstures viduspunktu, "ar revolucionāru diagnostiku skalpeli tiek veikta pasaules vēstures eksperimentālā vivisekcija"¹¹. (Tomēr jaunā pasaule paredz arī nostalgisku komponentu, t.i., pirmatnējo komunismu, kas jau iedīgļi satur tās elementus. Līdz ar to "jaunā pasaule" kļūst tikai par jaunu vecās tēmas realizāciju.) Jaunās pasaules celtniecības līksme un vecās graušanas prieks (kas nereti pārvēršas orgastiskā mistērijā) savijas vienkopus, veidojot savdabīgu grautradīšanas sindromu. Tas gan iezīmējas jau 1789. gada notikumos, ja vien nav arhetipisks motīvs: "Revolūcija pasludināja jaunas ēras iestāšanos: lai izpildītu tajā ietvertos solījumus, bija jāgrauj un vienlaikus — jāatjauno."¹² "Graušanas, trauku plēšanas, rūšu šķindēšanas troksnis," raksta Eliass Kaneti, "prieku dara ievērojamāku: tas ir jaundzimušā kliedziens, spēcīgas jaunradītās dzīves skaņas."¹³ Grautradīšana izpaužas kā pašapliecināšanās un nostāšanās pret iepriekšējo un apkārtējo pasauli.¹⁴ Līdzšinējā pasaules vēsture tiek pensionēta, tās vietās tiek radīta īsteni patiesā vēsture (savadbīga "paradīzes dārza" transformācija). Līdz ar to pašapliecināšanās norisinās, uzņemoties vēstures kaprača lomu un ceļot šajā būvbedrē jauno pasaules ēku. Vēsturei tiek piestādīts rēķins, jo tā, pēc revolucionāru ieskatiem, ir virzīta uz sociālisma uzcelšanu, ko, uzstājoties pasaulē tiesneša lomā, realizē ar asiņainu izrēķināšanos.¹⁵ Tiek aktualizētas pasaules beigas, gals, pravietiski pasludinot jaunā laikmeta iestāšanos un radot jaunu laiku (kalendāru, mainot ierasto diennakts ritmu u.tml.). Taču arī jaunajā laikā ir izvirzīts galīgais

mērķis — komunisma radīšana. Jaunā pasaule paredz arī jaunus cilvēkus, kas tiek radīti vai izaudzīnāti sociālisma celtniecības laikā.

Jaunās pasaules celtniecību nodrošina vardarbība — apzināts humānisms no spēka pozīcijām. Liecība (tikai viena no daudzajām) izskan arī Pirmajā padomju rakstnieku kongresā: "Mūsu jaunatne iziet demonstrācijā ar ziediem rokās. Bet aiz baltā kleitā tērptās, garām Mauzolejam ejošās meitenes pleca slēpjas šautene. Jo šķiras humānisms, kas negantā cīņā iekaro cilvēkiem tiesības uz patiesi cilvēcisku eksistenci, ir vīrišķīgs humānisms."¹⁶ Šāds humānisms ir visspēcīgāks, jo ir pareizs. Bet pareizs tas ir tāpēc, ka ir visspēcīgāks.¹⁷ Jaunizveidotās varas struktūras ir vērstas uz cilvēku sašķirošanu noteiktās šķirās, to iznīcināšanu vai pakļaušanu, pievēršanu savai ortodoksijai. Arī jaunā cilvēka audzināšana, izglītošana pārvēršas par vardarbību pret pašu cilvēku, jo viņam jāpārveido, jāpārbūvē sevi (vai arī to izdara ar viņu) atbilstoši izvirzītajām bezšķiru sabiedrības prasībām, laužot un iznīcinot eksistenciālo un etnisko struktūru.¹⁸ Cilvēkam jāveic sarežģītas manipulācijas ar sevi, kas deformē apziņu, bet ļauj iekļauties jaunajā sabiedrībā, kurā panākumus gūst indivīdi ar visai arhaisku un infantilu psihi konstitūciju. Galarezultātā ir paredzēta viendabīga sabiedrība, kuru tiecas realizēt, radot vēl lielāku sabiedrības heterogenitāti. Sabiedrības dezintegrācija un destruēšana ļauj to šķiriski integrēt jaunā cilvēku kopībā, izvēršot to par sovetisko apartheida variantu.¹⁹ Apartheids paredz ne tikai cilvēku sašķirošanu, bet arī jaunā cilvēka audzināšanas nodrošināšanu, sankcionējot tiesības manipulēt ar cilvēkiem, reglamentēt to izturēšanos un atbrīvojot no atbildības par veikto vardarbību.

Radot jaunu pasauli, visi spēki tiek ziedoti nākamības vārdā, jo mērķis ir dzišs, uzdevumi — milzīgi, un arī pūles ir pārcilvēciskas. Jāpakļauj un jāapspiež ne tikai cilvēka dzīvīgie

spēki, kas sakņojas tā dziļēs, bet arī daba. Jāpārveido un jāpārtaisa ne tikai daba, bet arī vēsture. Sociālisms ir universāls, tas nepieļauj nekādu šķēršļu — ne ekonomisku, ne vēsturisku, ne valodisku — pastāvēšanu, kas kavētu sociālisma izplatību. (Un principā tādi arī nevar būt, jo šī "atbrīvošanās" tiek veikta ar reducētu, viegli atkārtojamu shēmu-klišēju palīdzību.) No tā izriet prozelītisms un revolūcijas inspirēšana (arī inscenēšana) "atpalikušajās" zemēs. Sociālisma sasniegšanas ceļš tiek fiksēts Rakstos, kas tiek izdoti gigantiskos metienos, lai ikvienam būtu iespējas ar tiem iepazīties, jo tas tiek darīts paša cilvēka labā. "Un, lūk, kļaiņojam pa dažādām zemēm bez valodas, ar neskaidru atmiņu, pārrakstītu vēsturi, dažkārt nezinot, kas patiesi notika un notiek ap mums un mūsos pašos. Nejūtot tiesības zināt brīvību un atbildību par to, kā ar to rīkoties."²⁰ Jaunās pasaules celtniecība satur arhetipisku motīvu, kas jauncelsmes periodos parādās gan "arhaiskās" sabiedrībās, gan mūsdienu sabiedrībās, kurās neuztur spēkā atbilstošās kultūras formas.²¹ Lai jaunā būve turētos kopā, ir nepieciešams celtniecības upuris, tāpēc asinīm ir lītin jālīst (pašu vai citu). Kaut kas ir jāupurē, lai pārveidotu dabu, vēsturi, cilvēku, un šos pārveidojumus vislabāk cementē asinis, upuris. Upurēšana, tās ritualizēta atkārtošana saista sabiedrības locekļus vienotā veselumā (pauž to līdzdalību konstituējošā akta realizācijā) un pretstata apkārtējai pasaulei, bet upurētās asinis sauc pēc iekarotās kārtības ievērošanas, pēc godināšanas un pieminēšanas. Cits celtniecības upura aspekts — sevis un tagadnes ziedošana nākamības vārdā, pārvēršoties tās rēgajos vēstnešos. Esošā dzīve (pat apvērstā) tiek uztverta nevis kā īstā dzīve, bet gan kā jau-bet-vēl-ne īstā dzīve.

Apvēršot pasauli, vietām mainās arī mirušo un dzīvo pasaules. Par laikabiedriem kļūst vai tiek pasludinātas visas

derīgās (atbilstošās) vēstures personas, kuras vajadzības gadījumā var arī atkārtoti iznīcināt, bet faktiskie laikabiedri — upurēti vai padarīti par nonāvējamās pagātnes atliekām. Dzīvie sociālisma manifestanti (un priekšteči) tiek iemūžināti obeliskos, pieminekļos, muzejos, vietniekvārdos u.tml., tie kļūst par īpašvārdiem ar savu mitoloģiju. Tiem neļauj būt mirušiem, tie vienmēr ir dzīvi (piem., „Ļeņins mūžam dzīvs”), un tos piesauc savu tiesību un pareizības apstiprināšanai.²² Nonāvēšana kļūst par aizsardzības vai pārliecināšanas līdzekli, saārdot nāvi kā pašpietiekamu cilvēka eksistences fenomenu. Robeža starp mirušo un dzīvo pasaulēm tiek sagrauta, tāpēc mirušie nereti izrādās dzīvāki par dzīvajiem, bet dzīvie — mirušāki par mirušajiem. Mirušie (to masa) stiprina esošo varu un kārtību, dzīvie tikai atbalsta. Turklāt, lai uzbūvētu sociālismu un jauno cilvēku, jāapspiež un jāpārvar sevi viss dzīvīgais, jāpārveido vai jāiznīcina viss apkārtnējais. Visa pasaule un vēsture ir kaujas lauks, kurā jāatrod ienaidnieks un tas jānogalina. Ienaidnieks ir jākonstruē un jāizveido arī no sevis²³, tāpēc jaunceljamā pasaule ir nāves piesātināta un pārsātināta.

Pasaule ir cīņas arēna, kurā uzvar proletariāts²⁴, tas, kurš neko nevar radīt, bet var nomest saistību ar veco pasauli. Pasaule atrodas nemītīgā karastāvoklī, un cilvēkam vienmēr jābūt kaujas gatavībā, lai visās frontēs varētu cīnīties pret sevi vai citiem. Pasaule kļūst par kosmosu²⁵, kurā cīnās materiālās stihijas vai spēki. Un par sovietiskā kosmosa modeli kalpo koncentrācijas nometne. Vara tiek monopolizēta un monopolizēta. Tās koncentrācijas un kondensācijas rezultātā visa iekārta funkcionē kā koncentrācijas nometne, veidojot psihotisko kosmosu.²⁶ Līdz ar to cilvēks kļūst par psihotiskā kosmosa sadzīves diagrammu — noārdās eksistenciālā atmiņa, kuras vietā stājas “fiziskā atmiņa”, t.i., psihotiskā kosmosa atveids cilvēkā. Šī katastrofa ir tik katastrofiska, ka retais, kas piedzīvojis šādu pavērsienu savā dzīvē, spēj to skaidri apzināties un pārvarēt. Lai gan patiesi apjēgt to spēj laikam tikai tie, kas dzīvojuši (vai dzīvo) apvērstaajā pasaulē.²⁷

Psihotiskajā kosmosā norisinās cilvēka depersonalizācija, regresija un mutācija, kas ārdā cilvēka eksistenciālo uzbūvi.²⁸ “Ar laiku tiem tādējādi rodas viņpus dzeloņstieplēm esošās pasaules neparastuma izjūta. Caur dzeloņstieplēm ieslodzītais redz cilvēkus arpusē tā, it kā tie piederētu citai pasaulei vai, drīzāk, — it kā viņš pats jau nav no šīs pasaules, it kā “izkritis” no tās.”²⁹ Līdz šim gan dominē koncentrācijas nometņu pārdzīvojušo psiholoģiskā izpēte, lai gan Bruno Bettelheims³⁰ liecina, ka (vismaz sovietiskajā sociālismā) analogiskas deformācijas norisinās visā sabiedrībā. Visas sarunas norisinās galvenokārt par trim tēmām — *iespējamās izmaiņas administrācijā un to sekas; minējumi par to, kas tiks pievests veikālā un starptautiskais stāvoklis*. Situācijas nenormālība izpaužas tādējādi, ka šo tēmu pārspriešanai nav patiesas informācijas, turklāt to nodrošina paši “ieslodzītie”, jo esošo kārtību uztur viņi paši. “Ieslodzītais” saplūst ar varu, viņam pat nevajag pavēlēt — pats jau zina, kas jādara un ko no viņa vēlas. Vardarbība³¹ kļūst par neatņemamu viņa paša dzīves sastāvdaļu.

III

Cilvēks savā vieglprātībā nereti spriež, ka vara ir viena vienīga un ka tā ir politiskā vara.³² No šāda sprieduma likumsakarīgi izriet tas, ka vieniem vara pieder, bet citiem tās nav, un tāpēc varu var (dažkārt — vajag) sagrābt vai iekarot. Ritinot šo pavedienu tālāk, var nonākt pie secinājuma (kas patiesībā iekļauts jau iepriekšējā pieļāvējumā), ka ir kaut kas, ko, iegūstot savā īpašumā, uzskata par reālo varu. Tādējādi kļūst nepieciešams pamatot un pilnvarot kādu, kas vienīgais ir tiesīgs uz šo varu. Taču, pat iznīcinot iepriekšējo varu, tā atkal uzrodas, jo no tās cilvēks vispār nespēj izvairīties. Vara caurauž visas

dzīves jomas, tās avots ir visur vai nekur. Vara ir visesoša, tā pastāv it visās cilvēka dzīves jomās. Vara izpaužas ne tikai valsts un tās institūtu funkcionēšanā, bet arī modē, seksuālajās attiecībās, svinībās-svētkos, dievkalpojumos, sarunā u.tml. Vara pastāv visniecīgākajā komunikatīvās sistēmas sastāvdaļā, kurā to nodrošina un modelē valoda.³³ Tāpēc kultivētais priekšstats par varu, kuru iespējams monopolizēt, attiecas uz šādā politikā izvirzīto mērķu sasniegšanu, nevis uz varas patiesās būtības atsegšanu. Pastāv daudz dziļāka struktūra, kas noteic varu un tās pastāvēšanas veidu, un politiskā vara ir tikai viena no tās izpausmēm. No tā izriet vienkārša un banāla atziņa — varu nav iespējams monopolizēt, tā nevar piederēt kā īpašums, ko iespējams kaut kādā veidā saņemt un iegūt lietošanai pēc saviem ieskatiem. Vara nav substantivējama un priekšstatāma visā tās pilnībā.

Taču kaut kādā ziņā politika (un tās vara) var pastāvēt tikai tāpēc, ka vara tiek lietiskota, izmantota (mantota vai atsavināta) un deleģēta tās atbalstītājiem. Ja šāds koncepts nepastāv vai netiek uzturēts spēkā, nav iespējama politika un politiskā vara. Tā ka šāda koncepta pastāvēšana un tā funkcionēšanas mehānisma atsegšana var daudz ko izskaidrot cilvēka dzīvē. Bagātīgu materiālu šai ziņā sniedz svētki, kas politiskās varas ietvaros pārvēršas vai tiek pārvērsti par pastāvošās iekārtas svētošām svinībām. Turklāt tas jau ir piemērs, kā viena no kultūras sākotnējām formām tiek pakļauta otrējai, pārvērstai un būtībā parazitārai formai, kā prieks, liksmība un smiekli tiek politizēti un iekļauti politikā. Uzskatāmi tas redzams sovietiskajos svētkos, no kuriem īpaši izdalāmas Maija un Oktobra revolūcijas svinības.

Šo svinību uzdevums — demonstrēt cīņas gatavību un gatavību aizstāvēt iekaroto. Sākotnēji šos pasākumus apzinās kā cīņu arī burtiskā nozīmē, jo tie ir vērsti pret iepriekšējiem svētkiem — Lieldienām un Ziemassvētkiem. Šie demonstratīvie svētki tiek realizēti pēc noteikta scenārija, t.i., tiek inscenēti. Tā, piemēram, 1920. gada 7. novembrī Ļeņingradā tiek inscenēta Ziemas pils ieņemšana, bet 1928. gadā to atkārto Armavīrā un Nikolajevā.³⁴ Taču uzdevums tiek izpildīts, ja uzvedums ir saistošs, krāšņs un aizraujošs. 1930. gada Oktobra demonstrācijā, piemēram, kāds Ļeņingradas kooperatīvs eksponē uz vairākiem pajūgiem iekārtotu dārzu vai nobarotu cūku. Nākošā gada Maija svinībās cūku jau grezno plakāts: “Es, cūka, sekmēju piecgades izpildi četros gados, bet Jūs?”

Krāšņas un vērienīgas ir Oktobra desmitās gadadienas svinības Ļeņingradā. Par skatuvi tiek pārvērsta visa pilsēta, bet tās iedzīvotāji — par skatītājiem un dalībniekiem. Desmitiem karakuģu, zemūdeņu un lidaparātu tiek izmantoti par uzveduma rekvizītiem, par butaforijām kalpo figūras divstāvu mājas augstumā. Arī muzikālais noformējums ir visai savdabīgs: jūras artilērijas kanonāde ložmetējķārtu pavadījumā, kas mijas ar “gaismas mūziku” — prožektoriem, raķetēm un lāpām. Šajā izrādē tiek inscenēta nesēnā Padomju Krievijas vēsture, bet fantasmagoriskā pasākuma kulmināciju iezīmē Ļeņina parādīšanās: “Staru gaismā no tiltapakšas, spēji dodoties pret upes straumi, trauc uz ātrgaitas kutera novietots bruņumašīnas siluets. Pār bruņumašīnu pland sarkanie karogi. Uz tās atrodas milzīga figūra ar izstieptu uz priekšu roku. Gigantiskā figūra, starmeša izgaismota, aiztrauc pa Ņevu. Ļeņins ieradies Petrogradā.”³⁵ Toties Ivanovo-Vozņesenskā 1923. gada augustā tiek imitēta 1915. gada sacelšanās. Visa pilsēta tiek pārvērsta iepriekšējā izskatā, un pilnīgi atkārtota kādreizējā notikuma norise. (Dalībnieku skaits gan ir pieaudzis, bet sacelšanās noris pēc kādreizējā scenārija.) “Pūlis pieprasīja policijmeistaram sniegt paskaidrojumus sakarā ar pēdējiem arestiem, pēc tam demonstrantu masa, aizmēžot kazaku un policistu posterus,

devās uz cietumu, lai atbrīvotu ieslodzītos. Ceļā pūli sagaida un apstādina kājnieku un kazaku nodaļas. Notiek sadursme, skan šāvienī, krīt ievainotie.”³⁶

Šī notikuma apraksts ļoti labi rāda situācijas ačgārnību. Laikā, kad tiek realizēts bolševistiskais terors, cilvēki imitē senpagājušos notikumus un it kā nemaz nemana ikdienas norises. Imitācijas (ačgārnības garants) uzdevums — panākt, lai cilvēki aizmirstos un dzīvotu inscenētajā uzvedumā. Bet karnevalizētā teatralizācija ir nepieciešama, lai cilvēks kļūtu par pasākuma līdzdalībnieku, nevis tikai skatītāju. Iesaistoties atraktīvajā pasākumā, cilvēks zaudē distanci, saaug ar izrādi un pakļaujas noteiktai vērtīborientācijai. Tāpēc arī tiek inscenēta vēsture un jo īpaši — Pirmējais notikums, t.i., revolūcija. Tā ir sava veida atgriešanās laika sākumā un sākotnējās Radišanas aktualizācija. Tādējādi norisinās atjaunošanās, atdzimšana Revolūcijas noteiktajā vērtībpasaulē. Vienlaikus tiek pārtraukta pastāvēšanas ilgstamība un nostiprināta saikne ar pirmā laika notikumu. Laiks būtībā tiek iznīcināts, un dažādās variācijās tiek atkārtots tikai pirmējais notikums. Līdz ar to sovetiskais sociālisms izvēršas par revolūciju, kas sāka, bet kuru nevar vai neprot beigt.

inscenētā uzveduma sekmīgai norisei ir nepieciešama kritiskā masa. Bez noteikta dalībnieku un skatītāju skaita izrāde ir neefektīva, turklāt tā var norisināties tikai speciāli konstruētā telpā, ko nodrošina ne vien dekorācijas, bet arī arhitektoniskais plānojums. Šo uzdevumu gan var veikt arī tādējādi, ka ļauj/liek uz notiekošo skatīties noteiktā rakursā. Noskatīšanās iespēja tiek veidota tā, lai skatītājs tiktu iesaistīts pasākumā, inficētos ar to un justos līdzdalīgs notiekošajā. Ja pēc Oktobra revolūcijas (pirmās) karnevalizācija aptver visu dzīvi, tad pakāpeniski tā reducējas uz politiku un pārvēršas par teatralizētu politisko farsu. Sākotnēji grandiozās svinības ir vērstas uz to, lai izjauktu ierasto apziņas struktūru, aizstātu to ar jaunradītajām konstrukcijām. Vēlāk šo funkciju jau veic citi līdzekļi, un svinības (to translācija) kalpo tikai par atgādinājumu, ka atkal viss atkārtosies. Sovetiskie svētki ir kļuvuši par dzīves automātisma indikatoriem, taču to pastāvēšanas struktūra un funkcijas ir palikušas iepriekšējās.

Imitējot Revolūcijas radītās pasaules notikumus (iekļaujoties tās struktūras spēka laukā), cilvēks pārstāj būt pats, kļūst par Revolūcijas pasaules marioneti, kas darbojas jau-gatavā pasaulē. Šī pasaule iekārtota tā, ka darbojas automātiski pēc jau gatavām shēmām-klišejiem, ka dominē nevis reglamentācija, bet gan uzraudzība, disciplīnas uzturēšana. Tāpēc kļūst nepieciešams pārkārtot cilvēka apziņu un kontrolēt viņa ķermeni. Sods, manifestējot varu, ir vērstas ne tik daudz uz cilvēka iznīcināšanu vai viņa ķermeņa pakļaušanu spīdzināšanai, cik uz atgriešanos atbilstošā sabiedrībā, t.i., pārbūvi pēc iekārtas normām. Cietums pārstāj būt soda vieta, tas politizējas un kļūst par pāraudzināšanas, pārmācīšanas centru. Turklāt to realizē nevis apmācības ceļā, bet gan trenējot cilvēku, novedot līdz zināmai kondīcijai. Tāpēc arī nepieciešams uzraudzības institūts, kura aprūpē būtu izraudzītās kārtības uzturēšana, kas vislabāk realizējama teatralizētā, pārskatāmā dzīvē.

Sovetiskajos svētkos norisinās masas cilvēka³⁷ veidošanās, kas atbrīvojies no apkārtējā un no sevis paša. Šāda tipa cilvēkbūtnei nav savu atziņu, spējas rīkoties un lēmt patstāvīgi, ieņemt savu nostāju attiecībā pret notiekošo. Toties tā ir pakļauta sindromam, kas var izpausties visai arhaiskās formās (dedzināšanā, graušanā, izvarošanā u.tml.). Turklāt šīs formas rodas spontāni, to realizēšanai nav nepieciešami iepriekš rūpīgi pārdomāti plāni. Masas cilvēku raksturo vairākas īpašības, kuras Eliass Kaneti apraksta un grupē sekojošā veidā:

“1. *Masa vēlas vienmēr augt.* Tās pieaugsmei nav dabisku robežu. Tur, kur šādas mākslīgas robežas tiek radītas, t.i., visos institūtos, kurus izlieto slēgtu masu saglabāšanai, vienmēr pastāv

masas izlaušanās iespēja, kas laiku pa laikam arī notiek. Iekārtu, kas būtu drošas visos gadījumos un varētu kavēt masas pieaugsmi, vienkārši nav.

2. *Masā valda vienlīdzība.* Tā ir absolūta un nediskutabla, pati masa nekad to neapšaubā. Tai ir tik fundamentāla nozīme, ka masu var definēt kā absolūtas vienlīdzības stāvokli. Katram ir viena galva, rokas ir katram, atšķirības netiek ņemtas vērā. Šīs vienlīdzības dēļ arī veidojas masa. Tiek ignorēts viss, kas varētu novirzīt no tā. Visas prasības pēc vienlīdzības, visas vienlīdzības teorijas galu galā gūst enerģiju šajā vienlīdzības pārdzīvojumā, kuru savā veidā katrs piedzīvojis masā.

3. *Masa mīl blīvumu.* Tā nekad nevar būt par blīvu. Nekas tai nevar pretoties, nekas nevar atrasties tās vidū, visam pēc iespējas jāietilpst tajā. Vislielākā blīvuma izjūta tai ir izlādēšanās acumirkļi. [...]

4. *Masai ir nepieciešama virzība.* Tā pastāv kustībā, tai nepieciešama virzība uz kaut ko. Visiem kopējā virzība pastiprina vienlīdzības izjūtu. Mērķis — visiem kopīgs, bet ne katram atsevišķi — izspiež privātos, dažādos mērķus, kas būtu masas nāve. Lai masa pastāvētu, ir nepieciešama virzība.”³⁸

Revolucionārais apvēršanas laiks ir vētrais un nevaldāms masas cilvēka apliecinājums, kurš ir titānisks nevis pats par sevi, bet gan kā masas cilvēks. Vecās pasaules graušana un jaunās celšana prasa titānisku piepūli, gigantiskus vērienus un tāda paša kaluma cilvēkus. Jaunradīšanas grandiozums ir pietiekami labi zināms, toties sociālistiskā titānisma apvērsta (vai otrā)³⁹ puse atrodas aiz tā, kas ir izvīrījies (vai izvīrīts) priekšplānā. Arī sociālistisko titānismu raksturo noteiktu kaislību, patvaļu un izlaidību uzplaukums, noteikta tipa cietsirdība, atreibība un avantūrisms. Un apvērsta puse nav vis atsevišķu cilvēku amorālums vai individuālo īpašību izpausme, bet gan sociālisma celtniecības titāniskuma apliecinājums un iemiesojums. Pagaidām gan priekšstats par šo titānisma pusi ir visai fragmentārs, tā gaida ssavu pētnieku un sola atklājumus, kuru priekšā var nobālēt iepriekšējie titānismi.

Masas cilvēkus satur naturalizācija un dzīves vienkāršošana, kas izpaužas kā elementāru pretstatu izvīrīšana, kurus masificētā sabiedrība uztur, apelējot pie cilvēka emocionālās, instinktīvās dzīves sfēras. Šādā veidā konstituējas arī politiskā vara, kuras pastāvēšanai nepieciešams uzturēt spēkā ideju, ka eksistē kaut kāds iemiesojums, ka ir varīgie un nevarīgie, ka uz varu var pretendēt tikai izredzētie. Taču politiskā vara un tās vien(ties)īgīgie realizētāji ir tikai sava veida fikcija, kurā tiek fiksētas attiecīgā laikmeta kolīzijas, ikdienas varas izpausmju samērošanas mēģinājumi. Cilvēka iraidību vienmēr caurauž vara, bet, atšķirot sevi no varas, viņš šķiras arī pats no sevis. Jo tad iespējams varu instrumentalizēt un naturalizēt, un tas tiešām grauj varas dabīgo funkcionēšanu, radot vardarbības iespējamību un tās eskalāciju.

IV

Jebkurš būtisks kultūras fenomens figurē vismaz divos aspektos. Vienā ziņā tas ir pats šis fenomens ar sev piemītošo ontoloģisko jēgu un konkrēto realizāciju vai norisi. Taču attiecīgais fenomens var kļūt arī par modeli citu sociālo faktū izpratnei un to realizācijai. Turklāt — jo nozīmīgāks ir šis fenomens, jo aktīvāk tas var pildīt modeļa funkcijas. Viens no šādiem fenomeniem ir svētki, jo (vismaz pēdējos trīs gadsimtos) tiek uzturēta spēkā un izmantota ievirze, kurā revolūcija tiek pielīdzināta svētkiem. Pielīdzinot revolūciju svētkiem, rodas iespēja izmantot cilvēka pastāvēšanas reālījas, kas sakrīojas pašā antropoloģiskajā fenomenā. Svētku reālīju leksikonam piemīt tendence aptvert visu pārdzīvojamo realitāti, līdz ar to tas kļūst par izdevīgu manipulācijas līdzekli, kas tiek izmantots revolucionārajā praksē.⁴⁰

Revolūcijas cilvēks jūtas kā uz skatuves, turklāt vēl tiek

uzskatīts, ka šī skatuve-arēna ir izveidojusies visas līdzšinējās vēstures gaitā. Veidojas sacelšanās estētika, dzīves teatralizācija kā savdabīgs izturēšanās modelis vai programma. Turklāt tā ir izšķirīga izrāde, kurā tiek rasts galīgais atrisinājums: tajā nekas netiek spēlēts vai tēlots, bet viss notiek nopietni un pa īstam. Šis nopietnums apzīmogo kā dekabristus, tā Nečajevu, Ļeņinu un to pēctečus: revolucionāri visā nopietnībā uzņemas atrisināt visas dzīves problēmas. Bet dzīves teatralizācija veidojas jau 18.-19. gs Krievijā, un, ņemot to vērā, nav izprotama arī Oktobra revolūcijas norise. Tiesa, teatralizācija ir specifisks jaunlaiku kultūras fenomēns — dzīves "tehnoloģija", kas neierobežojas tikai ar Krieviju. Teatralizācija iezīmē ne tikai to, ka teātris (sākotnēji) kļūst par augstāko instanci dzīves problēmu risinājumā un izturēšanās modeli vai dzīves inscenēšanu un uzspēlēšanu, bet arī pārtapšanu, t.i., jaunu kultūras formu veidošanu un apgūšanu.⁴¹

Teatralizācija spilgti iezīmējas dekabristu sacelšanās laikā, sekmējot krievu (Krievijas) revolucionāra tipa veidošanos, izturēšanās stratēģiju, kuras pamatprincipi varbūt vēlāk tiks aizmirsti, bet kas neatceļ tās pastāvēšanu. Dekabristu sacelšanās, kas lielā mērā veidota pēc teātra izrādes principiem, ir tikai epizode, tā vēl neaizvieto un neaizstāj dzīvi. Tāpēc dekabristi var pildīt savas iepriekšējās funkcijas, iekļauties sabiedrībā. Bet ar laiku šī robežšķirtne zūd, tā tiek izjaukta un dzīve kļūst teātris. Dekabristu izrādē piedalās atsevišķi cilvēki, un tādu pašu lomu uzņemas arī skatītāji. Taču pakāpeniski iezīmējas teatralizētās dzīves abstrahēšanās un naturalizācija. Dekabristi var godīgi un vaļsirdīgi izklāstīt savus nodomus (pat ja tas netiek prasīts), jo klausītāji ir viņiem līdzvērtīgi cilvēki (pārsvarā — radnieki). Tie ir atsevišķi cilvēki, nevis kaut kādu spēku pārstāvji. (Turklāt šajā dzīves scenārijā atbalsojas vispārējā (vismaz muižnieku) dzīves realizācija, nepastāv Režisors, kurš realizētu vienīgi sev zināmu uzvedumu. Turpretim bolševismā-komunismā jau ir izveidojies Režisors ar savu "ordeņu" apzīni, kas citiem var būt arī nezināma.) Laika gaitā konkrētie atsevišķie cilvēki pārvēršas abstraktu spēku (piem., *muižnieku, apspiedēju, kontrevolūcijas u.tml.*) manifestantos. Cilvēks tiek uztverts, nevis tāds, kāds (un kas) viņš ir, bet caur scenārija prizmu, it kā aizmirstot viņa faktisko pašvērtību un cilvēcisko īpašību konkrētumu (tas gan zināmā mērā sakņojas jau bizantiski slāviskajā kultūrā). Vienlaikus norisinās arī naturalizācija: attiecīgais cilvēks nav vis pats, bet gan šis spēks, tā iemiesojums. Līdz ar to sociālistiskajā apvērsumā jau var darboties abstrakti spēki, kas naturalizēti (nevis tikai personificēti) konkrētos cilvēkos. Dzīves teatralizācija sasniedz savu apogeju un pārvēršas par farsu — inscenētām tiesu izrādēm, revolūcijām, labklājības plauksmes izstādēm attīstītā sociālismā, izmisīgu tā priekšrocību apliecināšanu mūsdienās u.tml.

Dzīves teatralizācija iezīmē arī revolucionāro svētku organizāciju. Par piemēru var kalpot 1922. gada Konstitūcijas svētku apraksts. "Pavadītāji ar lāpām rokās atgriežas pa Oktobra prospektu un caur Štāba arku iznāk Uricka laukumā. Gājieni tūdaļ nokļūst prožektoru apgaismotā joslā. Uz namu karnīzēm uzliesmo ugunis. Sāk spēlēt orķestris. Balss ruporā sludina galvenos Konstitūcijas nolikumus. Kinoaparāti tos pašus lozungus raida uz milzīgiem ekrāniem. Lielgabala šāviens. Balss ruporā pasludina: "Mūsu varas pirmajā gadā mēs atbrīvojam zemi no privātpašniekiem un rūpnīcas no nebrīvā darba. Lai dzīvo mūsu brīvie bērni!" Uzlido viena raķete. Pa plašo eju gar pili virzās vseobuču (*obligātā vispārējā pamatskolas izglītība* — I.Š.) gājieni, izpildot sportiskus vingrojumus. Balss ruporā: "Otrais gads. Mēs aicinājam visas pasaules tautas uz sacelšanos. Mēs tām teicām: kopīgi

aizdedzināsim revolūcijas vispasaules ugunsgrākus." Uzlido divas raķetes. Laukuma malās uzliesmo uguniņš ugunsgrāki. "Trešais gads. Tad ienaidnieki blokādes lokā ieslēdza mūsu Republiku. Mēs ņēmām ieročus rokās un uzvarējām. Lai dzīvo Sarkanā Armija!" Trīs raķetes. No blakus ielas tumsas izbrāžas kavalērija un lāpām rokās aizņemo gar pili. Pēc tās rāpo bruņumašīnas un aizdārd artilērija. Svētki beidzas ar piecām raķetēm — "Piecgades zīmi" — un aicinājumu — "Vispasaules Komūnas saule uzlēks!" Iedegas un griežas milzīgas brīlanta saules. Vispārēja uguniņa." ⁴²

Revolucionāros svētkos intensīvi tiek izmantota *uguns* un *gaismas* simbolika. Turklāt to izprot un lieto nevis metaforiskā, pārnestā nozīmē, bet gan tieši savā naturālajā izpausmē. Vispasaules revolūcijas uguns (vai plūdi) nav vis salīdzinājums, bet gan realitāte, dzīvīgs simbols, kuru uzlūko kā šķīstīšanos un priekšnoteikumu pārejai uz jaunu dzīvi. Tā, piemēram, atzīmējot revolūcijas pirmo gadadienu, Sarkanajā laukumā Maskavā tiek izveidots milzīgs ugunsgrāvs, kurā sadedzina vecās pasaules reālijas. Šī pieredze tiek ņemta vērā, transponēta citās dzīves jomās un piekopta līdz pat mūsu dienām.⁴³ Revolūcijas pirmo gadadienu svin trīs dienas, un tā ir iezīmīga ar to, ka tiek likti pamati armijas līdzdalībai svētku svinēšanā. Turpmāk visus svētkus cenšas organizēt pēc armijas parauga, to demonstratīvais militārisms un, ņemot vērā veiktos priekšdarbus, plānveidīgums, ir salīdzināms tikai ar sarežģītu militāru manevru. "Sarkanā Armija piedalījās ne tikai masu izrāžu organizācijā. Tā vienmēr ir bijusi viena no aktīvākajām un rīcības spējīgākajām ielu kolonnu daļām. Tā vienmēr piešķīra kustībai tik nepieciešamo ritmu, noteiktību un krāšņumu. Taču mums tomēr jāatzīmē, ka ne vienmēr Sarkanā Armija pilnīgi tiek izmantota demonstrācijā. Armijas daļas, kas gājienā parādās ar artilēriju, tankiem, bruņumašīnām u.tml., izmantojot minimālu teatralizāciju, var tikt saistītas ar attiecīgās dienas lozungiem."⁴⁴ Un armija arī tiek iesaistīta (ar vai bez teatralizācijas) dzīvē ne tikai sociālpolitisku, bet arī tīri saimniecisku uzdevumu veikšanai. Bet iesaistīšanu uzņemas veikt partija — "revolūcijas dzelzs kohorta" (N. Buharins).

Karadarbības teatralizācija un militārisma poetizācija Krievijā attīstās jau 19. gadsimtā, bet kulmināciju, šķiet, sasniedz bolševiku komunistu praksē. 19. gadsimtā veidojas īpaša parādes (izrādīšanās) estētika un armijas pārvaldes organizācija. Ja Katrīnas I laikā armijā komandē kaprāļi, tad 19. gadsimtā tā ir valdošā nama mīļākā nodarbe, bet 20. gadsimtā principā to realizē valsts vadītājs.⁴⁵ Ja Nikolaju I tomēr vairāk interesē balets, tad pakurļā Aleksandra I baletomānija realizējas armijā, pārvēršot parādes par sava veida armijisku kordebaletu. Reglamentētā izrādīšanās kļūst par paraugu visai valstij, tā rada un rāda kārtību, kas jāievēro uzticīgajiem pavalstniekiem.⁴⁶ Kaujas (sal.: театр военных действий) nenotiek jebkurā vietā — nepieciešams sava veida amfiteātris (savulaik Borodina, Austerlita, vēlāk — ģenerālštābs u.tml.), kura malā varētu uzturēties režisors inscenētājs un vadīt kara darbību. Turklāt aktieriem tiek piešķirti krāšņi tērpi, bet izrādes organizētājs ietērpies vienkāršā un necilā darba tērpā. Poēzija savietojas ar karadarbības poētiku un itin viegli mainās savām vietām.⁴⁷ Revolucionāri ne tikai manto šo tradīciju, bet kā jaunās dzīves "komandieri" (N. Čerņiševskis) organizē izšķirīgo kauju. Turklāt 20. gadsimtā izplatītā naturalizācija, kad veidojas sociālā zvēriskuma atmosfēra, to dara īpaši asinainu, taču arī asinsizliešana tiek poetizēta.⁴⁸

Apvēršot un atceļot ievērotās normas, norisinās it kā atgriešanās dabiski zvēriskā stāvoklī, kurā valda vēsturiski noteiktie revolucionārie likumi un tukum. Jaunā sociālā organisma dzimšana laikabiedru acīs aizēno un aizvieto atsevišķa

cilvēka pastāvēšanas nozīmīgumu. Grautradīšanas orgijā tas kļūst mazsvarīgs, nozīmīga ir tikai masa un tās veikums. Cilvēcisko attiecību vietā stājas sociālā dabiskums, kas izpaužas arī dzīves intīmajā sfērā. Tiek grauta tradicionālā ģimenes forma, bērnus var ieņemt vienalga no kā (vai arī tikai no šķiriski pilnvērtīga eksemplāra), lai tikai papildinātos proletariāta armija un ātrāk tiktu sagrauta vecā pasaule.⁴⁹ Prostitūtajā pasaulē likumīgu vietu ieņem prostitūcija, kas vairs netiek par tādu uzskatīta.⁵⁰ Sievietes tiek nodzertas vai pārdotas, aizdotas, partnera izvēlē vadās pēc revolucionārā instinkta vai propagandētajām atziņām. Principā jau arī nemaz nav ne sievietes, ne vīrieša: intīmās attiecības tiek politizētas, bet politiskās — intimizētas un erotizētas.⁵¹ Valda sava veida sociālais onānisms, jeb par seksuāli erotisku izturēšanos kļūst viss, izņemot erotiskās attiecības. Sieviete vairs nav sieviete⁵², un vīrietis vairs nav vīrietis, jo arī mīlestība ir kļuvusi par šķiru cīņas simbolu.

Revolūcija tiek interpretēta kā dzemdību akts, kurā dzimst jauna pasaule un kas organismu "padara par izmocītu, saplosītu, no sāpēm gandrīz prātu zaudējušu, asiņojošu, pusdzīvu gaļas gabalu"⁵³. Šādā stāvoklī tiešām nav vaļas domāt par cilvēka intīmajām attiecībām, taču šajā salīdzinājumā skaidri var redzēt vienu no revolucionārās "metaforikas" aizgūšanas jomām. (Tikpat nozīmīgas "metaforu" aizgūšanas jomas ir tehnikas un militārā sfērā.) Pasaule, sabiedrība tiek pielīdzināta dabai un cilvēka organismam, sabiedriskie procesi tiek naturalizēti, lai pārliecinoši pierādītu kādas norises dabisko nepieciešamību vai neizbēgamību. Tādējādi tiek atvieglota arī terapijas (ārstēšanas) pamatošana un realizācija.⁵⁴ Taču revolucionāru praksē tās ir nevis metaforas, bet gan reālu spēku simboli. Nežēlības un cietsirdības praktizēšana kļūst par ikdienišķu parādību, kuru glorificējot un poetizējot izvirza

par ideālu.

V

Svētkiem piemīt kaut kādas pirmbūtīgas, pašpietiekamas un ne ar ko neaizstājamas īpašības, kas nesaraujami saistītas ar cilvēces pastāvēšanas vissenākajām pamatstrukturām. Tiem piemīt ārkārtīgs dzīvīgums un nerimstošs valdzinājums, ne velti vēsturē ir vērojama neatslābstoša interese par svētkiem.⁵⁵ Katrā laikmetā tiek dots savs svētku skaidrojums, kurā kristalizējas arī svētku apjēgsmes invariantās iezīmes. Tomēr tie joprojām ir viens no sarežģītākajiem kultūras vēstures (un arī mūsdienu cilvēka pastāvēšanas) fenomeniem. Taču, ņemot vērā iepriekšējo pieredzi, svētku apjēgsme ir veidojama, nevis aprakstot un apskatot atsevišķu spēku norisi, bet gan atsedzot to iekšējo struktūru, vietu cilvēces pastāvēšanā un saistību ar citām kultūrvēsturiskajām reālijām.

Viens no mūsdienās izplatītākajiem uzskatiem ir svētki kā mākslinieciski organizēts priekšnesums vai sarīkojums (noteikts mākslas veids), kas ar sev piemītošiem specifiskiem līdzekļiem iedarbojas uz cilvēku prātiem un jūtām.⁵⁶ Svētki tiek organizēti tā, lai tie ne tikai izklaidētu, bet arī rosinātu pievērsties aktuālām sociālām, politiskām un morāles problēmām. Tiek atzīmēts, ka svētkiem vairs nepiemīt tā nozīmība un vienotājspēks, kas tos raksturoja arhaiskā, antīkā un viduslaiku pasaulē. Ja agrāk tie bija centrālie un nozīmīgākie notikumi cilvēku dzīvē, tad patlaban svētkiem šī loma vairs netiek atvēlēta. Tie pat nonāk zināmā pretrunā ar saprātīgi plānoto saimniekošanu, kura izpaužas racionalizēti utilitārā pasaules uztverē, tās tehnoloģizētā apgūvē. Tāpēc svētki it kā traucē ekonomisko dzīvi un arī kā apziņu veidojoša un pārdomas rosinoša mākslinieciska forma atkāpjas daudz varenāku spēku (piem., masu komunikācijas līdzekļu) priekšā.

Svētki tiek pretstatīti darbam, tos uzlūko kā savdabīgu

atpūtas veidu, kas būtībā nemaz nav savienojams ar ekonomisko mērķu realizāciju. Tiem atvēl no darba brīvo laiku — tos reducē uz brīvā laika pavadīšanu (izmantošanu), ko nepieciešams organizēt sabiedrībai (noteiktiem grupējumiem) vēlamā virzienā. Veidojas īpaša atpūtas un izklaidēšanās industrija, kura lielā mērā nosaka brīvā laika pavadīšanas veidu un sagatavo nākamajam darba cēlienam. Lai sasniegtu iecerētos ekonomiskos mērķus, tiek veikti dažādi pasākumi, kuriem jāatceļ tradicionālie svētki un ierastais laika ritms. Sociālās likumdošanas attīstība un atvaļinājuma sistēmas izplatība mazina svētku pat kā atpūtas veida nozīmi. Svētku nozīmību mazina arī tādi vienkārši pasākumi kā darba laika neoficiāla pagarināšana, virsstundu darbs u.tml. Tāpēc industrializētās un urbanizētās sabiedrībās ir vērojama nevēlēšanās piedalīties svētkos, jo vājinās sabiedriskās kopības izjūta.⁵⁷ Pārlicīgā masifikācija rada vēlēšanos norobežoties no apkārtējiem personiskās (un tomēr — publiskās) dzīves sfērā, veidojas vienaldzība pret apkārtni un pagātni, zūd interese par iepriekšējo paaudžu pieredzi, un irst vēsturiskā apziņa. Bet mākslinieciski noformētie pasākumi nereti ir mēģinājums apvērst ikdienišķo un sīko rūpju pasauli, pārvērst to svētku pasaulē, kas dažkārt var tikai šausmināt, vai arī tie kļūst par oficiāli atzītiem (un attiecīgi organizētiem) masu sarīkojumiem.

Uzskatot svētkus par savdabīgu atpūtas veidu, lai arī mākslinieciski organizētu vai noformētu, tos pretstata darbam. Likumsakarīgi var rasties jautājums: kādu īsti darbu tie atceļ, un kādam darbam tie pretstatīti? Ja darbu izprot kā mērķtiecīgu, pozitīvu radošu darbību un cilvēka eksistences nosacījumu, tad tā atcelšana tiešām ir vienlīdzīga cilvēka izzušanai. Taču darbam var būt arī cita nozīme, t.i., tas var būt utilitāri derīgs un noteikts ārpus cilvēka, darbs var būt ārēja nepieciešamība, kura realizācija — dabiska nepieciešamība vai sociāls pienākums. Darbs kā nepieciešamības diktēta vai ārēji uzspiesta darbība ir brīvas darbības pretstats. Toties darbs kā brīva darbība ir cilvēka iekšējo, cilvēcisko spēku spēle, pašattīstības un pašpilnigošanās forma. Tas nebūt nenozīmē, ka šāds darbs ir tikai izprieca vai izklaidēšanās, tas var būt arī nopietns un intensīvi spriegs. Brīvs darbs, lai arī grūts un spriegs, ir “fizisko un intelektuālo spēku spēle”⁵⁸. Tāpat arī svētki nav atpūta, izklaidēšanās vai tikai izprieca, kas pretstatāmi darbam. Svētkos realizējas saskarsme brīvības dimensijā, kas tiešām ir pretstats atsvešinātajam, nebrīvajam darbam.

Svētki ne tikai nav pretstatā darbam (ja nu vienīgi darbam, kurš ir atsvešināts un uzspiests), bet nav arī reducējami uz atpūtu vai brīvā laika pavadīšanas veidu. Pasākumi, kuri tiek organizēti, lai it kā realizētu patiesi cilvēcisku saskarsmi ārpus darba, drīzāk norāda uz sabiedriskās dzīves neīstumu, tās saraustītību. Atpūtas industrijas sarīkojumi, kurus dažkārt nosauc par svētkiem, patiesi ir kompensācija par darba un dzīves necilvēcīgajiem apstākļiem, par darbu it kā no tā brīvajā laikā. Taču šajos pasākumos ne tik daudz realizējas brīva saskarsme, cik izklaidējot (un arī apdullinot) aizstāj ar mākslinieciski ietērtām, taču tikpat atsvešinātām saskarsmes formām. Tās iegūst pat noteiktu patstāvību un varu pār cilvēku, bet tajās rod nevis cilvēciskās saskarsmes iespēju, bet gan tās pretstatu.

Taču neīstā dzīve ir saistīta ar svētkiem, kuri it kā “uz laiku pārceļ utopiskā pasaulē”⁵⁹, pārvar tās saraustītību, izbrīvē cilvēku. Svētki, kā raksta Lisjēns Levi-Brils, ir “dvēseles izriestība”⁶⁰. Cilvēks nespēj nemitīgi degradējoši piemēroties apstākļiem, kas ārdā cilvēcisko patību. Cilvēka pastāvēšanā ir pašatrodosies veidojumi, kas nodrošina dzīves veselumu. (Tāpēc, piemēram, svētkus gan var uz laiku aizvietot, bet ne aizstāt ar kaut ko uz visiem laikiem. Cilvēkam ir nepieciešama

līdzsvarota ikdienas un svētku mija.) Bet savas pasaules un pastāvēšanas saraustītības apstākļos cilvēks ne vienmēr spēj realizēt neatkarīgu, brīvu rīcību. Darbība, kas vērsta pret neiespējamību dzīvot šādi, un spriegums, kas tādējādi tiek uzturēts, ļauj realizēt savpatīgu rīcību, savu eksistenciālo nepietiekamību. Cilvēku dzīvē rodas pārveidojumi, kuri ir eksistenciālās nepietiekamības pār-dzīvojums, kas aktualizējas un darbojas svētku dzīvē, bet kas nav tieši un nepastarpināti realizējams ikdienas dzīvē.

Pār-dzīvojums⁶¹ nav kādas izjūtas, priekšmeta tiešs pārdzīvojums vai spēja pārdzīvot. Pār-dzīvojumā ir kaut kas pāri dzīvei (dzīvojumam) esošs, tas ir kaut kādu “pārrāvumu” pārvarēšana vai izturēšana, kas perpendikulāra dzīves norisei. Bet “pārrāvumi” ir cilvēku eksistences pār-rāvumi, kas principā var būt jebkura dzīves situācija, kurā nav iespējams realizēt eksistenciālo nepietiekamību tiešā, nepastarpinātā veidā. Tomēr cilvēces pastāvēšanas vēsturē ir izveidojušies arhetipiski, ontoloģiska rakstura simboli, kas atveido šādus pār-rāvumus (piemēram, Nāve, Dzimšana u.tml.). Pārvarot pār-rāvumus, cilvēks veido sevis eksistenciāli apjēgtu veselumu, izbrīvē sevi no apkārtesošā ārdosās ietekmes un, uzturot spēkā šo piepūli, realizē savu cilvēcisko nostāju. Pār-dzīvojums ir jēggenerējoša darbība un apjēgas sakārtas veidošanās process. Šāds process, kurā cilvēks sasniedz savas dzīves sakārtotību vai jaunu vērtību apjēgu, arī ir pozitīva radošā darbība. Pār-dzīvojums nevis atceļ darbu (vai darbību), bet gan papildina to.

Pār-dzīvojumā pārdzīvo nepieciešamo “priekšmetu” (piemēram, sevis apjēgto veselumu) un sevi šajā “priekšmetā”, taču pats pār-dzīvojums netiek pārdzīvots. Tā, piemēram, Nāve ir viens no šādiem pār-dzīvojuumiem, ko cilvēks nevar pārdzīvot, jo tad gluži vienkārši būs miris, — Nāvi var tikai pārdzīvot. Pārdzīvojums ir būtisks cilvēka klātesmes formas komponents vai arī pati šī forma, kuru cilvēks nav (nedz arī var) radījis vai konstruējis. Tā ir dāvāta kā cilvēciskās klātesmes forma, kurā viņš sevi realizē. Pati forma ir konstruktīva, attiecībā pret viņa spējām just, domāt — dzīvot cilvēciski. Eksistenciālā forma ir primārs un pašpietiekams veidojums, kas konstituē cilvēcisko realitāti, kuras noformējums un saturs ir atkarīgs no paša cilvēka. Tā ir priekšstatīta noteiktās lietās, priekšmetos, taču pati nav lietiska vai kaut kāds priekšmets. Forma ir ideāla — simbolisks jēgveidojums, kas rodas cilvēku rīcību savstarpējā mijiedarbībā.

Svētku dzīvē noris pāreja šajās formās, bet svētki ir šādu pārdzīvojumu komplekss, kas var vēsturiski variēties. Iekļaujoties šo formu jēgveidojošā “telpā”, var realizēt dzīves attiecības un saskarsmi, kas attiecīgajā laikā un telpā ārpus svētkiem nav realizējamās, apstiprina to, kas kļūst par jēgveidojošo dzīves centru. Svētki rada it kā paši savu telpaiku, kurā tie noslēdzas un izslīd sapratnei, kas balstās uz apzināšanās klasiskajiem noteikumiem. No vienas puses, svētki ir tas, kas tie ir ar sev piemītošo būtību, bet no otras — ir kaut kāda pieredze par svētkiem, to norises un nodrošināšanas pieredze. Un, kaut arī laika gaitā tiek noteiktas svētku likumsakarības, mākslīgi tos nevar iemācīt realizēt. To organizēšana un konstruēšana var tikai destruēt patiesos svētkus. Svētki vai nu ir, vai arī nav. Svētki notiek, ja dzīvo svētkos. Cilvēku dzīvē vienkārši pastāv veidojumi (“priekšmeti”), kuri nav iemācāmi un konstruējami.

Šos “priekšmetus” nevar reducēt ne uz garīgiem veidojumiem vai uz prāta saprātīgajiem izgudrojumiem, ne arī izvedināt no esošajiem vai nākotnē iespējamajiem fiziskajiem likumiem. Tie ir noteikti eksistenciāli veidojumi, kuri ir nevis cilvēku pastāvēšanas fakti, bet gan to eksistences akti. Arī

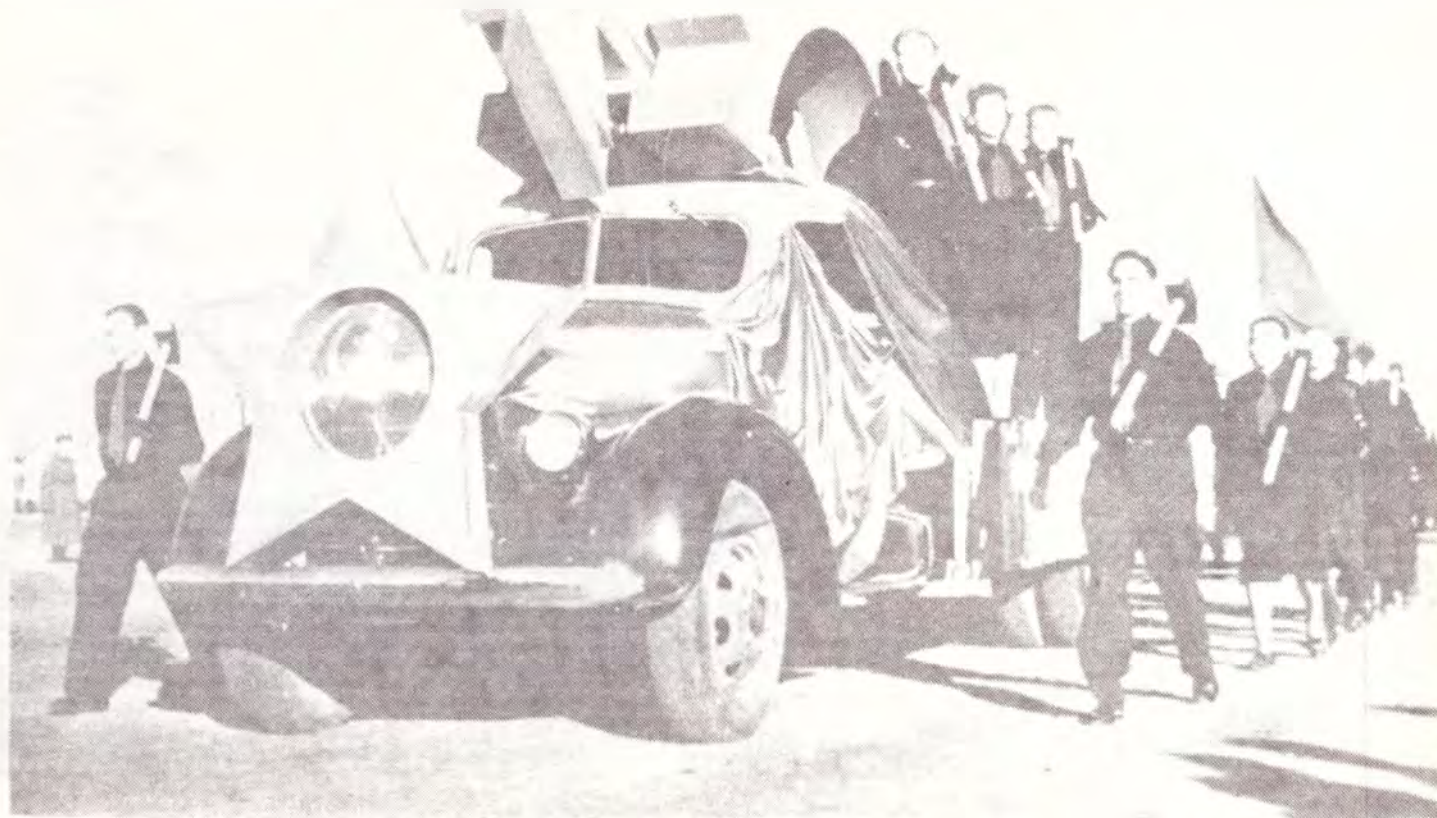

svētki ir šāds akts (vai akti), kas vienmēr no jauna jāpārdzīvo, jārealizē un nemitīgi jāuztur spēkā cilvēcisko iespēju meklējumos. Svētki kā noteikti eksistenciāli akti ar sev piemītošo sav-laiciskumu, kas nav reducējams ne uz fizisko (faktu) laiku, ne uz cilvēku priekšstatiem par to, ļauj norisināties brīvai saskarsmei, brīvai darbībai. Simboliskie jēgveidojumi ir nevis fakti, līdzīgi naturāli pašesošiem faktiem, bet gan cilvēku eksistences akti.⁶² Šiem veidojumiem ir nevis kāda funkcija vai uzdevums, bet nozīme-jēga, kas konstituē cilvēciskās pasaules realitāti. Tāpēc uz tiem nevar norādīt — nepilnīgs, tuvināts vai tml. izpausmes raksturs vai skaidrojums, kas tādējādi liedz veidot to izpratnes kopsatvaru. Tie ir (un arī jāizprot kā) eksistenciāli, pašpietiekami veidojumi, kurus cilvēks aktualizē — aizvien no jauna tos pārdzīvojot un uzturot spēkā.

Līdz ar to kļūst iespējams iezīmēt svētku un svinību, oficiālo svētku savpatību. Svinības tiešām ir iespējams noorganizēt, taču tajās nenoris saskarsme brīvības dimensijā, tās principā apstiprina to, ko sankcionē pastāvošās oficiālās sabiedriskās kārtības pārstāvji. Oficiālie svētki būtībā nemaz nav svētki, tiem ir noteikts uzdevums un funkcijas, tie ir vērsti uz pastāvošās iekārtas svētišanu un pamatošanu. Svinībās netiek pieļauta svētku brīvība un spēlīgums, kas ir pretstatā to svinīgajai nopietnībai. Svinības ir tādi kā sarīkojumi, kurus noformē ar mākslinieciskiem līdzekļiem, — ne velti tās ir saistītas ar tādām parādībām kā reprezentabla sevis izrādīšana, parādes, marši u.tml. Maršējot, piemēram, katrs apzinās savas darbības nozīmi un saprot, ka kāds to vēro, ka visa uzmanība ir veltāma ierindas priekšrakstu izpildei. Šajā ziņā zīmīgs ir apsveikums 1925. gada 8. martā: "Starptautiskā sieviešu diena ir līdzeklis darba sieviešu rezerves iekarošanai proletariāta pusē. Bet darba sievietes nav tikai rezerve vien. Ja ir pareiza strādnieku

šķiras politika, viņas var kļūt un viņām jāklūst parīstu strādnieku šķiras armiju, kas cīnās pret buržuāziju. No darba sieviešu rezerves izkaldināt strādnieču un zemnieču armiju, kas cīnās plecu pie pleca ar lielo proletariāta armiju, — tas ir strādnieku šķiras otrais un izšķirošais uzdevums."⁶³ Cilvēki tiek pārvērsti bezpersoniskās, bezdzimuma marionetēs, kurām jāpiedalās kāda režisora inscenētajā izrādē-parādē. Un pat šādi svētki iepriekš jāatsrādā, tie ir svētki (tāpat kā dzīve) uz parāda. Cilvēki var kā marionetes piedalīties parādiskajā dzīvē, neizrādot savu patību un citādību, kas neiederas attiecīgajā vēstures drāmā.

Svinības — parādiskos svētkus — rīko, lai kāds tās redzētu, lai redzētu dotās kārtības un tās iespēju demonstrāciju, lai pārliecinātu par tās priekšrocībām vai varenību. Svinībās intimi tuvais tiek aizvietots ar sociālpolitisku vai tml. projektu, piemēram: "Katrai jaunai lokomotīvei, kura iznāk no vagonbūves rūpnīcas kopš šā brīža, jābūt padomju svētkiem, katrai strādniecei un zemniecei jāzina, ka tā ir viņu lokomotīve. Lokomotīvu remonts mums ir jāuzmana tā, kā mēs uzmanām mīļotā slimā brāļa, māsas vai sievas pulsu."⁶⁴ Svinībās norisinās arī marionešu veidošana un veidošanās, jau vienreizēja nokļūšana svinību situācijā var radīt iestādni — atgriezies tajā vēlreiz, kaut arī pats cilvēks var to neapzināties un pat nevēlēties. Organizētie un konstruētie svētki ir bezpersoniski, formalizēti, savos pamatos tie ir shematiski un racionālistiski. Šajos svētkos nav cilvēciska siltuma, tā dzīvīguma un alogiskuma, kas sakņojas nezināmajā, tomēr dzimtajā cilvēciskajā dzīvē. Tajos piedalās bezmiesīgi, bezpersoniski masas pārstāvji, kuru uzmanība ir (vai tiek) vērsta uz priekšrakstu un disciplīnas izpildi. Visos šajos pasākumos ir jau aizlaikus paredzēts skatītājs, novērotājs, bet svētkos šāda novērotāja nav, ir

svētku līdzdalībnieki. Svētkos vai nu dzīvo, vai arī atrodas ārpus tiem. Toties svinībās vienmēr ir kāds (vismaz potenciāls) vērotājs, tās ir estētiski baudāmas, var pat teikt — savdabīgs mākslas darbs. Svinībās gandrīz vienmēr ir limitēts dalībnieku skaits, bet svētki var notikt, ja ir kaut viens cilvēks, kas dzīvo šajos svētkos.

Svētki vienlaikus ir jauns un aizsēns fenomens, kura aktualizācijā var izpausties (svētku dzīves realizētājiem) nesaprotamas un nezināmas norises. Turklāt svētki transformējas visā dzīves masīvā, un svētku dzīvē to elementi var aktualizēties visdažādākajās konfigurācijās un modifikācijās. Svētki ir eksistenciāls veidojums, kam piemīt jēga-nozīme, bet svinības — organizēts pasākums ar savu uzdevumu un funkciju. Svētki (visu to stadiālo, areālo un etnisko modifikāciju kopums) ir brīva saskarsme, sinkrēti rituāls pārdzīvojums, kas izpaužas konkrēti jutekliskos simbolos un pauž vienotu pasaules izjūtu.

¹ Tas var izpausties arī kā "atjaunošanās", "attīrīšanās" u.tml.

² Melis L. Par vienu iespējamu pieeju šunyāda izpratnei (publ. krāj.: *Terminologia Indica. I. Tartu, 1967. Lk. 13-24*). Lai nerastos navajadzīgi pārpratumi, var norādīt kaut vai uz sekojošu līsioloģijas saistību ar pieteikto tēmu kā *jauna garīguma pakāpes* sasniegšana vai *izmaiņas varas struktūrā*, kastiek vērtētas kā "atbrīvošanās" vai tās priekšnoteikums.

³ Maksimāli gaiējā stāvoklī tas izpaužas kā "sevis" vai "citu" iznīcināšana (arī fiziska), kas principā ir viens un tas pats. (Sal. "...līdz ar šīm ražošanas attiecībām tas iznīcina šķiru pretstata

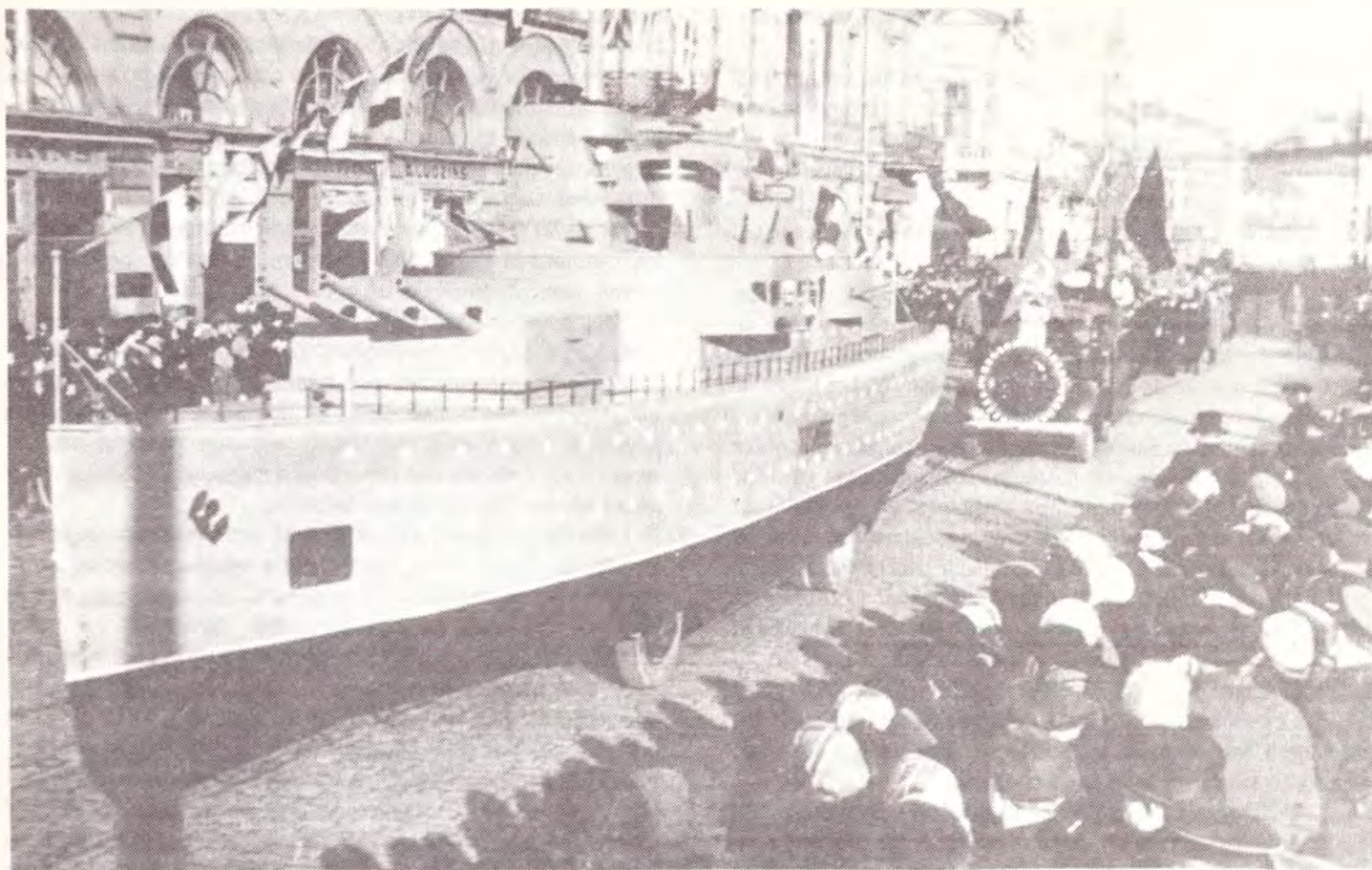
pastāvēšanas nosacījumus, šķiras vispār un tādējādi arī savu pašā kā šķiras kundzību" (Markss K., Engelss F. Darbu izlase. R., 1979. l.s. 132. lpp.). Turklāt par to ir atbildīgs ikviens: "Pārliecība, ka marksisms ir mūsu gadsimta jēga, uzliek ikvienam marksistam personīgu atbildību." (*Garaudy R. Marxismus im 20. Jahrhundert. Reinbek, 1969. S. 9*) Abu stāvokļu attēlojums var iegūt arī fizioloģisku raksturojumu, piem., *vājš strādnieks/resns fabrikants* u.tml. (Sk. detaliz.: Социокультурные утопии в XX веке. М., 1988. Вып. 6.)
⁴ Sk.: *Gluckamann A. Les maitres penseurs. Paris, 1977* (pēc V. Bibihina atreferējuma: *Философия и революция. М., 1989. X. 2. С. 20-54*).

⁵ Šāds teksts parasti sastāv no pragēmām, t.i., "tādiem objektveidojumiem, kuri eksistē dēļ cilvēka pragmatiskas saistības ar viņa darbības situāciju, kuri rodas dēļ šīs pragmatiskās saistības kā objekti, kas to apkalpo" (Мамардашвили М., Пятигорский А. Символ и сознание. Иерасулим, 1982. С. 30).

⁶ Plašāk sk.: Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Тбилиси, 1984.

⁷ Sk., piem., E. Fromma darbus (*Escape from Freedom ; The Anatomy of Human Destructiveness* u.c.) un A. Loseva grāmatu par mitoloģiju (*Диалектика мифа*).

⁸ Mihails Gellers, piem., to apraksta šādi: "Izmeklētājs pārvēršas par biktstēvu, kas ar sodu attīra no vainas — veiktās, iedomātās vai vienkāšrši potenciāli iespējamās. Taču cilvēks, kurš atzīstoties "attīrījies" no savas neveiktās vainas, ir gatavs apvainot visus pārējos jebkurā noziegumā." (Геллер М. Концентрационный мир и советская литература. Лондон, 1974. С. 178) Ja iepriekš bende (un analogiskas figūras) kultūrā pārstāvēja tās robežu, nomali, tad Savienībā tas kļūst par ierēdni, melno strādnieku, kura

darbs ir godājams, bet pats nereti kļūst par dzīves ideālu.

⁹ Sociālisms, protams, realizējas kā summāra tendence, kā viens no klasiskā racionālisma veidiem (kas izpaužas īpašā cilvēka ontoloģijas organizācijā) vai arī kā pārprasta racionālisma variants. Sk., tiesa, citā sakarībā rakstītu darbu, kas tomēr pieļauj arī šādu interpretāciju: Мамардашвили М.К., Соловьев Ю., Швырев В.С. Классика и современность: две эпохи в развитии буржуазной философии // Философия и наука. М., 1972.

¹⁰ Sk., piem.: Булгаков С. Два града. М., 1911. Т. 1-2 (kaut arī Sergejs Bulgakovs ātri zaudē savas "marksistiskās ilūzijas"). Tāpēc zināms pamats ir arī komunisma pielīdzināšanai kristietībai, jo tā rada komunisma iespējamības priekšnoteikumus, ja ne struktūru, ko transformētā veidā tajā realizē. Šī "radniecība" paredz, ka pareizticīgais sociālisms nevar nevērsties pret reliģiju, kuru tiecas aizstāt kā likumīgs mantinieks.

¹¹ Siebers G. *Psychologie der Revolution*. Stuttgart, 1976. S. 11. Georgs Zībers uzskata, ka visu moderno revolūciju struktūra rodas 1789. gada revolūcijā. Tomēr ticamāk, ka jāņem vēl lielāks laika atvērsums.

¹² Тьерсо Ж. Празднества и песни французской революции. Пр., 1917. С. 32. Ieņemot Bastīliju, tajā atrada tikai divas jukušas sievietes (Шиковский Д. Люди и нравы французской революции. М. — Пр. 1922. С. 23. Fannijs de Siversi gan min, ka esot bijuši kādi 5-6 ieslodzītie: Jaunās grāmatas. 1989. № 11. 5. lpp.). Taču tas netraucēja šo cietokšni sagraut (analoģiski — izdemolēt Ziemas pili), pārvēršot šo aktu par revolūcijas simbolu.

¹³ Canetti E. *Masse und Macht*. Hamburg, 1960, S. 16.

¹⁴ Ilustrācijai var kalpot Mārtiņa Lāča teiktais: "Vēl vienu vētrainu uzbrukumu, vēl vienu izmisīgu cīņas gadu, un nākošajā gadā,

nākošajā oktobrī pār visu pasauli plīvos Sociālistiskās Revolūcijas karogs, kurš pašlaik plīvo pār Sociālistisko Krieviju un uz kura uzrakstīts: "Lai dzīvo komunisma valstība!" (Красный террор. 1918. № 1. С. 3) Vai arī: "Zemi — mums, zemniekiem. Pats par sevi saprotams. Fabrikas — mums, strādniekiem. Arī pats par sevi saprotams. Taču ar to ir par maz. Mēs nevēlamies, lai jūs būtu šeit līdzās ar saviem augstprātīgajiem skatieniem, labākām drēbēm, labāku dzīvi. Labs vai slikts šis virsnieks, šis ierēdnis — mēs nevēlamies redzēt un pazīt dažādu formu virsniekus un ierēdņus. Mēs neciešam bagātos, labi ģērbtos, lepnos kungus." (Емельянов И. На этом берегу. М.— Л., 1928. С. 10-11.)

¹⁵ Sākotnēji revolūcija tiek iecerēta kā vispasaules revolūcija — "Revolūcija var uzvarēt tikai kā pasaules revolūcija." (Луначарский А.В., Покровский М.Н. Семь лет пролетарской диктатуры. М., 1925. С. 40) Laika gaitā termiņš tiek vairākkārt mainīts un uz laiku atlikts, taču pati ideja joprojām ir spēkā, tāpēc to var dēvēt par ietilgušo revolūciju.

¹⁶ Лиходеев А. Метафоры // Вопросы литературы. 1988. № 10. С. 117.

¹⁷ Par tautoloģizāciju, valodas vienkāršošanu sk.: Селищев А.М. Избранные труды. М., 1968. С. 141-158. Афанасijs Seljščevs atzīmē revolūcijas valodas arhaizāciju, vispārējās pakāpes, unikalitātes, kolosalitātes elementu piekopšanu saistībā ar izteismīgu žestikulāciju u.tml. Sal.: Winckler L. *Studie zur gesellschaftlichen Funktion faschistischer Sprache*. F.a.M., 1976. u.c.

¹⁸ Sociālisms ir ne tikai etnocīds un genocīds, tajā vispār tiek grauta sabiedrības sociālā struktūra, aizstājot ar jaunradītām struktūrām, kas neatbilst pat cilvēka sociālajai iedabai. Sal.: "Dzīve pati ir tendēta kļūt par plāna un vēstures dekorāciju, tā kļūst par

arhitektūru rotājošu ornamentu." (*Symbols of Power. Stockholm, 1987. P. 15*)

¹⁹ Aparteids rada izmaiņas ne tikai cilvēka psihē, bet arī visā organismā. Taču tā sauktais *Homo sovieticus* sindroms nav vis specifiski sovietiskā sociālisma fenomens, bet gan visām totalitārajām sistēmām raksturīga izpausme (sk.: *Lembley P. The Psychology of Apartheid. Athens, 1980*).

²⁰ Мамардашвили М.К. Сознание и цивилизация // Природа. 1988. № 11. С. 65.

²¹ Sal.: fašisms "ir revolūcija, kas izdarīta apzināti arhaiskas utopijas vārdā" (*Friedländer S. Kitsch und Tod. München, 1984. S. 25*). Cīņa par jauno pasauli (t.i., revolūcija — vecās pasaules apvēršana) ir sava veida ziedojums "brīvības vārdā", kas kļūst par svarīgu cilvēka izturēšanās (arī politiskās domāšanas) momentu. Ziedošana vai upurēšana var izpausties ne tikai kā analogiska kultūrvēsturiska notikuma aktualizācija, acīmredzot tas uzrodas arī pats par sevi, rādot noturīgu cilvēka psihes uzbūves (vai vispār pastāvēšanas) aspektu. Vienlaikus šāds ziedojums ir arī iniciācija pārejai uz jaunu (citu) pasauli. "Filozofiskā izteiksmē iniciācijai atbilst klātesmes struktūrformu ontoloģiska izmaiņa." (*Eliade M. Das Mysterium der Wiedergeburt. Zürich, 1961. S. 10*) Iniciāciju parasti simbolizē atgriešanās embrionālā stāvoklī, *regressus ad uterum*. Jāatzīmē gan tas, ka iniciācijas pētījumi galvenokārt veikti attiecībā uz cilvēku, bet ne pašu kultūras pastāvēšanas faktu. Lai gan jādomā, ka "ziedošana", "iniciācija" tādā pašā mērā izteic pašas kultūras konstruktīvo funkcionēšanu.

²² Sal.: "Attieksme pret Ļeņinu kā pret revolūcijas vadoni tika aizstāta ar attieksmi pret viņu kā pret baznīcas hierarhijas galvu. Sarkanajā laukumā, neraugoties uz maniem protestiem, tika uzcelts revolucionārās apziņas necienīgs un apvainojošs mauzolejs. Par tādiem pašiem mauzolejiem pārvērtās oficiālās grāmatas par Ļeņinu. Viņa domas sagraizīja citātos, lai izmantotu liekulīgiem sprediķiem. Ar balzamētu līķi cīnījās pret dzīvo Ļeņinu un pret Trocki." (Троцкий Л. Моя жизнь. Рига, 1930. Т. 1. С. 257) Lai gan visa sovietiskā dzīve ir sava veida nekroloģiskā dzīve, turklāt "divdesmitā gadsimta politiskās ideoloģijas ignorē pašu nāvi un miršanu" (*Siebers G. Op. cit. S. 109*). Sal. interesantās Borisa Ravdina atziņas par Ļeņina nekroloģiskajām pārdomām, piem.: "Selekcionāra darbs Gorkos kaut kādā ziņā bija radniecīgs valstiski revolucionārajai darbībai Kriemlī: pirmajā gadījumā jaunu augu sugu selekcionēšana, bet otrajā — jaunas cilvēku šķirnes." (Равдин Б. Страница болезни // Даугава. 1990. № 4. С.92)

²³ "Izpildījuši savu uzdevumu, pirmās paaudzes čekisti upurē sevi, pārliecinājušies, ka nespēj kļūt par tīrām ģeometriskām figūrām, mašīnām." (Геллер М. Ук. соч. С. 107) Sk. arī: Зунде А. Идея творчества и историческое сознание // Методологические проблемы научно-технического творчества. Р., 1988. С.216-219.

²⁴ Proletariāts kļūst par simbolu, kas apvieno dažādus cilvēkus vai kura vārdā rīkojas noteiktas ļaunu grupas. Sākotnējā vārda "proletariāts" nozīme — pēcteči kā to vienīgais īpašums (lat. *proles*). Laika gaitā vārda nozīme mainās, fiksējot sākotnējās īpašības zūšanu un jauna, zaudējama īpašuma (t.i., važu) iegūšanu.

²⁵ Gr. — kārtība, sakārtotība: valsts, tiesiskā, pasaules iekārta; rota u.tml. Sk.: Топоров В.Н. Космос // Мифы народов мира. М., 1982. Т. 2. С. 9-10.

²⁶ Ilze Gubriņa attiecībā uz nacionālsociālismu min šādas psihotiskā kosmosa pazīmes: "ieslodzīto izrautā esamība no intīmās kultūrvides un ģimenes loka; pastāvīgās šķiršanās bailes no

tuviniekiem; spīdzināšanas un nogalināšanas līdzpārdzīvošana; bezspēcīgas ikbrīža sevis paša vardarbīgās nogalināšanas gaidas (caur "selekciju", spīdzināšanu, bada nāvi, piespiedu darbiem, kā tā saucamā medicīniskā eksperimenta objekts utt.); jebkuras iniciatīvas apspiešana, tātad — barbariska reinfantilizācija; deindivīdualizācija (kā numerācija un personisko lietu atņemšana); privātisma sagraušana un kauna jūtu iznīcināšana (tam, kas notiek, nevar rast nekādu cēloni, to nevar izskaidrot); strukturējošo laika dimensiju saārdīšana (pulksteņu, kalendāru neesamība); permanenta pazemošana un apspiešana kā pret iznīcināmu minoritāti; "prasību izskaušana"; esamība, kas pakļauta plānveidīgai realizējamai tautas iznīcināšanai." (*Gubrich-Simitis I. Extremtraumatisierung als kumulatives Trauma // Psychoanalyse und Nationalsozialismus. F.a.M., 1984. S. 215*) Sovietiskajā psihotiskajā kosmosā droši vien ir atrodamas (arī) citas pazīmes, taču to empīriskā konstatācija un summēšana ir tikai seku fiksācija, nevis pastāvēšanas iespējamības atsegšana.

²⁷ I. Bitovs pat raksta: "Dzīvot Krievijā bez lēģera pieredzes nav iespējams." (Битов И. Комментарий к общеизвестному // Литературная газета. 1989. 12. апреля. С. 6) Sk. partu jau Astolfa de Kristīna grāmatā: *La Russie en 1839. Paris, 1846*.

²⁸ "Mainījās, kļuva sarežģītāka, bagātāka kultūra, bet evolūcijas psihofizioloģiskais pamats palika uz tā paša līmeņa, kurā tas atradās vēlā paleolītā. Bet, ja tas tā ir — un es domāju, ka tā ir, — nav brīnums, ka kāds sociums kaut kādu cēloni dēļ atkārtoti sabiedriskās dzīves un sociālās organizācijas senās, pirmatnējās struktūras." (Кабо В.Р. Структура лагеря и архетипы сознания // Советская этнография. 1990. № 1. С. 3) Norisinās ne tikai regresija, bet arī mutācija, ko, šķiet, vispilnīgāk atsedzis Merabs Mamardašvili (sk. ier.). Plašāk attiecībā uz sovietisko sociālismu sk.: Самойлов А. Этнография лагеря // Советская этнография. 1990. № 1. С. 96-108.

²⁹ Франкл В. Человек в поисках смысла. М., 1990. С.140—141.

³⁰ Bettelheim B. *The Informed Heart. Autonomy in a Mass Age. Glencoe, 1960*. B. Bettelheims (1903-1990) — psihoanalītiķis, kas arī pats pārdzīvoja ieslodzījumu koncentrācijas nometnē

³¹ Hanna Ārenta uzskata, ka "vardarbības loma politikā šķiet tik pašsaprotama, ka to vēl nekad nav mēģinājuši pētīt vai problematizēt (*in Frage zu stellen*)" (*Arendt H. Macht und Gewalt. München, 1987. S. 12—13*). Pati viņa vardarbību skaidro kā līdzekli (to kopumu) sava spēka izplatīšanai (*Op. cit. S. 47*). E. Kaneti, savukārt, to skaidro kā kaut ko tuvu, tagadēju un nepastarpinātāku par varu, kā momentānu iedarbes aktu (*Canetti E. Op. cit. S. 323 u.w.*). Jādomā, ka vardarbība ir vienkārši varas realizācija (vardarbība) ar "neakceptētu", nepieņemamu līdzekļu palīdzību, kas laika gaitā var mainīties, saglabājot, protams, invariantās iezīmes.

³² Sal.: "Domātāji, kuri ir pret varu, diez vai ietiecas tās būtībā. Viņu riebums pret to ir tik liels, ka viņi nespēj ar to nodarboties, viņi baidās notraipīties, viņu rīcībā ir kaut kas reliģisks." (*Canetti E. Die gespaltene Zukunft. München, 1972. S. 41—42*).

³³ Sal.: "Objekts, kurā no sāкта gala sakņojas vara, ir pati valodiskā darbība vai, precīzāk, tās obligātā izteiksme — valoda." (Барт Р. Избранные работы. М., 1989. С. 584)

³⁴ Tas ir nevis visaptverošs uzskaitījums, bet ilustrācija, kas līdzētu atsegt šo pasākumu struktūru. Par sovietisko svētku pieredzi sk: Массовые празднества. Л., 1926; Цехновицер О. Демонстрация и карнавал. Л., 1927; Он же. Празднества. революции. Л., 1931; Гущин А. Оформление массовых празднеств за 15 лет диктатуры пролетариата. М.-Л., 1932;

Режиссура массовых зрелищ. М., 1964; Агитационно-массовое искусство первых лет Октября. М., 1971; Генкин Д.М. Массовые праздники. М., 1975. и.с.

³⁵ Цехновицер О. Празднества. революции. Л., 1931. С. 23.

³⁶ Там же. С. 21.

³⁷ Par sovetskio masas cilvēku (arī mākslā) sk.: Ястребова Н.А. Индивидуальное и массовое в советском искусстве. М., 1984.

³⁸ Canetti E. *Masse und Macht*. Hamburg, 1960. S. 27—28. Ne pievienojoties E. Kaneti caurmērā naturalizētajam masas skaidrojumam, tomēr nevar neatzīt, ka viņa uzrādītās īpašības spilgti atklājas sovetskajā sociālismā.

³⁹ A. Loseva ieviests termins. Sk.: Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. М., 1982.

⁴⁰ Sal.: "Revolūcija ir apspiesto un ekspluatēto svētki. [...] Mēs būsīm revolūcijas nodevēji, ja mēs neizmantosim šo svētku sajūsmas enerģiju un revolucionāro entuziasmu nesaudzīgai un pašizliedzīgai cīņai par tiešu un noteiktu ceļu." (Ļeņins V. Raksti. 9. s. 86. lpp.) 1904. gada 1. Maija uzsaukumā V. Ļeņins izmanto svētkiem piemītošus apzīmējumus (izcēl. — I.Š.): "Tuvojas Pirmā maija diena, kad visu zemju strādnieki svin savu *atmošanas* apzinīgai dzīvei, svin savu *apvienošanos* cīņā pret katru varmācību un katru iespēju cilvēkam apspiest cilvēku, cīņā par miljonu darba ļaužu *atbrīvošanu* no bada, nabadzības un pazemošanas." (7.s. 170. lpp.; sk. arī 8. s. 310.-313. lpp.)

⁴¹ Sk.: Аотман Ю.М. Театр и театральность в строе культуры начала XIX века // Лотман Ю.М. Статьи о типологии культуры. Тарту, 1973. Вып. 2 (ar šādu pašu nosaukumu raksts publicēts krājumā: *Semiotika i struktura tekstu*. Warszawa, 1973). Лотман Ю.М. Декабристы в повседневной жизни // Литературное

наследие декабристов. Л., 1975.

(Par teatrālismu arhitektūrā un mākslā sk.: *Sedlmayr H. Verlust der Mitte*. Salzburg, 1948.) Šis Jurijs Lotmana idejas attīstītas darbos "Teatrālisms 19. gadsimta Krievijas kultūrā" un "Bakuņina morāle" (nepubl.).

⁴² Массовые празднества. Л., 1926. С. 80. (Šis pasākums tika arī saistīts ar Kominternes 4. kongresa delegātu pavadīšanu.) Tiek iecerēts svētkus pat amfiteatrizēt, sal.: "Man visnotaļ jāpievienojas S. Radlova mestajam aicinājumam uzcelt istu masu uzvedumu stadionus, kuros varētu piedalīties desmitiem tūkstošu skatītāju, kuros viņi apsēdīsies katrs savā vietā, kuros pārbaudīta, precīza, uz visiem laikiem pārbaudīta radioiekārta novadīs līdz tiem katru oratora vārdu, kuros gigantisku kino nomainīs dažādkrāsu ēnu spēle uz ekrāna, kamēr pa laukumā novietotām slidēm trauksies tramvaji un vilcieni, bet kanālā, kas atdala skatītājus no notikuma vietas, šaudīsies laivas ar airētājiem." (Цехновицер О. Празднества революции. Л., 1931. С. 54) Šādiem centieniem ir zināms pamats, jo gladiatoru cīņas, Romas amfiteātra fenomens un Revolūcijas radītie svētki ir viendabīgi un vientipiski fenomeni. Tikai romiešu amfiteātris ir dzīves estētiska bauda, turpretim revolūcijas svētkos tā ir tikai imitācija, amfiteātris tiek realizēts ikdienas dzīvē.

⁴³ "Oktobra desmitās gadadienas laikā simboliskie sadedzināšanas akti tika veikti dažādās PSRS vietās." (Цехновицер О. Ук. соч. С. 88) Tā, piem., Tverā 1929. gadā kādā simboliskā aktā vien tiek sadedzinātas 1200 ikonas. Ja sākotnēji šādi akti ir publiski un tiek reklamēti, tad pakāpeniski, neraugoties uz to radīto gaismu, tos veic dziļā tumsā un slepenībā.

⁴⁴ Цехновицер О. Демонстрация и карнавал. Л., 1927. С. 78. Var vienīgi piebilst, ka šī Oresta Cehnovicera grāmata izdota

izdevniecībā "Nost ar analfabētismu", bet Revolūcijas zemē tolaik tiešām arī likvidē analfabētismu.

⁴⁵ Līdzīgā kārtā veidojas arī valsts, tēvzemes garīgā tēva statuss. 1721. gadā Pēteris I oficiāli pieņem titulu "imperators" ("*Lielaiz*", "*Tēvzemes Tēvs*", sal. rom. — *pater patria*). Ja līdz tam garīgais tēvs varēja būt tikai arhirejs vai patriarhs, tad, likvidējot patriarhiju, Pēteris I kļūst arī par garīgo tēvu. Katrīna II jau uzskata sevi par baznīcas galvu, Aleksandrs I vada liturģiju, bet Nikolaja I laikā tiek izstrādāta valdības doktrīna, kura noteica, kas lasāms un mācāms. Līdz ar Revolūciju tiek atcelta arī miesīgā tēva pastāvēšana.

⁴⁶ Mūsdienu apstiprinājums šai ievirzei tiek sludināts, piem., žurnāla "Военно-исторический журнал" pēdējo gadu publikācijās.

⁴⁷ Sal.: "Dzejas poēzija mums saplūda ar militāro poēziju. Nereti vakaros pēc jautrām dzīrēm mūsu pulkveži pavēlēja rotām, bet dažkārt arī bataljoniem pielādēt ieročus un "doties kaujā". (Глинка С.Н. Записки. СПб. 1895. С. 169) Sal. ar D. Davidova "karateātri" (Давидов Д. Военные записки. М., 1982). Sodu sistēma Krievijas armijā ir briesmīga, bet, artistiski un skaisti izpildīta, tā sāk līdzināties poēzijai (sk., piem.: Эпоха Николая Ш. М., 1911). Sk. arī: Артамонов В. Национальный характер и история // Радуга. 1990. № 1. С. 27-44.

⁴⁸ Plašāk sk.: Якобсон А. О романтической идеологии // Новый мир. 1989. №4. С. 231-243. Bet par piemēru sociālajam zvēriskumam var kalpot šāda pavēle: "lesaku izsludināt prēmijas par katru dzīvu vai beigtu Mamantova bandu kazaku. Kā prēmiju var izsniegt ādas mundieri, zābakus, pulksteņus, pārtikas līdzekļus (vairākus pudus maizes) u.tml. Turklāt viss, ko atradīs pie kazaka, zirgs un segli, nokļūst noķērēja īpašumā vai valsts to viņam rekvizē pēc tirgus cenām." (Военно-исторический журнал. 1989. № 8. С. 53.) Šādu uzskaitījumu var turpināt, atsedzot arī sociālā zvēriskuma pastāvēšanu mūsdienu sovietiskajā armijā.

⁴⁹ Piem., A. Kolontaja savulaik rakstīja, ka "šaurās tikai savu bērnu mīlēšanas vietā jāizaug māšu mīlestībai uz visiem lielās darba ģimenes bērniem", kuras rezultātā "izaug lielavīsis pasaules darba ģimene" (Kolontaja A. Ģimene un komunistiskā valsts. М., 1919. 13., 14. lpp.). Plašāku faktu materiālu sk.: Залкина А.Б. Половой вопрос в условиях советской общественности. М.-Л., 1925; Семашко Н.А. Новый быт и половой вопрос. М.-Л., 1926; Неустроева О. Женщина в борьбе за коммуны. М.-Л., 1926; Janele J. Ļeņins un darba sieviete. М., 1925; Čekalins V. Mīlestība un ģimene. R., 1968 u.c. Pēcrevolūcijas gaisotni iezīmē arī "dekrēti par sieviešu nacionalizāciju", kas ieguva plašu rezonansi un izplatību.

⁵⁰ Sal. revolūciju laukos: "...vīrietis satiek mežā pazīstamu sievieti — nu, un piedāvā tai reizīti, bet kas precētai — žēl, vai?" (Революция в деревне. М.-Л., 1924. С. 84) Tiesa, seksuālo attiecību etnogrāfija nav tikusi attīstīta, un šī fenomena aprises var tikai nojaust, turklāt jāņem vērā vēl arī tradīcijas (sal.: "Pederastija plosās ne tikai Kaukāzā un citur Āzijā, bet arī Pēterburgā, visur, pat laukos. Tā ir izplatīta armijā un jo īpaši slēgtās mācību iestādēs. Bijušajos kadetu korpusos šim netikumam bija visnotaļ prostitūcijas iedaba, un piemīļtie kadetiņi pārdeva sevi par papirosiem, par saldo, par konfektēm utt. Sodomisms, šķiet, ir vēl vairāk izplatīts nekā pederastija. Dažviet, piemēram, ziemeļaustrumu guberņās, tam ir pilnīgas pilsoņtiesības, un zemnieki šeit to izmanto pat kā medicīnisku līdzekli, kas it kā ārstējot drudzi." (Шашков С.С.

Собр. соч. СПб. 1898. Т. I. С. 873. Šajā sējumā apkopotas arī atziņas par prostitūcijas formām Krievijā.)).

⁵¹ Sal., piem.: "Революция, visgreizsirdīgākā no mīļākajām, prasa no čekistiem pilnīgu atteikšanos no sievietēm." (Геллер М. Ук. соч. С. 16); "vajag visur un vienmēr [...] vai tā būtu mājas dzīve vai ģimenes dzīve — neaizmirst dižo mērķi, uz kuru mēs ejam" (Неустроева О. Женщина в борьбе за коммуны. М.-Л., 1926. С. 69). Klāra Četkina savulaik tā arī skaidroja 8. marta nozīmi: "Sieviešu dienai, balstoties uz proletarku (*proletāriskās sievietes* — I.Š.) galvenajām ikdienas vajadzībām, jāorganizē proletārisko vīriešu un sieviešu šķiru cīņa ar buržuāzisko iekārtu un tās pamatu — kapitālismu — par sociālismu" (Цеткин К. Заветы Ленина женщинам всего мира. М., 1975. С. 69).

⁵² Piem., zemniecie-ložmetējniece Aņa ne ar ko neatšķīrās no ierindas sarkanarmieša" (Смидович С. Работница и крестьянка в Октябрьской революции. М.-Л., 1927. С. 32.). "Mēdmāšas (красные сестры) nav veco laiku žēlsirdības māšas, kas veidojās no dažādām dāmām un zem sarkanā krusta apsardzības, pat nokļūstot ienaidnieka gūstā, pēc kara likumiem tika saudzētas kā cilvēki, kuriem nav tiešu attiecību ar karadarbību. Mūsu mēdmāšas vienlaikus bija arī ieroču biedri, gandrīz vienmēr apbruģotas un pilnīgi gatavas vajadzīgajā brīdī cīnīties ar ieročiem rokās sānu pie sāna ar biedriem sarkanarmiešiem" vai "Sievietes.. šāva nostūriem, no logiem un jumtiem uz strādnieku un zemnieku ienaidniekiem, sievietes nodrošināja sarkanajiem cīnītājiem uzvaru." (Там же. С. 34, 41). Analogiski motīvi rodami arī agiogrāfiskajā literatūrā, sk.: Женщина в гражданской войне. М., 1928; otrais, "attīrītais" izdevums nāk klajā 1937. gadā.

⁵³ Ļeņins V. Raksti. 446. lpp.

⁵⁴ Sal.: "Ķirurģiskais nazis ir liels teorētiķis, divdesmitā gadsimta filozofijas līderis" (Гроссман В. Все течет // Октябрь. 1989. №6. С. 93). Par naža simboliku sk. arī: Роднянская И. Вместо послесловия // Новый мир. 1989. № 4. С. 241-243.

⁵⁵ Sk., piem.: Пропп В.Я. Русские аграрные праздники. Л., 1963; Бахтин М.М. Творчество Фр. Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., 1965; Гуревич А.Я. Проблемы средневековой культуры. М., 1981; Абрамян Л.А. Первобытный праздник и мифология. Ереван, 1983; Huizinga J. *Homoludens*. Amsterdam. 1939: Cox 11. *The Feast of Fools*, Cambridge, 1970 u.c. Plašs faktoloģisks materiāls apkopots vairāksējumu darbā: Календарные обычаи... М., 1973.

⁵⁶ Sk., piem.: Мазаев А.И. Праздник как социально-художественное явление. М., 1978. u.c.

⁵⁷ Plašāk sk.: Жигульский К. Праздник и культура. М., 1985.

⁵⁸ Markss K. Kapitāls. R., 1973. 1. s. 158. lpp.

⁵⁹ Бахтин М.М. Творчество Фр. Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., 1965. С. 300.

⁶⁰ Levy-Bruhl L. *Le mythologie primitive*. Paris, 1935. P. 316.

⁶¹ Detalizētāk sk.: Василюк Ф.Е. Психология переживания. М., 1984.

⁶² Sk.: Шуваев И. Символические смыслообразования в человеческой жизни // Человек и духовность. Р., 1990. С. 23-29.

⁶³ Staljšs J. Raksti. R., 1948. 7. s. 47. lpp.

⁶⁴ Троцкий Л. Речь на III Всесоюзном съезде Советов Народного хозяйства. М., 1920. С. 16.

(Turpinājums no 7.lpp.)

Neviena no abām pusēm nebaidās izskatīties dīvaina vai egoistiska pati savās acīs vai pārkāpt kaut kādus svētus likumus, kā laulātajiem vajadzētu uzvesties. Ar apliecinošās spējas — mākas visā daļties — palīdzību abi partneri izstrādā elastīgu, pieņemamu kompromisu sistēmas minimumu uzvedībā, tādā veidā saglabājot savas laulības struktūru tik elastīgu, cik vien cilvēciski iespējams, lai tiktu galā ar dzīves problēmām, nevis uzkrautu viens otram nospiedošas, manipulatīvas attiecības.

Konflikti šāda veida attiecībās nobriest, kad viens vai abi partneri personiskās nedrošības sajūtas vai nezināšanas dēļ mēģina atrisināt radušos situāciju uz gatavu priekšstatu pamata par to, kā draugiem, istabas biedriem vai laulātajiem vajadzētu uzvesties. Atsaucot atmiņā kādu nelaimīgu laulību, jūs droši vien atzīsiet, ka vienai vai pat abām pusēm ir gatavs priekšstats par lomu, kāda jāspēlē pašam un kāda — otram. Šie uzspiestie likumi neļauj otram laulātajam būt pašam savas rīcības galējam vērtētājam. Tomēr uzspiesti likumi praksē nedarbojas. Lai šīs lomas turētu laulātos kopā un palīdzētu viņiem saglabāt ģimenes laimi, to detaļas ir jāizstrādā attīstībā. Jo spēcīgāku personisko nedrošību kāds no partneriem izjūt, jo arbitrārākas un manipulatīvākas struktūras viņš vai viņa cenšas uzspiest gan pats sev, gan otram. Nedrošākā personība vislabāk jūtas situācijā ar augstu nosacītības pakāpi, kur nezināmo skaits nav liels. Nedrošības mocīts vīrs ir spējīgs uzspiest savai sievai kādu apšaubāmu struktūru, vienkārši lai apspiestu pats savas bailes par to, ka nemāk ar sievu apieties. Piemēram, viņš ir spējīgs uzstāt, ka sievietēm nav jāstrādā, bet gan jāsež mājās un pilnībā jāuzņemas bērnu audzināšana, vai apgalvot, ka sievietēm nedrīkst ļaut rīkoties ar naudu. Tādam vīram pat var ienākt prātā, ka sieva jāšoda vai vismaz jāiepotē viņai vainas apziņa, ja pēdējai gadījumā ir citi uzskati par šo mākslīgi uzspiesto laulības attiecību veidu. Viņš var turpināt bīdīt šo ideoloģiju, vienlaicīgi gari un plaši spriedelējot par taisnīgumu un ņemšanas—došanas mehānismu laulībā.

Tieši ar šādu vīru pirms pāris gadiem dzīvoja kāda mana paciente. Nelaimīgajā savienībā nevienam no partneriem nebija ne mazākās sociālās vai seksuālās pirmslaulību pieredzes. Šis bija viņu pirmās un vienīgās tuvās attiecības uz vienlīdzības pamatiem. Ciešas, vienlīdzīgas saskarsmes līmenī trūka jebkādas pieredzes. Jau no paša sākuma dominēja vīra arbitrārā struktūra, un jaunajai sievai pietrūka prasmes būt apliecinoši patstāvīgai, lai to izaicinātu. Tā rezultātā vienīgie situācijas atrisināšanas paņēmieni bija pasīva pretestība un atkāpšanās, jo viņas manipulatīvās spējas jūti atpalika no laulātā drauga talantiem šajā jomā. Pēc sešiem laulībā pavadītiem gadiem abi ieradās ārsta kabinetā ar veselu vārdzīmi tipisku saprašanās tipa problēmu, ko sieva stūma sev pa priekšu, dēvēdama par "savu seksuālo problēmu". Nespēdama apliecinoši reaģēt uz vīra manipulācijām ikdienas dzīvē, viņa pamazām atsvešinājās no sava laulātā drauga visās jomās, tai skaitā arī dzimumdzīvē. Pēc četriem gadiem neveiksmīgu dzimumattiecību viņa sūdzējās par frigiditāti, vaginītu, vaginismu (nekontrolējamām maksts atveres kontrakcijām, kas kavē dzimumaktu), dispareimiju (asām sāpēm makstī, kas raksturīgas seksuālai nesaderībai), kā arī vīra nespēju viņu seksuāli ierosināt. Noliegdama savu nespēju apliecinoši risināt problēmas un pastāvēdama uz to, ka ārpus dzimumdzīves

viņu laulībā viss ir kārtībā, sieva sāka ārstēties pret dzimumdzīves disfunkciju. Ar biheiviorālām metodēm vaginismu parasti var izārstēt trijās nedēļās. Viņai tas aizņēma veselus trīs mēnešus. Pēc vairākiem šādiem mēģinājumiem gliemeža gaitā tikt galā ar specifiskajām dzimumsatisksmes grūtībām vispārējs psihoterapijas kurss arī nedeļa nekādus rezultātus. Nevienam no laulātajiem nespēja ne pielaut, ne saprast, ka viņu dzimumsatisksmes problēmas varētu būt kaut kādā veidā saistītas ar ikdienas izturēšanos vienam pret otru. Uz jautājumu, kāpēc viņa cenšas atrisināt savas seksuālās problēmas, sieva godīgi atbildēja: "Lai Čoks būtu laimīgs," nebīldama ne vārda par savu seksuālo apmierinājumu. Viņa neapzinājās, ka vīra nespēja viņu uzbudināt īstenībā ir tikai moderns paņēmieni, kā vīrieti morāli iznīcināt un atklāti paust savu frustrāciju par nelaimīgo laulību bez bažām tikt pieķertai. Jo kurš tad sitis zemē gulošajam? Pēc neilga laika šis pāris pārtrauca uzsākt ārstēšanos un neizrādīja vēlēšanos to atsākt. Kā nesen uzzināju, viņi apsverot iespēju ievadīt šķiršanos.

Arī personiskās nedrošības sajūtas nomākta sieva var uzspiest laulības dzīvei manipulatīvu struktūru, vienkārši lai pārvarētu bailes saskarties ar nezināmo. Izsmalcināti un pat augstprātīgi apiedamās ar vīru kā ar mazu bērnu, viņa ir spējīga bradāt ar kājām vīra tiesības pašam būt savas rīcības galējam vērtētājam. Viņa visžēlīgi atļaus vīram pelnīt ģimenei iztiku, bet, neuzticēdamās viņam, centīsies to visās jomās kontrolēt un likt justies vainīgam, ja vīrs gadījumā nebūs mierā ar viņas dzelzainajām apiešanās metodēm. Lai manipulācija izdotos, arī šajā gadījumā vīram ir jābūt pārliecinātam, ka sieva drīkst ar viņu manipulēt. Lai uzspiestajai struktūrai patiešām būtu manipulatīvs efekts, vīram svēti jātic, ka viņš nav pats savas rīcības galējais vērtētājs. Ja vīrs tam nepiekrīt, sieva nebūs spējīga uzspiest viņam attiecīgo struktūru.

Nesen pie manis nokļuva pacients, kuram ar sievu bija izveidojušās tieši šādas attiecības. Agrāk viņš bija menedžeris vienā no daudzajiem kādai firmai piederošajiem pārtikas veikalos. Drīz pēc iecelšanas šajā amatā viņš nonāca vairākos konfliktos ar pircējiem no vienas un firmas reģionālo pārvaldi no otras puses. Pateicoties savai nespējai apliecinoši izvērtēt situāciju, viņš nespēja novilkt konkrētas robežas savai darbībai pircēju interesēs, nedz arī stingri pastāvēt uz zināmu atbalstu no firmas vadības puses. Tā rezultātā mans pacients nenostādīja jaunajā darbavietā visai ilgi. Pēc atlaišanas viņš jūta, ka drīzāk melos savai sievai nekā atzīsies, ka saņem bezdarbnieka pabalstu. Kad viņam piedāvāja pagaidu darbu noliktavā, mans pacients atteicās, baidīdamies no izskaidrošanās ar sievu un no tā, ko teiks viņas radi, uzzinot, ka viņš pievienojies "zilo apkaklišu" rindām. Šis nabaga vīrs patiešām neticēja, ka pats ir savas rīcības galējais vērtētājs, tādēļ vārdiski apliecinošās metodes vietā izvēlējās primitīvo "laišanos lapās".

Visos trijos attiecību veidos — darījumu, autoritārajā un vienlīdzīgajā — parādās kopīgas problēmas, tikko jūs nonākat dubultā saskarsmē ar vienu un to pašu personu. Piemēram, stājoties darījumu attiecībās ar savu draugu, katrs no jums var sastapties ar grūtībām, kā nodalīt savstarpējo apiešanos darījumu robežās no vienlīdzīgām attiecībām draugu starpā un otrādi. Draugs var izmēģināt kādu manipulatīvu gājieni, cenšoties uzspiest izejošu struktūru no draudzības sfēras, kam nav nekāda sakara ar darījumiem. Balstīdamies uz jūsu

iepriekš izstrādāto savstarpējo draudzīgo izlīdzēšanos, viņš var, piemēram, pasākt regulāri aizņemties jūsu automašīnu dienesta vajadzībām. Atsaukdamies uz agrāk iedibināto paradumu aizdot nelielas naudas summas, viņš var sākt aizņemties lielākas summas. Ja jūs par abiem neesat izstrādājuši drošu savstarpējās apiešanās sistēmu uz vienlīdzības pamatiem, tad draugam ir iespēja sagudrot dažādus manipulatīvus pieņēmumus par to, kā draugiem būtu vienam pret otru jāizturas biznesā, nu, piemēram, "kā draugs var mani spiest ievērot zināmas robežas?". Par šīm manipulācijām jauktā tipa attiecībās tautā parasti saka: "Draugs mājās nav draugs biznesā." Mans brālēns Edgars no Havaju salām kādā sarunā to pārliecinoši komentēja: "Kas attiecas uz darba lietām, tad es vēlos, lai mani līdzstrādnieki no paša sākuma saprastu, ka dabūs kārtīgi pa ādu, ja nepildīs to, ko solījuši. Toties man nav nekādas vēlēšanās izturēties šādi pret saviem draugiem. It kā nebūtu nekā prātīgāka, ko ar viņiem pasākt." Kaut gan brālēna Edgara piedāvātajam atrisinājumam piemīt zināma pievilcība, tomēr var izveidoties situācija, kurā jums nebūs citas izvēles, kā attiekties pret vienu un to pašu personu divos dažādos līmeņos. Ja reiz esat iejaukts krogus kautiņā, tad pilnīgi vienalga, vai jūs nejauši paslīdējāt uz grīdas un krišus iekritāt barā vai tišām iesaistījāties tracī, vai arī tikāt ievilkts. Vai tad ir svarīgi, kādā veidā jūsu draugs sasita jūsu automašīnu. Varbūt viņš vēlējās, lai jūs izpalīdzat ar ieguldījumu Brīnumdarītājā Kārpū Noņēmējā? Jums vienalga jātiek galā ar notiekošo. Tomēr, apliecinoši cinīdamies pret manipulācijām jauktā tipa attiecībās, paliekot pats savas rīcības galējais vērtētājs, pats nolemjot, ko jūs gribat, un, ierosinot kompromisus, ko pats esat gatavs izpildīt, jūs varat veiksmīgi sadarboties ar draugu darījumu attiecībās, vienlaicīgi saglabājot draudzību.

Visos trijos saskarsmes veidos manipulācijas ar jūsu uzvedību sākas, kad attiecībās tiek ievilkti un jums uzspiesti sveši likumi, par kuriem nav iepriekšējas vienošanās un kas tādēļ ir pretrunā ar jūsu tiesībām pašam būt noteicējam pār savu rīcību. Ja katram no mums vajadzētu ietēpt vārdos primāro, bērniskāgo pārliecību, kas paver ceļu manipulācijām, tad formulējumi, iespējams, būtu dažādi, bet nozīme tiem visiem apmēram šāda: *Tu nedrīksti izteikt spriedumu par sevi un savu rīcību. Tava rīcība ir jāvērtē tādām autoritātēm, kas lielākas un gudrākas par tevi, pēc viņu likumiem un noteikumiem.* Visumā jebkura šādas pārliecības diktēta rīcība ir manipulācija. Tikko kāds cits ierbežo jūsu spējas būt noteicējam pār savu rīcību, to sauc par manipulāciju ar jūsu izturēšanos. Autoritātes un ārējās dabas likumi, uz kuriem attiecas jūsu pārliecība, ļoti aktīvi piedalās visu jūsu darbību, domu un jūtu koriģēšanā un regulēšanā. Vienā no savām apmācību grupām es astoņdesmit pieciem cilvēkiem jautāju: "Cik daudzi no jums patiešām turas pie šīs pārliecības?" Rokas pacēla tikai trīs no viņiem. "Bet cik daudzi no jums uzvedas, it kā turētos pie šīs pārliecības?" Rokas pacēla visi astoņdesmit pieci cilvēki.

Tiesības pašam būt savas rīcības galējam vērtētājam ir jūsu primārās apliecinošās tiesības, kas aizliedz citiem manipulēt ar jūsu izturēšanos. Tieši no šīm pamattiesībām izriet visas pārējās apliecinošās tiesības. Īstenībā pārējās ir tikai šo tiesību precīzāki izvērsumi jūsu ikdienas dzīvē. Tie arī nav maznozīmīgi, jo nodrošina jūs ar pārbaudītiem paņēmieniem, kā tikt galā ar visizplatītākajiem psiholoģiskās

manipulēšanas veidiem, ar centieniem apdraudēt jūsu pašcieņu un pašpaļāvību. Tālākās nodaļās, aprakstot šīs specifiskās tiesības katru atsevišķi, es minēšu noteiktus piemērus tam, kādā veidā citi ļaudis parasti cenšas manipulēt ar jūsu izturēšanos, uzdodot par tās galējiem vērtētājiem paši sevi vai kādu citu apšaubāmu standartu. Bet tagad mazliet paanalizēsim, kas notiek, līdzko jūs ņemat tiesības būt par sevis galējo vērtētāju pats savās rokās.

Kļūdams par personiskās rīcības galveno vērtētāju, jūs pats izstrādājat paņēmienus savas rīcības vērtēšanai. Vērtējums, ko jūs izdarāt, vadoties pēc savu personisko mēģinājumu un kļūdu pieredzes, vairāk sliecas uz "tas-mander-bet-tas-neder" sistēmas pusi nekā atgādina "tas-ir-pareizi-bet-tas-ne" principus. Jūsu patstāvīgie spriedumi ir elastīga "tas-man-patīk-bet-tas-nepatīk" sistēma, nevis "to-es-drīkstu-un-to-nedrīkstu" jeb "to-tu-drīksti-un-to-nedrīksti". Mūsu individuālais pašvērtējums var arī nebūt ne sistemātisks, ne loģisks, ne konsekvents, ne pastāvīgs un pat ne skaidri saprotams visiem citiem. Tomēr tas būs atbilstošs mūsu konkrētajai personībai un dzīves stilam.

Izredzes pašiem kļūt par savas rīcības galējiem vērtētājiem daudziem no mums var likties biedējošas. Būt pašam sev par galējo noteicēju bez dažādu apšaubāmu noteikumu palīdzības ir tas pats, kas apceļot nepazīstamu zemi bez tūrisma ceļveža vai, vēl ļaunāk — bez kartes. Sastādīt pašam sev noteikumus, kas dzīves gaitā attīstītos, nav nekāds viegla uzdevums, tomēr nekas cits neatliek, ja pretējā gadījumā, atļaujot citiem manipulēt ar mūsu jūtām, jāizbauda frustrācija, agresivitātes uzplūdi un pasīvas bēgšanas pazemojumi. Jāpaļaujas vien pašiem uz savu vērtējumu, jo, patiesību sakot — vai nu mēs to gribam atzīt, vai ne — esam taču pilnībā atbildīgi paši par sevi.

No atbildības par saviem lēmumiem un to sekām nav iespējams izvairīties, noliedzot tās pastāvēšanu. Jūs nevarat uzņemties atbildību par kāda cita laimi, nedz arī automātiski piespēlēt atbildību par savu personisko laimi kādam citam. Jūs nevarat izvairīties no atbildības par to, ko jūs darāt arī šķietami saprātīgu iemeslu dēļ — sak, mēs bijām spiesti darīt tieši to un ne citu. Jūsu dzīve ir jūsu dzīve, un tikai jūs pats nosakāt, kas tajā notiks un kas ne. Daudzi cilvēki noliedz, ka paši ir savas rīcības noteicēji. Atsacīdamies uzņemties atbildību par savu nodarījumu, viņi cenšas minēt dažādus attaisnojumus. Visi šie noliegumi tā vai citādi atgādina klasisko apsūdzēto atbildi, aizstāvoties Nirnbergas prāvā: "Es taču tikai izpildīju pavēles." Šāda nolieguma vietā apsūdzētie vācu karavīri būtu varējuši izteikt arī kādu alternatīvu apliecinošu atbildi, piemēram: "Es izvēlējos darīt to, par ko mani šodien tiesā, lai izvairītos no soda, pazemīnāšanas dienesta pakāpē, kara tribunāla, aizsūtīšanas uz Krievijas fronti vai gluži vienkārši nošaušanas."

Tagad spersim nākamo soli savu specifisko tiesību izpētē un noskaidrosim, kā mūsu apliecinošā izturēšanās atsaucas uz tādām ārējās dabas autoritārām sistēmām kā morāle un tiesības.

Morāle ir arbitrāru likumu sistēma, ko cilvēki pieņem, lai veidotu spriedumu par savu un citu cilvēku uzvedību. Morālo sistēmu pieņemšana un lietošana no mūsu puses varētu apmēram līdzināties mūsu uzvedībai pārgājiena laikā Sjerrās¹, ja mūsu uzticamais pavadonis būtu pēkšņi paklupis pār kādu

¹ Domāta t.s. Sjerra Nevada, kalnu grēda Austrumkalifornijā.

siektu un salauzis kāju. Tad katrs no mums pēkšņi atrastos grūta uzdevuma priekšā — atrast ceļu mājup —, turklāt pastāvēt biedējošai iespējai, ka var pietrūkt zināšanu, lai izdzīvotu. Uzgājis kādu taciņu, katrs no mums tad iestāsta pats sev un visiem citiem: “Šis ir pareizais ceļš.” Līdz ar civilizācijas pazīmju parādīšanos mūsu bailes apmaldīties džungļos, nezinot, ko tālāk iesākt, drusku atslābst, neskatoties uz to, ka taciņa var ievest vēl dziļāk biezoknī. Mēs atsakāmies tālāk lauzīt galvu, ka varētu taču būt arī citi ceļi — gan labāki, gan sliktāki par to, ko mēs esam izvēlējušies. Stūrgalvīgi uzstājot, ka tieši mūsu taciņa ir pareizā, mēs nokratām atbildību par mājās tikšanu no saviem pleciem un uzgrūžam to apšaubāmajai taciņai, mēs taču vienmēr varēsim vainot stulbos cilvēkus, kas to ierīkojuši! Šo alegoriju es izvēlējos, lai paskaidrotu, ka “absolūti pareizas” vai “absolūti nepareizas” morālas rīcības nav; tāpat kā nav absolūti tehniski pareizas rīcības! Ir tikai tīri individuāli rīcības veidi, kas atkarībā no mūsu izvēles var bagātināt vai sagandēt mūsu dzīvi. Tā, piemēram, kāds apliecinoši domājošs tūrists tādā situācijā varētu izvēlēties sekot nevis savu biedru atklātajām taciņām, bet pats savai intūcijai, izmantojot visus iespējamus palīglīdzekļus: saules un zvaigžņu atrašanās vietu, gaismas jutīgo augu augšanas vietas, dažādas iegaumētas ceļazīmes, kā arī pēc kartes mēģināt uzminēt, kurā virzienā varētu būt 99. autoceļš.

Juridiskās sistēmas savukārt ir sabiedrības pieņemti arbitrāri likumi, lai nodrošinātu nevēlamās sekas par uzvedību, ko vēlas aizkavēt. Gluži tāpat kā morālajām sistēmām, arī juridiskajiem likumiem nav nekā kopīga ar “absolūti pareizo” vai “absolūti nepareizo”. Pareizā un nepareizā sistēmas pielieto, lai psiholoģiski manipulētu ar cilvēku jūtām un uzvedību. Juridiski kodeksi ir ieviesti, lai regulētu cilvēku uzvedību un izšķirtu strīdīgus jautājumus starp viņiem. Toties vienmēr paliek iespēja visu apliecinoši izvērtēt, pārkāpt likumu un uzņemties atbildību par pārkāpumu. Vai daudzi no mums var apgalvot, ka nekad nav pārkāpuši braukšanas vai automašīnas stāvēšanas noteikumus un, piekerti, maksājuši sodu? Mēs uzņemamies atbildību par savu izvēli un tās sekām. Tomēr daudzi no mums jauc pareizo un nepareizo ar likumīgo un nelikumīgo. Vairums likumdevēju, tiesnešu un tiesu izpildītāju tāpat kā mēs putro pareizā un nepareizā sistēmas. Šo sajukumu labi raksturo juridiskās un tieslietu problēmas, kas izvirzās, nospraužot pareizas un nepareizas uzvedības normas.

Saistot juridiskos likumus ar pareizā un nepareizā jēdzieniem, likumi pārvēršas par cilvēku emocionālās manipulēšanas līdzekļiem. Likums var ietvert sevī šo pareizā un nepareizā sistēmu, kā, piemēram, Savienoto Valstu Augstākās Tiesas formulējumā “sociāli attaisnotā pornogrāfija”, no kura, nūdien, smadzenes raucas čokurā. Vai Augstākā Tiesa ar to domā, ka jūs drīkstat lasīt sociāli attaisnotu pornogrāfisku literatūru, nejudzamiem vainīgs par savām miesaskāriņajām tieksmēm? Bet, ja literārās sekas orgānijas dalībnieki šajā grāmatā pēc tam nokļūst ellē vai, vēl jaunāk, nenožēlo grēkus un neiesaistās sabiedriskajā žēlsirdības darbā, vai tas nozīmē, ka jums “vajadzētu” justies vainīgam, to lasot?

Policisti mēdz ietērpt likumus pareizā un nepareizā jēdzienos, lai uz ielas nosodītu “nepareizu” rīcību. Nesen kāds autoinspektors no Losandželosas apgabala policijas mēģināja izdarīt juridisku manipulāciju ar mani. Pēc apturēšanas un soda iekasēšanas par to, ka biju 65 jūdžu minimālā ātruma

ierobežojuma zonā braucis ar 63 jūdžu ātrumu stundā, šis ūsainais centurions vidējos gados, ar alusvēderiņu, tērpiens maisveidīgā haki uniformā, vēl mēģināja iepotēt man vainas apziņu: “Ja tu velcies kā *putz* (vīrieša dzimumlocekļa apzīmējums jidiš dialektā) pa malējo joslu, tā tava darīšana. Bet nemēģini to vēlreiz darīt ātruma joslā, — tas ir nepareizi.” Tādējādi viņš ne tikai uzlika man naudas sodu par pārāk lēnu braukšanu, bet cerēja, ka viņa izteiktā vērtējuma (*putz*) dēļ es uzreiz jūtīšos šausmīgi vainīgs. Absolūtais emociju trūkums no manas puses policistu nedaudz izsita no sliedēm, tomēr, uztrausies sedlos savai “Jamahai” un piedēvis gāzi, viņš jutās atguvis cienīgo stāju.

Pielietojot pareizā un nepareizā sistēmas, tiek pamodināta psiholoģiskā vainas apziņa. Kad šim nolūkam izmanto juridiskus likumus, tie un to piemērotāji apzināti pārkāpj jūsu primārās apliecinošās tiesības pašam būt savu emociju galējam vērtētājam. Šādi likumi, kas spēlē uz jūtām, savā iedarbībā krasi atšķiras no visiem pārējiem likumiem. Nolēmis apliecinoši pieiet jebkurai likumam, kas kaut ko juridiski uzspiež, jūs varat vienkārši pārkāpt šo likumu un uzņemties juridiski noteiktās sekas, t.i., civiltiesisku atbildību, soda naudu vai cietumsodu. Lēmšana ir tikai jūsu ziņā. Pēc citu cilvēku domām, tas varbūt nav sevišķi gudrs lēmums, tomēr tas ir jūsējais, gluži tāpat tā pozitīvās vai negatīvās sekas attiecas tikai un vienīgi uz jums. Toties, nolēmis pārkāpt likumu, kas “spēlē uz jūtām”, jūs uzņematies ne tikai juridiskās sekas vien. Neatkarīgi no personiskā sprieduma no jums šajā gadījumā tiek gaidīta psiholoģiskas vainas apziņas izpausme par šāda likuma pārkāpšanu. Viens no vislabākajiem, kaut arī visasākajiem piemēriem šāda likuma darbībai varētu būt paredzētās sankcijas pret tiem karaklausībai padotajiem, kas sirdsapziņas vārdā atsakās doties karā. Ļaudis, kas principā uzskata karu par traģisku cilvēces dzīvo spēku izšķiešanu un kategoriski atsakās tajā piedalīties, pēc likuma tiek notiesāti uz vairākiem gadiem piespiedu alternatīvā dienesta mazkvalificētā darbā, kā, piemēram, naktspodu iztukšošanas slimnīcās, turklāt otra izvēles iespēja ir tikai cietumsods. Kaut arī naktspodu tīrīšana varbūt nav sevišķi pievilcīgs darbs, šī likuma daļa vēl ir tīrais sākums. Galvenais, ka tiesības izlemt, vai notiesātais varēs vai nevarēs vakaros atgriezties mājās, pieder slimnīcas administrācijai, tātad ir atkarīgas no “pareizā” un “nepareizā” pieņemumu sistēmas šajā slimnīcā un valdības kaprīzēm. Ja personālam notiesātais nepatīk, slimnīca atlaiž viņu no darba, un cilvēks, kas pārliecības dēļ atsacījies piedalīties karā, var doties taisnā ceļā uz cietumu. Prasti izsakoties, tiesnesis, pasludinādams šādu spriedumu, notiesātajam īstenībā saka: “Lai varētu izvairīties no cietuma, tev tiek piespriests pāris gadus laizīt kādam citam zābakus. Šai laikā tu nevis pats būsi sev noteicējs, bet gan šo zābaku īpašnieks.” Notiesātā izvēle ir skaidra: vai nu sēdēt cietumā, vai atteikties būt pašam savas rīcības vērtētājam. Ja šāda kārtība arī nespēj piespiest notiesāto justies vainīgam un apzināties savu “kļūdu”, tad tā vismaz soda viņu par to, ka, būdams pats savas rīcības galējais vērtētājs, viņš izvēlēties “neaizstāvēt” savu dzimteni. Par to viņu piespiež uz vairākiem gadiem atteikties no savām apliecinošajām tiesībām būt dažādās jomās savas rīcības vērtētājam.

Šie piemēri juridiskai, manipulatīvai kontrolei pār cilvēku jūtām parāda, kā tiek ļaunprātīgi izmantota pilsoniskā

pakļaušanās. Neviena valdība, kas cenšas manipulēt un regulēt tautas emocionālo stāvokli, nevar sevi uzskatīt par demokrātisku. Lasot ASV Konstitūciju vai, piemēram, Amerikas Koloniju Neatkarības Deklarāciju no Lielbritānijas, es neesmu atradis nevienu punktu, kas atļautu piemērot sodu par juridiskiem pārkāpumiem, ietekmējot pārkāpēja emocijas. Toties tur skaidri uzrakstīts, ka mums ir noteiktas, neatņemamas tiesības, kā, piemēram, tiesības uz dzīvības saglabāšanu, brīvību un laimi. Neliekot lietā tiesības pašam būt savas rīcības galējam vērtētājam, visas pārējās ir tikai tukša skaņa.

Tagad aplūkosim pārējās apliecinotās tiesības, kas izriet no šīm primārajām pamattiesībām. Bez tam apskatīsim arī dažus pašus izplatītākos paņēmienus, kā citi cilvēki cenšas tās pārkāpt.

JŪSU DIENIŠKĀS APLIECINOŠĀS TIESĪBAS UN IZPLATĪTĀKIE VEIDI, KĀ CITI CILVĒKI TĀS PĀRKĀPJ

Būt galvenajam spriedējam un noteicējam pašam pār sevi — šis stāvoklis uzstāda noteiktas prasības mūsu domāšanai un uzvedībai. Bet tas, kā šis vispārīgais fakts tiek tulkots konkrētā kontekstā sarunvalodā, ir lielā mērā atkarīgs no jūsu ikdienas dzīves. Kā lai nosaka, tieši kurā brīdī kāds ar jums cenšas manipulēt un kad tiek pārkāptas jūsu apliecinotās tiesības? Viens veids, kā mēs to visi zinām, nelaimīgā kārtā ir retrospektīvais, kad mums atliek tikai konstatēt: "Ej nu zini, kā tas notika, bet man ir nelaba nojauta, ka nupat man kārtīgi piešuva bārdū." Novēlotā sajūta diemžēl mums nebūt nepalīdz nākotnē labāk atrisināt situācijas, toties mēs sākam izrādīt tendenci izvairīties no šiem hroniskajiem "piešuvējiem". Lai palīdzētu aptvert, ka ar jums manipulē un kurā brīdī tas sākas, šajā nodaļā ir pārskatīti visvienkāršākie manipulācijas paņēmieni, ko cilvēki ikdienā pielieto, lai ierobežotu jūsu tiesības uz apliecinotāju rīcību.

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības nevienam nepaskaidrot un neattaisnot savu rīcību.

Arī šis, tāpat kā pārējās tiesības, kas aplūkotas šajā nodaļā, ir atvasinātas no primārajām tiesībām uz apliecinotāju izturēšanos — tiesībām pašam būt sevis un savas rīcības galējam vērtētājam. Ja jūs tas patiešām esat, tad nav nekādas vajadzības izskaidrot savu rīcību kādam citam novērtēšanai — vai tā ir pareiza vai nepareiza, vai kā citādi apzīmējama. Skaidrs, ka citiem cilvēkiem tāpat ir tiesības izturēties apliecinotāji un pateikt, ka viņiem nav pa prātam jūsu rīcība. Tad jums paveras izvēles iespēja — vai nu ņemt vērā viņu domas, vai izstrādāt kādu kompromisu, vai arī pilnīgi izmainīt savu izturēšanos. Tomēr, ja esat pats sevis galējais vērtētājs, citiem nav nekādu tiesību manipulēt ar jūsu jūtām vai uzvedību, pieprasot no jums paskaidrojumus un iemeslus, lai galarezultātā pierādītu, ka jums nav taisnība. Bērnišķīgo pārliecību, kas atrodas pamatā šim manipulācijas veidam, varētu raksturot šādi: *Tā kā tu esi atbildīgs citu cilvēku priekšā par savu rīcību, tad tev jāpaskaidro viņiem savas rīcības iemesli. Tavs pienākums ir attaisnoties viņu priekšā.* Tādu manipulatīvās pārliecības ikdienas pielietojumu var novērot, piemēram, pārdevēja sarunā ar pircēju, kas atnesis atpakaļ uz veikalu

kurpju pāri. "Kāpēc jums nepatīk šīs kurpes?" skan jautājums ar zemtekstu: gluži neticami, ka kādam var nepatikt šīs kurpes. Ar šo jautājumu pārdevējs liek pircējam manīt, ka pēdējam it kā būtu jāpiedāvā kāds pārdevējam pieņemams attaisnojums. Ja pircējs vai pircēja pieļaus, ka pārdevējam taisnība un nepatīkai ir jābūt kādam konkrētam iemeslam, viņa sāks justies bezcerīgi nekompetenta. Juzdamās nekompetenta, viņa visdrīzāk tomēr jutīsies arī spiesta piedāvāt kaut kādu iemeslu. Piedāvādama dažādus iemeslus, viņa dos iespēju pārdevējam pierādīt pretējo. Viss kļūs atkarīgs no tā, kurš spēš sagudrot vairāk iemeslu, un pēc aptuveni šāda manipulatīva dialoga, visticamāk, viņa atstās veikalu ar to pašu kurpju pāri rokās.

Pārdevējs: Kāpēc jums nepatīk šīs kurpes?

Pircēja: Tās ir neēdīgi sarkanā krāsā.

Pārdevējs: Blēņas, cienītā. Viņas lieliski piestāv jūsu nagu lakai.

Pircēja: Bet šīs kurpes man ir pārāk lielas, un siksniņa pie papēža visu laiku slīd nost.

Pārdevējs: To mēs varam viegli labot, ieliekot pēdas velvē polsterīti. Tas izmaksās tikai 3 dolārus 59 centus.

Pircēja: Bet purngalā tās ir pārāk šauras.

Pārdevējs: Sīkums. Tūlīt es tās ienesīšu noliktavā un mazliet izpletišu...

Toties, ja pircēja pati sev atstāj tiesības izlemt, vai vajadzīgs atbildēt uz šo "kāpēc" vai ne, viņa īsi un skaidri atteiks: "Nekāda īpaša iemesla nav, man vienkārši šīs kurpes nepatīk."

Kad mācu studentiem apliecinotāju izturēšanos, gandrīz visi kā viens uzdod jautājumu: "Kā lai atsakos paskaidrot draugam savas rīcības iemeslus, ja viņš to vēlas? Viņam tas nepatīks." Tādā gadījumā es uzdodu veselu sēriju provokatīvu pretjautājumu: "Kā tas iznāk, ka draugs ir tiesīgs jums pieprasīt paskaidrojumus? Vai jūs draudzējaties uz tādiem noteikumiem, ka tikai viņš būs lēmējs par jūsu uzvedības pareizību un nepareizību? Vai jūsu draudzība izjuks tāpēc vien, ka nepaskaidrosiet, kāpēc negribat aizdot viņam savu automašīnu? Cik vērts ir tik švaka draudzība? Ja kāds draugs atsakās atzīt jūsu tiesības neļaut ar sevi manipulēt un kļūt par personiskās rīcības galējo vērtētāju, varbūt tāds draugs vispār neprot ar jums citādi apieties? Bet jūsu draugu izvēle, tāpat kā viss cits, ir atkarīgs tikai no paša."

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības pašam izvērtēt, vai esat atbildīgs par citu cilvēku problēmām un to atrisināšanu vai ne.

Katrs no mums ir pilnībā atbildīgs par savu personisko laimi, psiholoģisko labsajūtu un panākumiem dzīvē. Lai kā mēs vēlētu labu citiem cilvēkiem, mēs patiesi neesam spējīgi nodrošināt laimi, labklājību un garīgo līdzsvaru otram.

Protams, jūs spējat uz laiku iepriecināt kādu citu personu, darīdams to, ko viņš vai viņa attiecīgi vēlas, tomēr viss grūtais darbs, sviedri, sāpes un bailes no neveiksmes, lai iekārtotu sev veselīgu un laimīgu dzīvi, ir jāveic un jāpārdzīvo šim cilvēkam pašam. Par spīti jūsu līdzcieļībai pret citu ļaužu nelaimēm, cilvēka dzīves realitāte ir tāda, ka katram pašam jātiek galā ar savām problēmām, mācoties paļauties tikai uz saviem spēkiem. Šī realitāte atrodas pamatā vienam no modernās psihoterapijas galvenajiem principiem. Ārsti, kas

praktizē šo terapijas metodi, ir sapratuši, ka ārstēšanas process neatrisina pacienta problēmas, bet gan palīdz slimniekam iegūt spēju pašam tās atrisināt. Ikviens no mums var pa reizei kādam palīdzēt ar labu padomu vai atbalstu, bet problēmas īpašnieks pats ir pilnībā atbildīgs par tās atrisināšanu. Iespējams pat, ka šo problēmu tiešā vai netiešā ceļā izraisījusi kāda jūsu darbība. Ja jūs neapzināties tiesības būt atbildīgam tikai un vienīgi par sevi, tad citi cilvēki viegli varēs un gribēs ar jums manipulēt, uzkrājot jums savas problēmas kā jūsējās. Bērnišķīgā pārliecība, kas atrodas pamatā šim manipulācijas tipam, ir apmēram tāda: *Tu esi morāli atbildīgs tādu par sevi varenāku institūtu priekšā, ko gudri cilvēki ieviesuši, lai organizētu sabiedrības dzīvi. Lai palīdzētu šiem institūtiem darboties, tev jāziedo tiem visas savas vērtības. Ja šie institūti nefunkcionē, kā vajadzīgs, tad jāpieņemojas un jāmainās tev, nevis viņiem. Ja mijiedarbībā ar šīm sistēmām izceļas kādas problēmas, tad tās ir tavas, sistēmai par tām nav jāatbild.*

Visparastākie ikdienišķās saskarsmes veidi bagātīgi raksturo šādas bērnišķīgas pārliecības diktētu, manipulatīvu uzvedību. Uz katra soļa var sastapt ģimenes, kur vīrs vai sieva manipulē ar savu laulāto draugu šādi: "Ja tu nebeigsi mani kaitināt, es iesniegšu šķiršanos." Šādi apgalvojumi vienmēr izraisa vainas apziņu, jo zemtekstā lasāms, ka laulības līgums un laulības attiecības kopumā ir svarīgākas par katra atsevišķa partnera vēlmēm un laimi. Ja otra puse dalās ar viņu šajās bērnišķīgajās iedomās, tad nonāk šādas izvēles priekšā: 1) sekot savām personiskajām vēlmēm un izjust vainas apziņu, ka vērtē tās augstāk par laulības attiecībām; 2) darīt, ko vēlas otrs partneris, vienlaikus izjutot frustrāciju un dusmas, un agresivitāti, izraisot vēl lielāku rīvēšanos ģimenē, beidzot krist depresijā un atkāpties. Ja tas laulības partneris, kuram piedraudēts ar šķiršanos, reaģē neapliecinoši, ieņem aizstāvības pozīcijas un noliedz, ka šķiršanās patiešām varētu būt viens no problēmas atrisinājumiem, otrs var viegli piespiest rīkoties pēc sava prāta, kā redzams šajā dialogā.

Pirmais partneris: Ja tu nebeigsi mani kaitināt ar aizbildinājumiem, kāpēc tu nekad neko nevari izdarīt, tad mums vajadzēs šķirties!

Otrais partneris (nomākts un sadusmots): Nemulķojies! Istenībā tu nemaz negribi šķirties!

Pirmais partneris: Tagad gribu gan! Bet tev acimredzot nemaz nerūp mūsu laulība un tas, kas man būs jāpārdzīvo vienatnē.

Otrais partneris (vainīgs juzdamies): Protams, ka man rūp! Kas tad es esmu par cilvēku, kā tev šķiet? Manuprāt, es ļoti daudz daru mūsu labā!

Pirmais partneris: Tu dari tikai to, kas tev pašam patīk. Ja tev patiešām rūpētu mūsu laulība, tu cēstos man mazliet palīdzēt. Es strādāju vienā gabalā, bet ko tu dari?

Toties, ja partneris, kuram piedraudēts ar šķiršanos, apliecinot izlemtu, kur slēpjas problēma un kā to atrisināt, tad droši vien viņš atbildētu apmēram šādi: "Ja tu patiešām domā, ka nespēsi mani pieņemt tādu, kāds esmu, tad varbūt tev taisnība. Ja mēs nevarēsim vienoties, droši vien vajadzēs domāt par šķiršanos."

Arī tirdzniecisku darījumu norisēs eksistē daudz piemēru, kā citi cilvēki cenšas piespiest jūs vērtēt kaut kādas mazelēktīvas sistēmas principus augstāk par jūsu labklājību. Pārdevēji bieži

vien cenšas aizbāzt mutes apņēmīgam pircējam (jums!), kas žēlojas par kādas preces kvalitāti, ar šādiem vārdiem: "Jūs kavējat rindu. Visi pircēji aiz jums arī gaida savu kārtu uz apkalpošanu." Ar šo frāzi pārdevējs cenšas iepotēt jums vainas apziņu, sak, jūs esat atbildīgs par to, ka veikals nevar apkalpot citus pircējus bez aizkavēšanās. Šajā gadījumā pārdevējs jūsu vietā izdara secinājumu: jūs — un nevis veikals — esat atbildīgs par to, ka veikala radītā sistēma nav spējīga novērst jūsu sūdzību. Bet, ja jūs būtu spējīgs pats secināt, kurš ir atbildīgs, tad vienkārši nostādītu pārdevēju fakta priekšā, piemēram: "Gluži pareizi, es aizkavēju visu pircēju rindu. Iesaku jums steigšus apmierināt manu prasību, lai neaizkavētu šos cilvēkus vēl ilgāk."

Cenšoties panākt, lai nopirktajai precei novērs kaut kādus defektus vai atdod atpakaļ samaksāto naudu, jūs bieži izdzirdēsiet sekojošo: "Mēs jums nevaram palīdzēt. Jums jāgriežas pie ražotāja (vai veikala filmas centrā, vai rūpnīcā, vai galvenajā pārvaldē, vai pie importētāja, vai kravas kuģu kompānijā, vai apdrošināšanas biedrībā utt.). Preces ražotājs arī mums neatmaksās zaudējumus par brāķi, tā ka mēs nevaram atmaksāt jums naudu atpakaļ." Šādas runas ir manipulatīva izvairīšanās no atbildības. Ļaudams pārdevējam vai veikala vadītājam izdarīt slēdzienu jūsu vietā, proti, veikala problēma, kā kārtot darījumus, neciešot zaudējumus, īstenībā ir jūsu problēma, jūs nostādāt sevi absurdā situācijā: 1) liedzat sev tiesības pieprasīt atpakaļ preces vērtību nauda; 2) akceptējot bērnišķīgo pieņēmumu, ka nedrīkst sagādāt firmai problēmas; 3) nesaprotot, kā panākt to, ko jūs gribat, neizraisot citiem problēmas, piedzīvojat frustrāciju. Turpretim, pats izlemdams, vai esat vai neesat atbildīgs par problēmas atrisināšanu starp preces ražotāju un realizētāju, jūs varat apliecinot atbildēt: "Mani neinteresē jūsu savstarpējās attiecības ar ražotāju. Es vēlos vienīgi, lai prece tiktu pieņemami izlabota (vai saņemta atpakaļ savu naudu)."

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības mainīt savas domas.

Kā jau daždien cilvēciskas būtnes, mēs neesam galēji pastāvīgi vai nemainīgi. Mēs mēdzam pārdomāt. Mēs atrodam labākus veidus, kā paveikt to vai citu lietu; atkarībā no laika un situācijas mainās arī mūsu intereses. Katram nākas atzīt, ka mūsu pašu izvēle vienā brīdī darbojas mums par labu, bet otrā — tieši pretēji mūsu interesēm. Tātad, lai pieturētos pie dzīves realitātes, veicinātu laimi un labklājību, mums jāatzīst, ka mainīt savas domas ir pilnīgi normāli un veselīgi. Tomēr, ja jūs maināt savas domas, citi cilvēki var pretoties jūsu jaunajai izvēlei ar dažādu manipulāciju palīdzību, kas balstās uz visāda veida bērnišķīgiem pieņēmumiem, piemēram: *Reiz kaut ko izlēmis, tu nedrīksti mainīt savas domas. Ja tu atkāpies no savām domām, tad kaut kas nav kārtībā. Tev obligāti jāpamato sava jaunā izvēle un jāatzīst, ka iepriekš esi kļūdījies. Bet, ja kļūdies, tad skaidrs, ka uz tevi nevar paļauties, tu vari kļūdīties atkal un izraisīt visādas problēmas. Tātad kopumā tu pats neesi spējīgs pieņemt nekādus lēmumus.*

Šādas manipulatīvas pārliecības diktētos uzvedības piemērus jūs bieži sastapsiet veikalos, nododot atpakaļ iegādātās mantas. Nesen es nodevu atpakaļ deviņus galonus emulsijas vienā no lielākajiem valsts mazumtirdzniecības

universālveikaliem. Aizpildot kredīta veidlapu, pārdevējs nonāca pie ailes "cēlonis, kāpēc pircējs atsakās no preces" un pajautāja, kādēļ es no sava pirkuma atsakos. Es atbildēju: "Pārdodot man apgalvoja, ka es varot atdot atpakaļ veikalā visas neatvērtās kārbas. Es vienu kārbu atvēru, izmēģināju un, tā kā krāsa man nepatika, nolēmu to nelietot." Neskatoties uz veikala oficiālajiem noteikumiem, kalpotājs nespēja sevi piespiest attiecīgajā ailē ierakstīt "pircējs mainījis savas domas" vai "pircējam krāsa nav patikusi", bet mēģināja izvilkēt no manis kaut kādu iemeslu, kāpēc tieši šī krāsa nav man pa prātam, piemēram, slikts tonis, nepiemērots sastāvs, kāds cits defekts utt. Būtībā šis līdzstrādnieks pieprasīja, lai es izgudroju kādu iemeslu, kas varētu likties piemērots viņam vai varbūt viņa darba devējiem, respektīvi, — nodarbojos ar krāpšanu, izziņot no pirksta kaut ko, kas attaisnotu manu bezatbildīgo uzvedību — uzdrīkstēšanos pārdomāt. Šai mirklī man uznāca liels kārdinājums pateikt, ka šī krāsa slikti ietekmē mana sunīša Vimpīja seksuālo dzīvi, un paskatīties, kādu ģīmi viņš rādīs! Tā vietā es izturēju spiedienu un atbildēju pārdevējam, ka ar krāsu viss ir kārtībā. Es vienkārši esmu pārdomājis un nolēmis ar šo krāsu savu māju nekrāsot. Tā kā administrācija apgalvoja, ka neatvērtās kārbas veikals pieņems atpakaļ, tad es gluži vienkārši vēlos atdot krāsu un saņemt atpakaļ savu naudu. Acīmredzot nespēdams aptvert, kā pieaudzis cilvēks, sevišķi jau nu vīrietis, var tik viegli mainīt savas domas un nemaz nejusties neērti, pārdevējs pirms čeka izrakstīšanas jutās spiests konsultēties ar savu priekšniecību. Es būtu varējis pieļaut, ka viņš manā vietā novērtē manu izturēšanos — pārdomāšanu — kā nepareizu. Tādā gadījumā, nevarēdams attaisnot savu jauno lēmumu, es būtu spiests vai nu kļūt negodīgs, vai vest krāsu atpakaļ uz mājām. Tā vietā es pats izdarīju vērtējumu, ka pārdomāt nav nekas sevišķs, paziņojot pārdevējam, ka gribu savu naudu atpakaļ, un dabūju to.

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības kļūdīties un uzņemties atbildību par savām kļūdām.

"Lai tas no jums, kurš ir bez grēka, met pirmo akmeni." Es citēju šo Jēzum piedēvēto domu graudu ne tāpēc, lai atgādinātu viņa pamudinājumu būt līdzcietīgiem un iecietīgiem pret citu cilvēku vajībām, bet lai pasvītrotu kādu viņa jūtami praktiskāku novērojumu: neviens no mums nav pati pilnība. Kļūdas ir daļa no cilvēciskās dabas. Mūsu tiesības izturēties apliecinoši, pieļaujot kļūdas un uzņemoties atbildību par tām, gluži vienkārši raksturo vienu cilvēka dzīves realitātes aspektu. Tomēr, nespēdami saprast, ka kļūdas patiešām nav nekas vairāk kā tikai kļūdas, mēs pakļaujam sevi manipulācijām no citu cilvēku puses. Ticēdami, ka kļūdīties ir "nepareizi", mēs ļaujam citiem manipulēt ar savu uzvedību un emocijām. Daudziem šķiet: tā kā kļūdīties nozīmē rīkoties nepareizi, tad kļūdas kaut kā jāizpērk un jānolīdzina ar "pareizu" uzvedību. Šī prasība pēc izpirkšanas, ko citi cilvēki nekavējoties piekabina mūsu kļūdām, kalpo par pamatu manipulācijām ar mūsu turpmāko uzvedību, balstoties uz pagātnes kļūdām. Bērnišķīgā pārliecība, kas pieļauj šo manipulāciju, skan apmēram tā: *Kļūdīties ir nepareizi, un tas izraisa problēmas citiem cilvēkiem. Ja tu pieļauj kļūdu, tev jāizjūt vainas apziņa. Kļūdīties un izraisīt problēmas ir tev raksturīgi, tāpēc tu nevari būt pats sev noteicējs un veidot pareizus spriedumus par sevi. Citiem cilvēkiem jākontrolē tava uzvedība un jāpieņem lēmumi tavā vietā, lai tu neradītu vēl vairāk problēmu. Tikai šādā ceļā tu vari nolīdzināt savu vainu viņu priekšā.* Tāpat kā citas bērnišķīgas pārliecības, arī šī rod izpausmi mūsu ikdienas dzīvē. Tās ietekmē daudzi vīri un sievietes pūlas kontrolēt cits cita uzvedību, kas īstenībā nemaz nesaistās ar viņu kļūdām. To īsteno, dodot mājieni, ka partneris izdarījis kaut ko "nepareizu", un tāpēc viņam ir kaut kā

jāatpērkas (parasti izpildot kādu "cietēja" vēlēšanos). Piemēram, kārtojot ģimenes čeku grāmatīgu, vīrs aizrāda savai sievai, ka viņa kārtējo reizi ir aizmirsusi izdarīt informatīvu atzīmi uz kāda pagājušā mēneši izrakstīta čeka. Tā vietā, lai vienkārši pateiktu, sak, man tas ļoti nepatīk, vai tu nevarētu, lūdzu, būt uzmanīgāka, vīrs emocionālā tonī liek manīt, ka sieva ir izdarījusi kaut ko nepareizu un tādēļ ir viņam parādā — dotajā brīdī varbūt tikai kādu nelielu pelnu kaisīšanu sev uz galvas kā vainas apziņas zīmi un solījumu izpelnīties piedošanu.

Ja sieva nav spējīga izturēties apliecinoši un atļauj vīram veidot spriedumus par savu uzvedību pašas vietā, tad viņai atliek trīs alternatīvas: 1) noliegt savu kļūdu; 2) cēsties minēt attaisnojošus iemeslus; 3) noliegt pieļautās kļūdas nozīmi, izaicinot vīru, vai arī apspiest savas emocijas, vienlaicīgi izjūtot pret viņu nicinājumu; vai arī saasināt konfliktu līdz skandālam, lai izgāztu savas dusmas; 4) atvainoties par sagādātajām neērtībām ar šķebīgu pienākuma sajūtu kaut kā nolīdzināt šo pāridarījumu. Toties, ja sieva ir pietiekami spējīga uz apliecinošu uzvedību, lai pati novērtētu savas kļūdas, viņa, rodoties šādam jautājumam, droši vien teiks: "Tev taisnība. Tas bija ļoti mulķīgi no manas puses tev atkal sagādāt šādu papildu darbu." Tas ir lakonisks komentārs, bez jebkādām tālejošām sekām, kas tomēr ietver sevī ļoti daudz: es kļūdījos, mana kļūda sagādāja tev neērtības, un es nebaidos to atzīt. Esmu tikai cilvēks un varu kādreiz kļūdīties kā visi cilvēki.

Lai pārvarētu instinktīvo vainas sajūtu vai mazvērtības apziņu, kas iestājas līdz ar kļūdišanos, es mācu saviem studentiem nekad neatvainoties par savām kļūdām (vismaz nodarbībās ne; vēlāk dzīvē, apguvuši apliecinošās iemaņas, viņi paši varēs izlēmt, kad piešķirt savai uzvedībai smalkas manieres un vai vispār vajag). Tā vietā es mācu viņiem vienkārši atzīt notiekošo: "Tev taisnība, es esmu nokavējis," neatvainojoties par savu uzvedību. Vienīgās grūtības ar šo mācību metodi ir tādas, ka turpat visi studenti, pat tie, kuriem pāri sešdesmit, nodarbībā stāsta man par savām kļūdām bezrūpīgi, ar platu smaidu sejā. Tomēr efekts neizpaliek, jo daudzi no viņiem dzīves situācijās iemācās uztvert savas kļūdas bez liekām emocijām un pelnu kaisīšanas sev uz galvas, ar vārdu sakot — apliecinoši.

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Jums ir tiesības teikt: "Es nezinu."

Pie apliecinoša rakstura tiesībām pieder arī tiesības izlēmt, ko jūs gribat un ko negribat, iepriekš neparedzot visas sekas, ko varētu izraisīt jūsu rīcība. Uz negaidītiem jautājumiem no citu cilvēku puses jums ir tiesības atbildēt: "Es nezinu." Nudien, plaši un gari iztaujādams sevi par visiem iespējamiem savas rīcības rezultātiem, jūs daudz nēko vis neizdarīsiet, bet taisni to, iespējams, vēlas manipulētāji. Ja kāds uzstāj, ka jums obligāti būtu jāparedz, kas notiks, ja darīsiet to, ko gribēsiet, tad viņš pieņem, ka jūs vadāties pēc šādas bērnišķīgas pārliecības: *Jums jāprot atbildēt uz jebkuru jautājumu par jūsu iespējamās rīcības sekām. Pretējā gadījumā jūs neapzināties, kādas problēmas varat izraisīt citiem cilvēkiem, un tātad esat bezatbildīgs radījums, kura rīcībai nepieciešama kontrole.* Jūsu daudzveidīgajās attiecībās ar apkārtējiem līdzcivīkiem varētu minēt neskaitāmus manipulācijas gadījumus, kas balstās uz šo pārliecību. Kursanti, kas apgūst apliecinošo pieeju,

nodarbībās atstāsta dažādas epizodes no ikdienas dzīves, kur viņu vispārējās apliecinošās nostājas dēļ citi cilvēki tos apvairo bezatbildībā. Kāds laulāts draugs centās iemanipulēt savu apliecinošo pieeju jau apguvušo sievu atpakaļ iepriekšējā, pakļāvīgajā, viņa pārvaldītajā stāvoklī, sacīdams: "Kā tev šķiet, kas notiks ar šo valsti, ja katrs te iedomāsies veidot pats savus spriedumus?" Ar šo jautājumu viņš centās izraisīt sevā nekompetences sajūtu, kas pārliecinātu, ka viņa nav spējīga pati par sevi spriest. Tomēr sieva paturēja sev tiesības izlēmt, vai ir svarīgi atbildēt uz šo jautājumu vai nav, un tādēļ atteica: "Nezinu gan. Nu, un kas tad notiks?"

Kādu citu reizi pie manis ieradās precēts pāris, abi tā ap gadiem sešdesmit, lai konsultētos par psihisko veselības stāvokli un piespiedu ievietošanu slimnīcā. Uzklusot viņu stāstu, kļuva skaidrs, ka vīrs vēlas ievietot sievu psihiatriskajā slimnīcā tādēļ, ka viņa atsakās turpināt kopdzīvi un vēlas iekārtoties savā, atsevišķā dzīvoklī, kur varētu pati par sevi parūpēties, nevis turpināt ciest mocības kopdzīvē ar vīru. Cik bieži šādās ģimenes konsultācijās viens no laulātajiem tiek ar varu atvilktis, lai dakteris pierādītu, ka viņš ir vainīgs, un nosodītu par bezatbildību, nepareizu rīcību utt. Līdzko vīrs aptvēra, ka es negrāsos viņam palīdzēt pakļaut kontrolei sievas uzvedību un ieceres vai piespiedu kārtā ievietot viņu slimnīcā par vēlēšanos dzīvot atsevišķi, viņš mēģināja uzsākt manipulācijas ar mani. "Dakter," viņš jautāja naidīgā tonī, "kas notiks, ja visas sievietes sadomās dzīvot atsevišķi un saieties ar citiem vīriešiem?" Apspiedis pēkšņu neprofesionālu vēlmi izklāstīt šim vīram, ka, viņu atstājot, sievai varbūt rastos iespēja beidzot kļūt par normālu, pilnvērtīgu cilvēku, es atbildēju ar pretjautājumu: "Nudien, nezinu. Nu, un kas tad notiks?" Neņemdam vērā to, ka viņa jautājums nav izsitis mani no sliedēm, šis laulātais draugs deva preti: "Dakter, vai jūs varētu samierināties, ja jūsu sieva ieņemtu galvā kaut ko tādu?" Pilnīgā mierā es atbildēju: "Godīgi runājot, es būtu mazāk uztraucies par viņas lēmuma pareizību vai nepareizību, bet vairāk par to, kāpēc viņa nav apmierināta ar mani." Droši vien nevēlēdamies diskutēt par šādu pieeju savām problēmām kā alternatīvu sievas ieslodzīšanai, viņš paņēma savu laulāto draudzeni aiz rokas un devās prom. Psihoterapiju nevar gluži vienkārši ierīvēt kādam nāsīs. Daudzkārt pārbaudīts, ka piespiedu kārtā tā neiedarbojas. Šis nelaimīgais zellis gribēja nevis normalizēt abu attiecības, bet gan tikai manipulēt ar savas sievas izturēšanos. Bēdīgs fakts, bet diemžēl plaši izplatīts.

Šīs manipulācijas, kas balstās uz bērnišķīgo pārliecību, ka jums jāvar atbildēt uz jebkuru jautājumu, var būt gan atklāti vulgāras, kā iepriekšminētajos gadījumos, gan ārkārtīgi izsmalcinātas. Jebkurā veidā tās viegli pazīt pēc tādām sākuma frāzēm kā: "Kas notiks, ja...?", "Kā tev šķiet...?", "Kā tu justos, ja...?", "Kurš labs draugs (sieve, vīrs, dēls, meita, tēvs, māte utt.) tā rīkosies?" Lai tiktu galā ar šādām manipulācijām, jums nebūt nav jāzina, kas notiks, ja... Neviena cilvēks nevar zināt visu un reizēm nevar paredzēt visas savas rīcības sekas. Ja jūsu manipulētajam tas tik ļoti nepieciešams, lai viņš domā pats!

TIESĪBAS SEVI APLIECINĀT

Attiecībās ar citiem cilvēkiem jums ir tiesības būt neatkarīgiem no viņu labvēlības.

"Cilvēks nav vientuļa sala," teica Džons Donns, un šai

izteicienā slēpjas dzija jēga. Bet, sperot vienu milzīgu soli un apgalvojot, ka visi cilvēki ir mūsu brāļi un māsas, mēs pārkāpjām vispārdošākās literārās, kā arī veselā saprāta robežas. Lai ko mēs arī darītu, kāds par to varbūt priecāsies, bet kāds cits, iespējams, pat nopietni apvainosies. Pieņemot, ka attiecībās ar citiem cilvēkiem jums vispirms vajadzīga viņu brāļu un mūsu labvēlība, jūs padarāt sevi pieejamu tik pamatīgai manipulatīvai auklu raustīšanai, kas tieši proporcionāla jūsu vajadzībai pēc šo cilvēku labvēlības. Tieši pretēji šim vispārpieņemtajam uzskatam, *jums nav vajadzīga citu cilvēku labvēlība, lai efektīvi un apliecinoši ar viņiem sadarbotos*. Pārfrāzējot Džonu Donnu, mēs, cilvēciskās būtnes, atraudamās no visas apkārtnes, nespējam radīt kaut cik vērā ņemamas salas, tomēr, palikdamas jūtīgas tikai pret savu relatīvi nedaudzo tuvo cilvēku vajadzībām, mēs tomēr spējam veidot sasodīti apmierinošas pussalas. Cilvēki, ar kuriem mēs sastāvam autoritatīvajās un darījumu attiecībās, var pilnīgi atraut mums savu labvēlību, bet, neskatoties uz to, mēs varam turpināt ar viņiem darījumu attiecības pilnīgi sekmīgi. Mani studenti bieži protestē pret šo redzes viedokli, sacīdami, ka nav patīkami mulsināt viesmili vai pārdevēju ar savu apliecinošo attieksmi, ja atgadās kaut kas nepatīkams. Uz šādiem iebildumiem man ir savas tradicionālās atbildes, piemēram: "Hei, tagad es kaut ko nesaprotu. Izklusās, ka viesmīlis būtu mūs uzaicinājis pamieļoties par brīvu, cienasts diez kāds labais vis nav, bet vairāk neko piedāvāt viņš nevar" vai "Izklusās, ka, pārdodams jums desmit ātrumu motociklu, kam darbojas tikai četri ātrumi, pārdevējs būtu atvēlējis visu savu algu labdarīgiem mērķiem. Vai jūs to gribējāt teikt?" Vai arī: "Izlabojiet, ja man nav taisnība, bet šajā situācijā viens no jums būs spiests justies neērti. Vai, pēc jūsu domām, labāk, ja tas būsit jūs vai tomēr viesmīlis?"

Arī vienlīdzīgā tipa attiecībās labvēlības trūkums no kāda cita puses vēl ne mazākā mērā neietekmē mūsu reālās spējas atrisināt konfliktu. Kāda konflikta laikā, piemēram, laulātie var zaudēt labvēlību viens pret otru. Šis īslaicīgais labvēlības zudums nebūt vēl nenozīmē, ka kopdzīve grasās izirt, nedēļas nogale neglābjami sabojāta vai vienkārši vakars paies bez labsajūtas. Sarunā par šādu labvēlības atraušanu ar manu redaktori mīsi Džoisi Engelsoni viņai izdevās vienā frāzē apkopot visu manu klīniskās darbības pieredzi attiecībā uz šo problēmu: "Cilvēki nezina kāpēc drausmīgi pārbīstas, ja viņi kādam nepatīk vai kāds draud atraut viņiem savu labvēlību. Kā paralizēti viņi pilnīgi pārstāj darboties savā labā gan darbavietās, gan attiecībās ar draugiem, laulātajiem, dzimumpartneriem utt. Tā vien gribas viņiem teikt: "Ei, jūs neviens nemīlēs, ja baidīsieties kādam nepatikt.""

Visi mani medicīniskie, kā arī personiskie novērojumi liecina, ka citi cilvēki tikai tad atrauj jums savu labvēlību (pieņemot, ka sākumā eksistēja zināma labvēlība), ja tas atmaksājas. Ja jūs izrādāt, ka labvēlības zudums ļoti ietekmēs jūsu izturēšanos, tad otras personas rokās tas jau kļūst par potenciālu manipulatīvu ieroci, ko viņš vai viņa nekavēsies likt lietā atkal. No otras puses, ja jūs pats neierādāt, ka labvēlības atraušana varētu kļūt par manipulatīvu ieroci, tad to neatmaksājas lietot, ja nu vienīgi — lai jūs nokaitinātu (pārejošs stāvoklis), un šis paņēmieni ar laiku kļūst nepopulārs. Pateicoties šī līdzekļa potenciālajai efektivitātei, ļaužu lielākā daļa, kas tāpat kā mēs nav spējīgi izturēties apliecinoši, droši vien centīsies jūs piespiest rīkoties pēc sava prāta, sistemātiski draudot atraut jums

savu labvēlību. Gan aplinkus, gan atklāti viņi draud jums ar antipātijām un pat ar galīgu atraidīšanu. Mūsu bērnišķīgā pārliecība, uz kuras citi balstās šajā manipulācijas veidā, ir apmēram šāda: *Savās attiecībās ar cilvēkiem tev nepieciešama viņu labvēlīgā attieksme. Pretējā gadījumā viņi tev neļaus nekā paveikt. Tev nepieciešama citu cilvēku sadarbība, vienkārši lai izdzīvotu. Ir ļoti svarīgi patikt cilvēkiem*. Piemērus uz šīs pārliecības balstītai manipulācijai var smelties ikdienas notikumos, lielākoties attiecībās starp tuviem cilvēkiem, kā arī autoritatīvajās attiecībās darbā un skolā. Piemēram, jūs varbūt esat pamanījis, ka kļūstat nervozs un jūtīgs pret manipulāciju no citu personu puses, automātiski noticēdams mājieniem: "to es pieminēšu", "to tu nožēlosi", "tas notiks tikai pār manu līķi" vai arī izsmalcinātākiem žestiem, kā skāba sejas izteiksme vai auksts skatiens. Visi šie paņēmieni ir stipri līdzīgi pēc nozīmes un raksturīgi personām, kas pieradušas, ka mēs automātiski nobīstamies kā mazi bērni. Kad mēs bērībā ar savām izdarībām kaut kādā veidā aizskārām pieaugušos vai savus gados vecākos rotaļu biedrus, tad, lai kontrolētu mūsu uzvedību, viņi lietoja sekojošus izteicienus: "Ja tu nebeigsi (zēmtēkstā: ja tu turpināsi krist man uz nerviem), tad atnāks bubulis un tevi apēdīs (zēmtēkstā: es tevi vairs nemīlu un neaizsargāšu no viņa)." Izdzirdis "to es tev pieminēšu" (tu man vairs nepatīc, un kādu dienu es tev atriebsos), bažu pārņemtais pieaugušais izdara secinājumu, ka apstākļi ir tādi paši kā bērībā, kad viņš bija bezpalīdzīgs bērns, kuram citu labvēlība un sadarbība nepieciešama izdzīvošanai. No otras puses, ticis galā ar pazemojošiem mājieniem par iespējamo atmaksu nākotnē un veidodams savu spriedumu par to, vai jūs laimei ir vai nav nepieciešama citu personu labvēlība, jūs droši vien sniegsit apmēram šādu saprātīgu un apliecinošu atbildi: "Es īsti nesaprotu, kāpēc tu to taisies pieminēt?" vai "Nudien nesaprotu, izskatās, ka es tev vairs īsti labi nepatīku." Nebūt nav nepieciešams, lai tiem cilvēkiem, ar kuriem jūs stājaties attiecībās, jūsu rīcība liktos patīkama vai apbrīnojama. *Tāpat jums nav jāuztraucas, ka jūs varētu kādam nepatikt*. Vissvarīgākais ir pārraut finiša lenti. Punkti par formu un stilu nevienam netiek ieskaitīti. Balvas piešķir par mērķa sasniegšanu, neskatoties uz to, vai jūs pārkrītat, pārlecat, pārkūlēņojat pāri finiša lentai vai cēli pārraujāt to ar krūtīm!

Daudziem no mums ir ļoti grūti atbildēt ar vienkāršu "nē" uz dažādiem lūgumiem vai pat ielūgumiem. Apzināti vai neapzināti mēs ieņemam galvā, ka otrs cilvēks ir pārāk jūtīgs, lai sāgremotu atteikumu, un tāpēc noteikti apvainosies vai mūsu attiecības noteikti izjuks, ja visos jautājumos netiks panākta simtprocentīga vienošanās. Šai pārliecībai piemēri parādās ikreiz, kad kāds piedāvā jums kopā kaut kur aiziet. Vai jūs jūtaties ļoti ērti, atklāti teikdams: "Nē, man šoreiz kaut kā negribas. Izdarīsim to citu reizi." Tā vietā jūs sagudrojat "ticamus" iemeslus, lai attiecīgais cilvēks nenoskaistos, nejostos atstumts, nesāktu izjust pret jums nepatiku. Vairums no mums izvēlas šo mulķīgo uzvedības modeli, pateicoties savai bērnišķīgajai pārliecībai, ka neko dzīvā nepanāksi, ja citi cilvēki kaut par mata tiešu atraus mums savu labvēlību. Kaut arī šādi vispārīnājumi parasti ir apšaubāmi un gandrīz vienmēr praksē nelietojami, mūsu izturēšanās šādās situācijās ir pietiekami bērnišķīga, lai vedinātu izteikt šādu novērojumu: nevar dzīvot vienās bailēs aizvainot kāda cita jūtas. Dažkārt tas neizbēgami notiek. Dzīve nav rožu dārzs.

(Turpinājums sekos)

VAI VĒRTS IETAUPĪT DAŽUS RUBĻUS UZ KULTŪRAS UN
PAŠA ZINĀŠANU RĒKINA? NESKATOTIES UZ VISU,
"AVOTS" IZNĀK UN TURPINĀS IZNĀKT!
TĀPĒC ATGĀDINĀM, KA SĀKUSIES PARAKSTĪŠANĀS,
TAJĀ SKAITĀ ARĪ UZ MŪSU ŽURNĀLU.
INDEKSS UN CENA PRESES IZDEVUMU KATALOGOS.

ABSOLUT VĀKS

Cena 2 rbl.

INDEKSS 77109

9-4

DRĪZ BŪS VĀKS

J A U N S
K U L T Ū R A S
Ž U R N Ā L S

AP
IRMAIS NUMMURS IZNĀCA TŪKSTOTS DEVIŅI SIMTI ASTOŅDESMIT DEVĪTAJĀ GADĀ
ASTOTAJĀ VISPASAULES LATVIEŠU JAUNATNES KONGRESĀ
HAIKO MUIŽĀ,
SOMIJĀ.